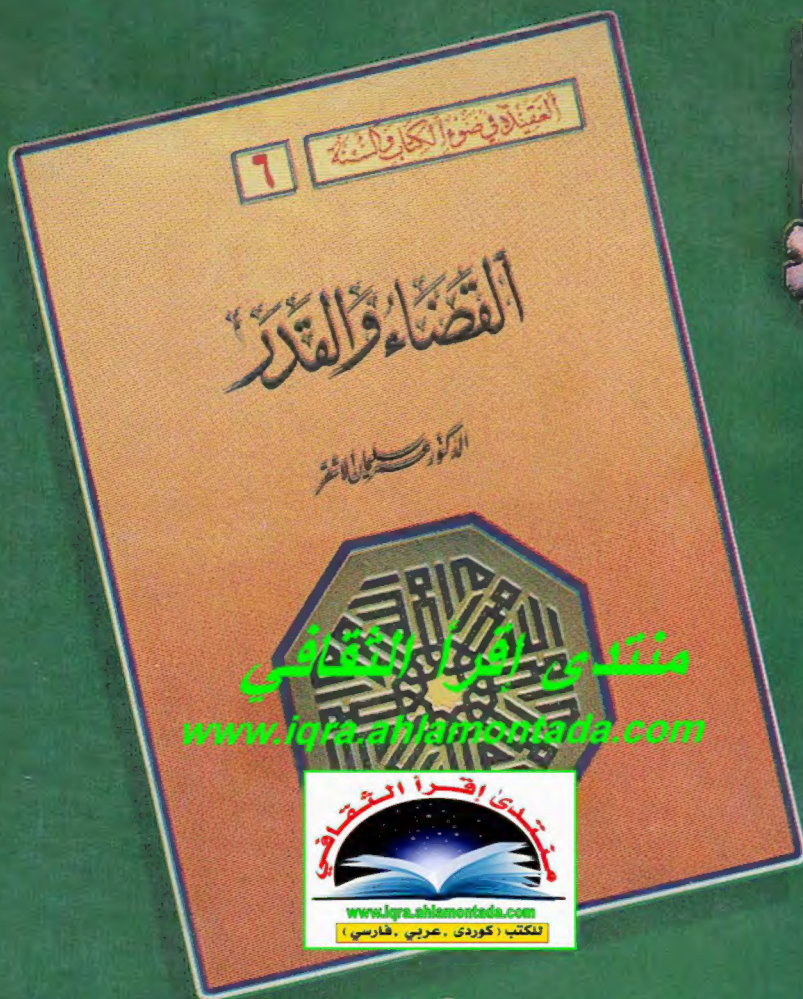

رنجیر دی
 شری
 هاوچه رخی
 نیسلامی

قزاق و قزاق

وه رکیزانی

نارامی گه نلانی

بلاو کراوه کاتی نو سینکده نه فیسیر - نه هولیر

یۆدابه‌زاندنی جۆرمها کتیب: سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەڕەي دانلود کتایه‌های مَحْتَلَفَ مەراجعه: (منتدى اقرا الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

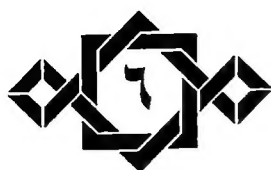

www.iqra.ahlamontada.com

للكتيب (کوردی ، عربی ، فارسی)

قنا وقدهر

بسیرو باوہر لہ بربروشتیانی
قورمان و سونستدا

قزاقودەر

فؤسینی
د. عومەر سالیمان دہ شقەر

دہرگزانی
ئارامی گہ لالی

پسند اچونہ وہی
نہ ولا محمد سعیر

لہ بلاوکر اوہ کاتی نووسینگہی تہ فسیر / ھھولتہ

زنجىرى: بىر ياۋەپ لەبەر رۇشنايى

قوپئان و سوننەتدا

ناۋى كىتەپ بە غارەبى: القضاء والقدر

ناۋى نوسەر: دكتور عومەر سلیمان ئەشقر

نۆرەي چاپ: سىيەم

سالى چاپ: ۱۴۱۱ك - ۱۹۹۱ز

ناۋى كىتەپ بەكوردى: قەزا و قەدەر

ناۋى وەرگىيەر: نارامى گەلالى

پىداچونەۋەي وەرگىيەر: ئەۋا محمد سعيد

ئەركى چاپ: پروژەي وەرگىيەر

پىتچىن: نوسىنگەي تەفسىر بۇ كۇمپيوتەر

نۆرەي چاپ: يەكەم

سالى چاپ: ۱۴۲۲ك - ۲۰۰۱ز

چاپكردن: ئۇفسىتى ھەولير

تيراژ: ۱۵۰۰

ژمارەي سپاردن: ۵۴ سالى ۲۰۰۰

پيشه‌ګۍ وهرگيران

بيروباوه‌ړې ئيسلامى بناغه‌ى ئاينى ئيسلامى پيروزه ، تا به هيزتر بى
موسلمانيتى بهرهمدارترو بهرهمى به پيژترو پيژى قرهواتر دهى.

بيروباوه‌ړې ئيسلامى بو كه گه وره ترين وهرچرخانى بيويينه‌ى خسته ميژوى
مروقياه‌تى، مروقياه‌تى له نشيوي و داروخان و ويړانى رزگار كرد، رهوشى
سته مناميژى تارومار كرد، دهستى رهشى زوردارانى بړى، كويله و چهوساوانى
ره هاكرد، بالى به زده‌يى و دادگه‌رى به سهر جيهاندا راهيلاو سهرجه م گه ل و
تويژى خه لكى له بهر سيبه ره فينك و نارامه كه‌ى هه سايه وه، ناگرى خراپه كارى و
كوشت و بېرو تالان و بېرو و بهرهم‌لدايى و بيئابرويى كوزايه وه، روحى
مروقيه‌روهرى و ريژى مروقي ژيايه وه.

گه شانه وه‌ى گولى چا كه كارى و خوشى و دادو ريژو هيمنى و خوشگوزهرانى و
نازادى و سهره‌ستى به هوى بيروباوه‌ړې ئيسلاميه وه ديته‌دى، به لام ته قينه وه‌ى
بوركانى ويړانى و خراپه كارى و ناخوشى ، بستم و بيهوده‌يى و نيگه‌رانى و
تالگه‌ردى و ژير دهسته‌يى و كويلايه تيشر به هوى بيروباوه‌ړې ئايسلاميه وه
بهرپاده‌يى، چونكه هه مويان له سهرچاوه‌ى هه واو هه وه‌ست و ئاوه‌زى
به رژه وه‌ندى ناس و هزرى كاريگه‌ر به ده‌وره‌بيريكي دياريكراو دينه كايه وه.

بيروباوه‌ړې نه گهز ئيسلامى نه بى ويړانه و ويړانى ده نيته وه نه گه رچى
بانگه‌شه‌ى بنياتنان و چاكسازيش بكات. بېرو له م ويړانكارىانه سيخناخ بوه
كه هه رجاره‌ى بيروباوه‌ړيكي قريوك پديد بږه و مروقياه‌تى كردو ته قوربانى ،
ئەدى بيروباوه‌ړه سه قسه طيه كه‌ى نه سرائيه كان نه بو كه بهر له ئيسلام و تاكو
ئيساستاش كيښه يانه ئاخو (مه‌سيح) خوايه يان مروقي! هه زاران هه زار مروقى
كرده قوربانى و سهدان شه‌رو كوشتارى دريژخايه‌نى نايه وه؟!، ئەدى
بيروباوه‌ړې نه ستيړه ناسى گهنده‌لى فيرعه‌ونه كان نه بو كه هه زاران هه زار رهش و
روت و هه ژارى كرده كويله و به بيگارى گاشه به‌رده زله‌كانى نه هراماتى پى

دەگواستەنە؟!، ئەدى بىروباوەپى شوفىننىزىمى ئەوروپا نەبو كە دوجەنگى گەورەى جىھانى بەرپاكرد و بەملىۇنان مرۇقيان كرد بە قورىانى؟!، ئەدى ھەر بىروباوەرە شەيتانىيەكان نىيە كە واى كىردو ھەمو رۆژى بۆمباى ئەتۆمى و ھايدىرۇجىنى و نيوترونى بۆ ويرانكردنى مرۇقاىيەتى و زەوى وەبەرھەم بۆ؟!!

چاك سازانەوہى رەوشى مرۇقاىيەتى، رەوينەوہى ترسى ويرانى، گەپانەوہى خوۆشى و ئارامى، بەرپاكردنەوہى دادگەرى لەسەرتاسەرى جىھاندا؛ بەھوى بزاقيكەوہ دەبى كە لەسەر بىروباوەرپكى پاك و بىگەرد دامەزرا بۆ لەقورئان و سوننەت ھەلىنجرا بۆ، ئەگەر نا ھەر ويرانى لەناو ويرانى بەرپادەبى و مرۇقاىيەتى ويرانتر دەبى.

بىروباوەپى ئىسلامى كارىگەرپكى قول و گەورەى لەخۆ گرتو، كارىگەرپكى ئەوتۆ كە ئەگەر مرۇق ھەرچەندى تاوانكارو دلپەق و بىبەزەبى و ويرانكارىش بۆ، سەرلەبەرى كىانى ئەم مرۇقە دەگوپىت، گوپانىك ھەمو لايەنەكانى بگىرتەو، چونكە بىروباوەپى ئىسلامى چارەسەر و نامۆژەكانى بۆرەگ و ريشالى مرۇقە، ھىزو ئاوەزو دەرونى رىكدەخاتەو و تەپ و تۆزى شەيتان و ھەوەست و خوپەرسىتى لەسەر دەرونى لادەدات و پاكى دەكاتەو، ئەمجار رىوشوئىنكى راستالى بۆ رادەنوئىنى و پىنى دەلىق فەرمو ئەمەش ژيانى خوۆشەخت و بىوئەو نمونەى.

ھەر نوسەرپكى موسلمان لەھەر دەرگاىەكەو چوئىتە نىو ئەم بىروباوەرەو يان لەھەر گوۆشە نىگاىەكەو تىنى روانىبى و خزمەتپكى پىشكەش كردبى و متمانەى بەسەرچاوەى بىگەردو دور لە خورافات و شتى بىھودە كردبى ھەلبەت كارپكى گەورەى ئەنجام داو و خزمەتەكەى بەشپكە لەم رىزگاربونە سەرتاسەرىيە كە مرۇقاىيەتى دەمپكە بۆى عەودالە. ديارە ئەم زنجىرىيە كە دكتور عومەر سلىمان الأشقر نوسىويەتى و ناوى ناوہ ((العقيدة في ضوء الكتاب والسنة)) بەشداربون و خزمەتپكى گەورەى ئەم مەيدانەى، كە متمانەى كردۆتە

سەر سەرچاوە و ژێدەرە رەسەنەکانی بیروباوەرو بیروباوەرە پوکەل و لاپرێ و ناتەواوەکانی ئی داوەشان دەو و پاک و پوختەکە ی راگەیان دەو، کە هەلبەت ئەمە خالی هەرە سەرەکیە لەرانواندن ی بیروباوەری ئیسلامیدا، ئوسلوپیکی سادە و ریکوپیکی و زانستیانی بەکارهێناوە بەتایبەتی لەپەرتووەکانی دوایدا، ناوەرۆکی پەرتووەکەش پەتر ئایەت و فەرمودە و دەقی زانا بەرزەکانی هێناوەتەو و لەبەرتیشکی ئەم دەقانەو بیروباوەرەکە ی پۆشن کردۆتەو.

ئەم زنجیرە یە کە بلابوو موسلمانان بەگەرمی پیشوازیان لیکردو گەلی زاناو نوسەریش لە نوسراوەکانیادا ئاماژەیان بۆ کردو تا موسلمانان بەهرە ی لێ وەرگرن، لەناو موسلمانانی کوردیش سەر دەکەین چەندین نۆرە چاپی ئی دەردەکرایەو، کە ئەمەش بەلگە یە بۆ چاک ی و سود ی ئەم زنجیرە یە، بەم پیودانگە پیمان وایە وەرگێڕانی ئەم زنجیرە یە گەلیک پیویست بو بۆ رابونی ئیسلامی لە کوردستان، تا گەلی کوردیش لە بیروباوەرە سازگارەکە ی خۆ ی حالی بیت و لاپرێ نەبێ، لەبەر گرنگ ی و لەبەر چاک ی و بەهرە ی ئەم زنجیرە یە، پشت بەخوا بپارمان دا وەرگێڕینە سەر زمانی کوردی، لە وەرگێڕانە کە دا هەولمان داوە ئاستیکی زمانەوانی باشی پی بدەین و ئیشکالات بۆ خوینەر بەجێ نەهێلین.

وا بەرهەمەکان لەبەردیدی خوینەرانی و ئەوان دەتوانن وەرگێڕانە کە هەلسەنگین، لەخوا داواکارین لەکارە کەماندا سەرکەوتوین و توانیبمان خزمەتی بەم رابونە پیروزی کوردستان بکەین، خوا پاداشتی بەرهەراوی خۆ ی بەئیمەو ئێوەش ببەخشێ.

ئارامی گەلانی

ژیوانی گەلانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ نمر ۴۹
﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا﴾ الأحزاب ۳۸

پیغمبر (ﷺ) ده فہر مویں

"لا یؤمن عبد حتی یؤمن بالقدر خیرہ وشرہ من اللہ،
وحتى یعلم أن ما اصابہ لم یکن لیخطئہ، وما اخطأہ لم
یکن لیصیہ"

ترمذی گنہارویہ تہ وہ

رشته‌ی بابەتان

- پیشه‌کی وه‌رگیران ۵
پیشه‌کی ۱۳

به‌ندی یه‌که‌م

- بروابون به‌قه‌دەر بنه‌ره‌تیک‌ی بروابیه ۱۹

به‌ندی دوه‌م

- چاوخشان‌نیک به‌ میژوی قه‌دەر دا ۲۵

به‌ندی سییه‌م

- پیناسه‌ی قه‌زاو قه‌دەر ۳۱

جیباسی یه‌که‌م: پیناسه‌ی قه‌دەر ۳۱

جیباسی دوه‌م: پیناسه‌ی قه‌زا ۳۴

جیباسی سییه‌م: پایه‌کانی بروابون به‌قه‌دەر ۳۷

پایه‌ی یه‌که‌م/ بروابون به‌زانستی هه‌موگری خودا ۳۷

به‌لگه‌ عه‌قلیه‌کان دهرباره‌ی نه‌وه‌ی که‌خودا به‌رله‌وه‌ی

به‌دییه‌تیراوان بی‌نیتته‌ ئاراوه‌ ئه‌ندازه‌یانی زانیوه ۴۱

پایه‌ی دوه‌م/ برپواهینان به‌وه‌ی که‌خودا هه‌مو شتیک‌ی له‌ته‌ختی

باریزراودا نویسه ۴۲

پایه‌ی سییه‌م/ بروابون به‌ وینستی هه‌موگر و توانستی کارای خودا ۴۴

پایه‌ی چواره‌م/ بروابون به‌وه‌ی که‌خودا به‌دییه‌تیره‌ی هه‌موشتیکه ۴۶

جیباسی چواره‌م: کرده‌وه‌ی به‌نده‌کان به‌دی‌هینراو و خه‌ملینراوه ۴۸

ئهو ده‌قانه‌ی وا ده‌گه‌یه‌نن خودا کرده‌وه‌ی به‌نده‌کانی خه‌ملاندوه

۱- ئهو فهرمودانه‌ی له‌سه‌ر نه‌وه‌ به‌لگه‌ن که‌ کرده‌وه‌کانی به‌نده

نوسراوه‌و قه‌زاو قه‌دەر تیپه‌پریوه ۴۹

۲- زانیاری خودا به بهه شتییه کان و دۆزه خیه کان ۵۱

۳- دواى به ديهيئانی ئادهم خوا نه وهکانی له پشستی ئادهم

دهرهیناوه و کردونی به دو کۆمه ل! بههه شتی و دۆزه خی ۵۲

۴- نویینی ناوی بههه شتی و دۆزه خیه کان له لایه ن خودا وه ۵۵

۵- خه ملاندنی شه وی قه درو خه ملاندنی رۆژانه ۵۶

۶- نویینی قه زاو قه ده ری هه ر مرو قنیک که هیشتا کۆرپه له یه .. ۵۷

به نلای چواره م

سنوری عه قلی مرو ق له ناست قه دردا ۶۱

عه قلی مرو ق تا چ مه و دایه ک ده توانی له پاساو و جو ری کرده وه کان بگات؟! ۶۵

به نلای پینچه م

راره وه کان له باره ی قه زاو قه در ۶۹

جیباسی یه که م: راره وی ئه وانه ی بر وایان به قه در نیه ۶۹

گفتوگۆ یاران ی ریباز له گه ل قه در یه کاند ۷۷

وه لامدانه ی کابرایه کی قه ده ری له لایه ن ئه بو عوصامی قه سته لانی ۷۸

گفتوگۆ نیوان عه بدولجه باری هه مه دانی و ئه بو ئیسحاقی ئه سفه رایینی ۷۸

له نیوان عومه ری کوپی عه بدولعه زیزو غه یلانی دیمه شقیدا ۷۹

چه ند گومانیک و وه لام:

۱- واتای رهشکردنه وه چه سپاندن له په راو و که م و زیاد کردنی ته مه ن ۸۳

۲- پیکه وه گونجانی بریاری قه درو له دایکبونی خواناسانه ۸۴

۳- واتای ئه م ئایه ته چیه: ﴿وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ﴾؟ ۸۶

۴- چۆن خودا شه ر ده خولقینی و ده یخه ملینی؟ ۸۸

جیباسی دوهم: ئه وانه ی به ته مای قه در لی دانیشتون ۸۹

وه لامدانه وه ی قه در یه جه بریه کان ۹۶

یه که م! له به کارهینانی وشه ی جه بر بهه له دا که وتون ۹۶

- دوهم: ئىنكارىڭىزنى ئازادى ھەللىڭىزنى مۇۋاپىق بۇ كىرىۋاتىڭىز؛
- ۹۹..... خۇبىيەتلىك كىرىڭىز
- سىيەم: پىيان وايە ھەرچى خوا تەقدىرى كىرىۋاتىڭىز بەدىيەتلىك
- ۱۰۰..... خۇشبوياستىۋە پىيان رازىيە
- چۈرەم: پىيان وايە (پىرواھىتلىك بەقەدەر) مايەي دەستىبەردار بولۇپ
- ۱۰۱..... كىرىۋاتىڭىز ۋە قەرامۇش كىرىڭىز ھۆكۈمران
- ۱۰۶..... پىنجەم: پاساۋ دانەۋەيان بەقەدەرى خوا
- ۱۱۰..... بەلگەھىيەتلىك ھەر قەدەرىيە كە ئادەم قەدەرى تىدا ھەكەتە بىيانو
- ۱۱۳..... ئايا ۋاجىبە بەقەدەرى خوا رازىيەت؟
- شەشەم: پىيان وايە ئىككىرىڭىزنى بەندەكان بەغەيرى ئەۋەت
- ۱۱۴..... كىرىۋاتىڭىز لەخانەي ئىككىرىڭىزنى لەتوانا بەندەكان دايە
- ۱۱۶..... ھەفتەم: قەسەكانىيان ۋاي لىدىڭىز دۈشتى ئاڭكۈك ۋەكۈيەك لىكەن
- جىياسى سىيەم: راپەۋەي يارنى رىيازو كۆمەل لەبارەي قەزاۋەندەۋە ۱۱۸
- خۈزەنگەي يەكەم: ئىبىنوتەيمىيە راپەۋەكەيان بەپۇختى دەخاتە رو ۱۱۸.....
- خۈزەنگەي دوهم: بىروباۋەپى (ئاجورى) لەبارەي قەدەرىۋە ۱۱۹.....
- خۈزەنگەي سىيەم: بىروباۋەپى طەھاۋى لەبارەي قەدەرىۋە ۱۲۲.....
- بەندى شەشەم**
- ۱۲۵..... ھۆيەكانى گومراپون لەقەدەردا
- بەندى ھەفتەم**
- ۱۳۱..... بەروپىمى بىروباۋەپى بەقەدەر
- ۱۳۷..... سەرچاۋەكان
- ۱۳۹..... ھەرھەنگۈك
- بەرھەمە چاڭپىراۋەكانى نوسەر: ۱۳۹.....

پیشہ کی

سویاس و ستایش بۆخودا کہ بۆ راستہ پئی رینوینی کردوین، لہ ریزی تاعہ تکارانی داناوین و بہ دینی ئیسلام ریزی لیگرتوین و بۆ برواہینان رپرونی کردوین.

درود پیشکش بئی بۆ دواہہ مینی پە یامبەر و پیغە مەہران، ئەو پە یامبەرہی پە یامی خودای راگە یاند و راسپاردە ی بە جئ گە یاند و ئامۆزگاری نە تەوہی کرد و جیہادیکی پاک و پوختە ی کرد و ہەتا مردن ئی ژیانە کە ی وا بہ پئی کرد.

درود و سلاوی خودای پیشکش، ہەر وہا پیشکششی خانوادە ی چاک و پاک، پیشکششی یاران رپروناکی.

خوینەر ی بہ پیز!

ئەم پەرتوکە ی وا لہ بەر دەستت دایە دواہہ مین پەرتوکە ی ئەو زنجیرہ یە کە پتر لہ (دە) سال بەر لہ ئیستا ناوی خوا م لیھینا. زۆر سوپاسی خوا دەکەم کہ لہ تەواوکردنی ئەم کارەدا یاریدە ی دام، لئی دە پارپیمەوہ لیم قبول بکات و نیازم پاک لہ پینا و خۆیدا مشتومال بکات و وەک چۆن لہ دنیا یارمەتی دام لہ رۆژی قیامەتیشدا پاداشتم بداتەوہ.

خوا کردی ئەم زنجیرہ یە رەواجیکی زۆری پەیدا کردو خەلک بە گەرمی لہ ئامیزیان گرت، لہ خوا دەخوازم لیم قبول بکات و بە چاکی خۆی لہ گەلما بکات و لہ کردەوہم رازی بئی و لہ ہەر ہەلەو ہەتەرکی کردومە بمبوریت و ہەر کە مەترخە میەکم کردبئی لیم خوش ببئی، داواشم لہ خوینەرەن تەنھا نزاو دوعای خیرە، نزام بۆ بکەن خودا لہ ہەلەو ترازانم خوش ببئی و لہ گوناخە کانم ببەحسئ... ئەوہ خوایە! بەلکە بەفەر و بەرە کە تی نزای پیاوچاکیک لیم خوش ببئی.

خوینەرەن لہ میژە چاوە نواری پشکوونی ئەم پەرتوکە دەکەن، بەلام دیارە

له بهر چهند كاريك كه نه ده كرا ده سبه رداريان بم و درهنگ كه وت، تا خوا كړدى
 دهره تيكم بۇ ره خساو په رتوكه كه م ته واو كړد. پيشت ته قه لام دا بينوسم، به لام
 كه دهنوسى دلم تهنگ ده بو، به راستى له نوسينى باب ته يكي ناوه هادا دهرسام
 كه چهنندان پينوسى لى خليسكاوه و كه سانتيكي زورى زور زيرك و بليمه تى
 به گومرا برده.

ئهم باب ته ئيستاشى له گه لدا بيت سه ختريه هورازو هه له موت بوو
 كه سانتيكي زورى لى هه لدا ووه. گومراكان به زورى له دهرگاي قهزا و قه دهره ووه
 ريى گومرايان گرتو ته بهر. چهندين كه س هه بون خويان پى بليمه تى ئه و مهيدانه
 بو كه چى دهيان و سهدان جار ساتمه يان كړدوه و له په ورو كه وتون، خويان
 به سهرگره دانيكي بيچاره ي نيو گه رداويكي بى بن دوزيو ته وه.

ئيبنولقه ييمى فرهزان له پيشه كى په رتوكه كهيدا به ناوى (شفاء العليل في
 مسائل القضاء والقدر والتعليل) ده لى: ((زيرمه ندهكان له م باب ته دا جوړه ها رى
 و كه نار و كه ند و دوليان گرتو ته بهر، خويان خستو ته نيو هه مو كه لي نيك و
 سوارى چه موش و ناچه موشان بونه و ويستويانه هه رچو نى بويان پره خسى
 برون و نه و ستن تا به ته واوى بيناسن و له هه قيقه ته كه ي تى بگهن.

نه ته وه كاني كوڼ و تازه له م باره وه قسه و تاوتوييه كى زوريان كړدوه و بى
 وچان ريگايان بريوه تا به لكو به مه به ست و فامه كه ي بگهن، هه ر كو مه له و
 به جوړيك به ناخى ئهم باب ته دا شو پو ته وه، نوسه رانيش چهندين په رتوكى
 جوړ به جوړيان له باره يه وه نوسيوه.. هه مويان ويستويانه بگهنه ناواخنى
 راسته قينه ي ئهم باب ته، به لام ههركاميكيان بگرى ده بينى له بهر نه وه ي له خوړا
 له م باب ته دواوه بويه له گه ل خويدا سهرى له نه رى و نه ريياندا گيربوه و له گه ل
 كه سانى تريشدا توشى شه پر قسه بوو به هيچ گه يشتوه، هه ر يه كيكي شيان
 قسه و بوجونيكى هه لېزاردوه و له مې خو ي بترازى هه قى له هيچ كه سيك

نەخویندۆتەو، چونکە بە هیچ کام لەوانی تر رازی نەبوو پێی وانهبوو
نیشانهیان پێکابوو.

هەر هەمویان، تەنھا ئەوانە نەبێن کە دەستیان بە سروشی خواوە گرتووە،
دەرگای رینۆینیان لەرو داخراوەو لەراستەپێی راخزاو، خۆیان بە بیھودەیی
خەریک کردووە، لەئاویکی مەنگ و گەنیویان خواردۆتەو، لەدەرگاکانی هزر و
بیریان داو، سەرەنجام بەخۆو بەکۆمەڵێک خواست و بۆچونی بێنرخ و قەپۆک
گەپاونەتەو. هەر کامیکیان بەو کەمە زانینەیی لە هەگبەیی دایە شاگەشکە بوو
پێی وایە ریسمانی بەئاسمان گەیاندووە! بۆیە رای ئەو کەسانەیی گومانای باشی
پێ بردون وەپیش دەقی دروست و سروشی پەروردگاری خستون. بەلام گومان
لەمەدا نیە کە ئەو کەسە داماویکە داماوێان زگیان پێ دەسووتی! بەدریژایی
تەمەنی تا وا بێ و هەتا ماوە هەر تینو، هەر خواردنەوێەکی بەبێ پێی
وایە ئاوە. لەدورەوێرا بانگ دەکری! بۆ رینۆینی وەرچەرخی! وەرە سەرری
رینۆینی! کەچی ئەو تا مردنی خۆی لەگیلی دەدات و بەگومراپونەکی دلشادە،
بەروای بەجۆرەها ئەفسانەو ئەستەم هیئاو، ئەو بیروایییە کە وا دەزانێ
رینۆینیە بۆتە لەمپەری رینۆینبونی، بۆیە قەت ناگاتە هەواری رینۆینی،
قەسەکانی یان زمانحالی دەلی: چۆن خودا لەناوماندا هەر ئەمانەیی وەبەر
چاکەیی خۆی خستووە؟ ئاخۆ خوا لەوان باشتەر شوکرانەبژێران ناناسی؟^(۱)

بەرستی کە گوتەو باسوخواسی ئەوانەم دەخویندەو کە لەکۆن و نوێ
بەبیری قەزاوقەدەردا شوپربوینەو، قەسەکی ئیبنولقەیم وەک مانگی چواردە بۆ
رون بۆو. پیاو هەق بلێ هیندەیی دەمکرد نەمدەوێرا بچمە ناو ئەو مەیدانە، ئێ
لەلایەکی دیش حەزم دەکرد زنجیرە کە تەواو بکەم و فیڕخوایێکی زۆریش
پیشیان ئی دەگرتەم و دەیانگوت: کەیی دەردەچێ؟ کەیی پێی شاد دەبین؟

ئەو ھېو لەئەنجامدا بەناوی خودا و بەتەمای خودا، خۆم لێدا، بەلام بەشێنەیی و بەوریایی. ئەو زانایانەم کردە سەر مەشق و پێشەنگ کە گەواھی راستەرییی و پێشەواوەتی دین و زانستیان بۆ دراوە، بۆیە گەلیک گوتە و قسە ی زاناگەلیکم راگواستۆتەو، بەرادەریەکی زۆر قسەگەلیکی خاوەن تەقوا و پیاوچاکانم ھێناوەتەو بەو نیازە ی لاپی ئەبم و لەناو پێچاوپێچی رێگەدا بزر ئەبم. ھەلبەت ئایەت و فەرمودەکان مەشخەلی رێگاگەم بون و لەبەر رۆشناییاندا ھەنگاوم ھەلگرتووە بەزانستی ئەوانەو بە ھەرمەند بوم، خوداش کۆمەکدەری برۆدارانەو بەبێ خودا ھیچ ناکرێ. تکاشم لەزانایان ئەو یە، خلیسکانی قەلەم راست بکەنەو و ساتمەکانی ھزر و بیر تەخت بکەن و گرفتێ پەرتەوازەیی بۆچونان دەرمان بکەن.

ئەم پەرتوکە لەدوای ئەم دەسپێکەدا لەحەفت بەند پیکھاتو:

لەبەندی یەگەمدا واجبیتێ برۆابون بەقەدەرم رۆن کردۆتەو، رۆنم کردۆتەو برۆابون بەقەزاو قەدەری خودا بنەرەتیکێ برۆابونە.

لەبەندی دوەمدا چاویکی خیرام بە دیرۆک و میژوی باسوخواسی قەدەر راداشتو.

بەندی سییەم: بەپێناسەکردنی قەدەر و رۆنکردنەو ی پایەکانی تەرخانە.

چوارجێباسیشم بۆ ھەلناو:

جێباسی یەگەم: بە پێناسەکردنی قەدەر تاییبەتە.

جێباسی دوەم: قەزام تێدا پێناسە کردووە پەییوھندی نیوان قەزاو قەدەریشم رۆن کردۆتەو.

لەجێباسی سییەمدا باسی پایەکانی برۆابون بەقەدەرم کردووە کە بەبێ ئەم پایە(ارکان)انە برۆای کەس تەواو نابێ.

جێباسی چوارەم: باسی ئەو دەکات کە کردووەکانی مرۆف لەلایەن خوداوە

قەزاو قەدەرى بۆ بېرىار دراوۋە بەدییەنراوۋە، لەقورئان و سوننەتیشدا بەنگەگەلەيکەم لەو بارەوۋە ھىناوۋەتەوۋە.

ئەمە لەبەندى سىيەمدا، لەبەندى چوارەمیشدا رونم کردۆتەوۋە عەقلى مەزۇف تا چ مەوداۋ ئەندازەيەك بەقەدەرى خوادا دەشكى و پەي بەچ دەبات و پەي بەچ نابات.

بەندى پىنجەم: تايبەتە بەخستە روى (راپەرەكان (المذاهب) دەربارەى قەدەر)، ئەمىش برىتتە لەسى جىباس:

لەيەكەم جىباسدا بۆچونى بىباوۋەپرانم خستۆتە رو كە بپروايان بەقەدەر نىە و بۆچونەكانيانم ھىناوۋە و گومپرايىەكانم دەرخستەو، گەفتوگۆو مشتومپرى زانايانىشم ھىناوۋەتەوۋە كە لەروى ئەو بىپروايانەدا گوتويانە. ئەو بەلگانەشمان ھىناوۋەتەوۋە كە ئەوان پىيان وايە پاساوى بۆچونەكەيان دەداتەوۋە دەرمخستەو كە ئەك بەلگە بەلكو مەلگەش نىن، بگرە چەند گومان و خەيالاتىكن و تروسكەى حەقىشى لى ناپەرشى، ھەريەكىكىش بپروادارىكى تەواۋ بى دەمودەست گومانەكانى لى دەپەونەوۋە.

دوھ جىباس بەرونكردنەوۋەى ئەو بۆچونەم تايبەت كردوۋە كە بۆتە گومپراكردنى ئوممەت و سەبارەتى لەكارخستنى عەقلى نەتەوۋە ئىفلىجكردنى ئىرادەو بزاقيان و وزەو تواناى بەھەدەر داۋن و كردهوۋەكانيان بۆ بەرژەوۋەندى دوژمنانى ئىسلام وەرچەرخواوۋە، ئەم بۆچونەش بۆچونى قەدەريە جەبرىيەكانە كە پىيان وايە قەدەرى خودا جەبركارىيەو پىويست ناكات كردهوۋە ئەنجام بەدريىن.

رونم کردۆتەوۋە ئەوان لە حەفت روان گومپرا بون.

سىيەم جىباسم بۆ رونكردنەوۋەى بۆچونى يارانى رىبازو كۆمەل تەرخانەكردوۋە، سى خوازگەم تىدا ھەلناوۋە، لەھەر خوازگەيەكدا بىروبواوۋەپرى

نوسراوی زانایه کی سوننه تیم خستوته رو.

له بهندی شه شه مدا هوئی گومراییونی گومراییوانم رون کردوته وه.

له بهندی حهفته م و کو تاییشدا باسی هه ندی بهرهم و بهروبومی بروابون
بهقه دهرم کردوه.

له خوا ده خوازم له دهر خستنی ئهم بنه پته ی برپوادا سه رکه وتو بویم،
ههروه ها لینی ده پاریمه وه بهنده کانی پی بههره مه ند بکات.
انه نعم المولی ونعم النصیر، وهو حسبی ونعم الوکیل.

دکتور عومەر سلیمان ئە شقەر

٢٥ ی رهجه بی ١٤١٠ ک

١٩٩٠/٢/٢١ ز

به ندى په که م

برو ابون به قه دهر بنه په تیکی بروایه

برو ابون به قه دهر بنه په تیکی بروایه و نه گهر بروا نه وهی له گه لدا نه بی کامل نابی. عومهری کوړی خه تاب (ره زای خوی لی بی) ده گپړی ته وه که پیغه مبه ر ښه له وه لامی پرسپاره که ی جبریلدا ﷺ قهرمویه تی:

((ان تؤمن بالله وملائکته وکتابه ورسله، وتؤمن بالقدر خیره وشره: بروا نه وهیه که بروات به خواو فریشته کان و په رتو که ناسمانیه کان و پیغه مبه ران ه بی، هروه ها بروات به خپرو شهر ی قه دهر ه بی.. جبریلش گوتی راسته))^(۱).

نور نایه ت و قهرموده باسی قه دهر یان کردوه و فرمانیان پی کردوین بروا به قه دهر بینین، به وینه خدا ده قهرموی:

﴿إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ: هه مو شتی کمان به نه اندازه به دی هی ناوه﴾^(۲).
﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْذُورًا: ئیشی خدا نه خشه یه کی نه اندازه کراوی بو دان دراوه﴾^(۳).

﴿وَلَا كُنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا: به لام ده بی هه چی خوا بریاری داوه روبدات﴾^(۴).

﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا: خدا هه مو شتی کی به دی هی ناوه و

۱ رواه مسلم. شرح نووي علی مسلم: (۱/۱۵۷)

۲ القمر: ۴۹

۳ الاحزاب: ۳۸

۴ الانفال: ۴۲

ئەندازەى گرتوھ ﴿^(۱)﴾.

﴿سَبَّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى، الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى، وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى: پاكىگارى ناوى پەرۋەردىگارى ھەرە بەرزت بىكە، ئەو پەرۋەردىگارى ھەمو شىتىكى بەدىھىناوھ رىكى خستوھ، ئەو خودايەى ئەندازەى بو ھەمو شىتىك داناوھو رىرونى كىدوھ ﴿^(۲)﴾.﴾

طاوس: دەلى: چەند ياوھرىكى پىغەمبەر ﷺ دىوھ دەيانگوت: ھەمو شىتىك بەقەدەرى خوايە.. دەلى گويشم لە عەبدوللاى كوپى عومەر بو دەيگوت: ھەمو شىتىك بەقەدەرى خوايە، تەنانەت دەستەوسانى و گورجوگوليش ﴿^(۳)﴾.

ھەرۋەھا ئەبو ھورەيرە (رەزاي خاى لىبى) دەگىرىتەوھو دەلى: ((ھەندى قورەيشى ھاوبەشپەرست ھاتنە لاي پىغەمبەر ﷺ لەبارەى قەدەرۋە مشتومريان لەگەندا دەکرد، خوداش ئەم ئايەتەى دابەزاندا: ﴿يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُقُوا مَسَّ سَقَرٍ، إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ: بىپرواكان لەروژى رابوند لەسەر رو بوناو ئاگر رادەخشىندرين، ئازارى ئاگرى سەقەر بچيژن. ئىمە ھەمو شىتىكان بەئەندازەدارى بەدىھىناوھ ﴿^(۴)﴾﴾^(۵).

ئايەت و فەرمودە گەلىك زۆرن كە باسى زانست و تواناو ويست و بەدىھىنانى خوا بكن كە قەدەرى خودا دەيانگىرتەوھ، چونكە قەدەر پىروابوز بەتواناو ويست و بەدىھىنانى خودا دەگىرتە خو، لەلاپەرەكانى داھاتودا ئە، بابەتە رون دەكەينەوھو ئايەت و فەرمودەكانى لەبارەوھ دىنينەوھ. ھەرۋەكو راغبى ئەصفەھانى لە ئىبنوھجەر رادەگويزىتەوھو دەلى

۱ الفرقان: ۲

۲ الاعلى: ۱-۳

۳ موسىيە گىراوئەتەوھ: (۲۰۴۵/۴) ژمارە (۲۶۵۵).

۴ القمر: ۴۸-۴۹

۵ موسىيە گىراوئەتەوھ: (۲۰۴۶/۴) ژ(۲۶۵۶)، ترمذيش گىراوئەتەوھ: صحيح سنن الترمذى (۲۲۹/۳).

قه‌دهر توانست و زانست هه‌بون ده‌باره‌ی په‌یدابونی ئەندازه‌کراو ده‌گریته‌وه^(۱).

خودا توانستی‌کی ره‌های هه‌یه‌و هیچ شتی‌ک ناتوانی ده‌سته‌وسانی بکات، (القادر: به‌توانا) و (القدير: زۆر به‌توانا) و (المقتدر: خاوه‌ن سه‌رچاوه‌ی توانا) ناوی خودان و توانستیش سیفه‌تی‌کیه‌تی.

(القادر) ئیسم فاعيله له (قدر، یقدر) هاتوه.

(القدير) له‌سه‌ر کیشی (فه‌عیل)ه، شی‌وازی موباله‌غه‌یه (القدير) واته: هه‌رشتی‌کی بیه‌وی به‌پیی ئەو ئەندازه‌یه ده‌یکات که حکمه‌ت ده‌یخوازی، بی زیاد و که‌م. بۆیه‌ ته‌نها بۆ خودا ده‌گوتری و دروست نیه‌ یه‌کی‌کی تری پی وه‌سف بکری. خودا ده‌فه‌رموی:

﴿وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾: خودا به‌سه‌ر هه‌مو شتی‌کدا به‌توانایه^(۲).

(المقتدر) له‌سه‌ر کیشی (مفتعل)ه، له (اقتدر)ه‌وه گه‌ردان کراوه، موباله‌غه‌که‌ی له (القدير) پتره، خودا ده‌فه‌رموی:

﴿فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾: له‌ نیشته‌گه‌یه‌کی به‌پاست و په‌سه‌ندن له‌لای فه‌رمان‌په‌وایه‌کی به‌ده‌سه‌لات^(۳).

له‌ ئی‌مام ئەحمه‌دی‌ان (ره‌حه‌تی خ‌وای لی‌بی) پرس‌یوه (قه‌ده‌ر) چیه؟ گوتی: قه‌ده‌ر؛ توانستی‌خوایه^(۴).

ئیب‌ن‌ولقه‌ییم ده‌لی: (ئیمام ئەحمه‌د گوتویه‌تی: قه‌ده‌ر توانستی‌خودایه، ئیب‌ن‌ولعه‌قی‌لیش ئەم گوته‌یه‌ی زۆر په‌سه‌ند کردوه‌و ده‌لی: ئەم گوته‌یه‌ نیشانه‌ی زیره‌کی و زانیاریه‌ ریشه‌داک‌وت‌اوه‌که‌ی (ئه‌حمه‌د)ه که له‌باره‌ی بنه‌په‌ته‌کانی ئاین هه‌یه‌تی، هه‌روه‌کو ئەبو وه‌ف‌اش وای گوتوه، چونکه‌ ئینکار یکردنی قه‌ده‌ر

۱ فتح الباري: (۷۷/۱۱)

۲ الاحقاف: ۳۳

۳ القمر: ۵۵

۴ مجموع فتاوي شيخ الإسلام (۳۰۸/۸).

به قه‌دهر نه‌هينئ ئه‌وا يه‌كخو انا سيه‌كه‌ي هه‌لده‌وه‌شيتته‌وه^(۱).

سه‌رجه‌م زانا يان يه‌كه‌ده‌نگي خو يان راگه‌يانده‌وه له‌مه‌ر ئه‌وه‌ي كه‌پروابون به‌قه‌دهر واجبه‌، هه‌مو زانا كانئ يارانئ ري‌بازو كو‌مه‌ل - كه‌مه‌شخه‌لئ ني‌و شه‌وه‌زنه‌نگ و نيشانئ ري‌نو يئنين - پرواهي‌نانيان به‌قه‌دهر واجب كرده‌، نه‌وانه‌شيان به‌بيده‌چه‌ي و نادان داناوه كه‌سه‌سه‌ختيان له‌قه‌دهر كرده‌وه قه‌دهريان رته‌ كردوته‌وه.

نه‌وه‌وي (ره‌حه‌تي خواي لي‌بن) له‌راقه‌ي فه‌رموده‌كانئ قه‌دهري ني‌و سه‌حه‌حيي موسليمدا ده‌لئ: (له‌م فه‌رمودانه‌وه به‌لگه‌ي رون و ئاشكرا بو پالپشتي راپه‌وي يارانئ ري‌بازو كو‌مه‌ل و كو‌پاي هاره‌لان و ئه‌هلي حه‌ل و عه‌قدي پيشين و پاشين هه‌يه كه‌ قه‌دهريان سه‌لمانده‌وه پيشان وايه هه‌مو روداويكي خيرو شه‌پو سودبه‌خش و زيانبه‌خش به‌هوي قه‌زاوه‌ده‌ري خواوه رو ده‌دن)^(۲) له‌جيگه‌يه‌كي تر دا ده‌لئ: (زو‌ر به‌لگه‌ي قسه‌پر له‌قورئان و سوننه‌ت و كو‌ده‌نگي ياره‌ران و ئه‌هلي حه‌ل و عه‌قدي پيشين و پاشينان له‌سه‌ر نه‌وه هه‌ن كه‌ قه‌دهري خوايان سه‌لمانده‌وه)^(۳).

ئيبنو حه‌جه‌ر (ره‌حه‌تي خواي لي‌بن) ده‌لئ: (بو‌چوني سه‌رجه‌م پيشينان نه‌وه‌يه كه‌ هه‌مو ئيش و كاريك به‌قه‌دهري خواوه به‌پيوه ده‌چئ، هه‌روه‌كو خوا ده‌فه‌رمويئ: ﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ﴾: گه‌نجينه‌ي هه‌مو شتيكيش لاي ئيمه‌يه‌وه نه‌وه‌شمان هه‌ر به‌ ئه‌ندازه‌ي دياريكراو ناردوته‌ خوار ﴿﴾^(۴).

۱ مجموع فتاوى شيخ الاسلام (۲۵۸/۸).

۲ شرح النووي على مسلم: (۱۹۶/۱۶).

۳ شرح النووي على مسلم: (۱۵۵/۲).

۴ المحجر: ۲۱.

به ندى دوه م

چاوخساندنيك به ميژوى قهدهردا

بروابون به قهدهر يه كيكه له بنه پته كانى بپوا، قورئان و سوننه ت چه مك و واتاي قهدهريان رون كردو ته وه، پيغه مبه ر ﷺ روني كردو ته وه كه نه نجامداني كرده وه به كارهي ناني هوكاران (الأخذ بالأسباب) له گهل قهدهردا پيچه وانه و هاوډژ نيه به لكو نه ويش له قهدهر دايه و نه ته وه كه شى له و كه سانه وريا كردو ته وه كه بپوا به قهدهر ناهينن يان درايه تى پي له گهل شهر عدا ده كه ن.

جاريك پيغه مبه ر ﷺ به لاي ه ندى له ياهوهراني تيپه پي ديتى له باره ي قهدهر وه مشتومر ده كه ن، تا بلتي تورپ بو، رهنكي سور هه لگه را وهك بلتي ده كه هه نار پلقابيتته چاوي، فهرموي: ((أهذا أمرتم، أم هذا أرسلت اليكم؟ انما هلك من كان قبلكم حين تنازعوا في هذا الأمر، عزمتم عليكم الا تنازعوا فيه: نه وه م فهرمان پي كردون مشتومر له قهدهردا بكه ن؟ يان بو نه وه نيډرداوم؟ گهلاني پيشو به و جوړه مشتومرانه وه له ناوچون، فرمانتاتان پي ده كه م مشتومر پي تيدا نه كه ن))^(۱).

ياوه ران (رهزاي خوايان لنيښ) گوپرايه لي فهرمانه كه ي پيغه مبه ر ﷺ بون، چ له سه رده مي پيغه مبه ر ﷺ و چ له دواي مه رگيدا نه زانراوه هيچ كه سيكيان مشتومريان له باره ي قهدهر وه كړدبي.

له سه رده مي خه لافه تى نه بو به كرو عوم هرو عوسمانيشدا يهك تاقه روداويشمان پي نه گه يشتوه كه موسلماننيك له باره ي قهدهر وه مشتومر دمه وه ري كړدبي. تنها نه وه نه بي كه كاتي خو ي تا عون له شام بلاوبووه، عوم هري كوپي خه تاب كه دهيو يست بچي ته نه وي، له پيگادا گه پرايه وه و

۱ صحيح سنن الترمذي: (۲/۲۲۳).

خەلکەکەى گىڭرايەو، ئەبو عوبەيدە: عامرى كوپى جەپراحيش رەخنەى ليگرت و گوتى: (ياأُمير المؤمنين أفراراً من قدر الله: فەرماندەى بېواداران: لەقەدەرى خوا مەلدىي؟)

عومەريش وەلامى دايەو و گوتى: (ئەبو عوبەيدە! ئاى ئەگەر ئەتۆ نەدەبوى خۆم دەمزانى چم بەسەر دينا، بەلئى لەقەدەرى خواوہ بۆ قەدەرى خوا مەلدىين. باشە ئەگەر گەلە وشتريكت برە دۆلتيك و بەريكيان گژوگىاي زۆرى ئى بى و بەرەكەى تر هيچى ئىنەبى، لەهەركام بەر بيانلەوہ پىنى بە قەدەرى خوا نايانلەوہ پىنى؟!)

ئەللەكائى دەگىڭرتەو و دەلئى جاريكيان عومەرى كوپى خەتاب لە جايبەدا (كە ھەريميكە لە شام) خوتبەيەكى دا و تليدا گوتى: (من يضل الله فلا هادي له: ئەوكەسەى خوا گومراى بكات رينوينكەرى نيە)، ريش سپيانى گاوردەكانيش لەويڭا بون يەكيكيان گوتى: خوا كەس گومرا ناكات، بەلام عومەر دوسى جارەن ھەمان گوتەى دوبارە كەردەو و ئەويش جلكى خۆى ھەلدەتەكاندو ناپەزايى بەرانبەر گوتەكەى عومەر دەردەبىرى.

كە قسەى گاوريان بۆ تەرجمە كەرد، گوتى: (درو دەكەى ھەى دوژمنى خوا، خوا بەديھيئاوى، خوا گومرات دەكات، پاشان دەتمرينئى و ئەگەر ويستى بى دەشتخاتە ناو دۆزەخ، خودا سەرجم بەديھيئاو، كە بەديھيئان نەوہكانى ئادەمى لەناو دەستيدا پەرت كەردو بەھەشتى و كەردەوہكانيانى نوسى، دۆزەخى و كەردەوہكانيانى نوسى، ئەنجا فەرموى: (ئەوانە بۆ بەھەشت و ئەوانەش بۆ دۆزەخ) بەم جۆرە خەلك لەيەكتر داپران، كەسيش دەريارەى قەدەر جياواز نابن).

يەكەم كەس كە مشتومپى لەقەدەردا كەرد پياويكى خەلكە بەسرا بو، كارى

١ صحيح البخارى، سەرنج بەدە فتح الباري (١٧٩/١٠) ژ (٥٧٢٩)

٢ شرح اصول اعتقاد أهل السنة للالكائي: (٦٥٩/٣).

هتقانی دهکردو ناوی (سهلسهوی) بو. نهوزاعی دهلی: ((یهکهمین کهس دمخوهری لهقهدهردا کردبئی پیاوئیک بو لهعیراق: ناوی (سهوسهن) بو و، پیشتر ئور بو و ببوه موسلمان، بهلام پاشان ببووه گاور، مهعبه‌دی جوهه‌نی لهو فیتر یه غهیلانیس لهمهعبه‌د فیتر بو))^(۱).

یونس‌ی کوپی عوبید دهلی: (چومه بهسرا هیچ کهسیکی قهدهری ئینه‌بو، تنها سه‌نسه‌وی و مهعبه‌دی جوهه‌نی و مه‌لعونئیکی به‌نی عوافه نه‌بی)^(۲).

موسلیم له سه‌حیحه‌که‌یدا له بوره‌یده‌ی کوپی یه‌حیای کوپی یه‌عمور ده‌گیریته‌وه که گوتویه‌تی: یه‌که‌مین کهس ده‌مه‌وه‌ری له‌قه‌ده‌ردا کردبئی مه‌عبه‌دی جوهه‌نی بو له به‌سرا) بوره‌یده له‌قسه‌که‌یدا نه‌وش ده‌لی که مه‌عبه‌دو هاویرانی پیان وابو ((قه‌ده‌ر نیه و کار پراوته‌وه))^(۳).

ئه‌و یاوه‌رانه‌ی هیشتان مابون، وه‌کو عه‌بدوللای کوپی عومرو ئیبنوعه‌باس و وائیه‌ی کوپی نه‌صقه‌ع و جابری کوپی عه‌بدوللای ئه‌بو هوره‌یره‌و نه‌نسه‌ی کوپی مالیک، نه‌وانه زۆر به‌توندی وه‌لامیان دانه‌وه و دریان وه‌ستان)^(۴).

پاشان مامۆتکانی موعته‌زیله‌کانی وه‌کو واصیلی کوپی عه‌تاو عه‌مری کوپی عوبیدو غه‌یلانی دیمه‌شقی ئه‌و بۆچونه‌یان له‌مه‌عبه‌د وه‌رگرت و فیربون.

واصیلی کوپی عه‌تائی مامۆتک(راس)ی موعته‌زیله‌کان، پیی وابو داکۆکی ده‌کات و ده‌یگوت: دروست نیه شه‌ر بدریته لای خوا، چونکه خوا حه‌کیمه، ناکرێ داوای شتیکی وا له‌به‌نده‌کانی بکات پیچه‌وانه‌ی فه‌رمانه‌که‌ی بیته، یان له‌سه‌ریان بکاته حه‌تمی و پاشانیس سزاو پاداشتیان له‌سه‌ر بداته‌وه.

له‌قسه‌کانیدا ده‌لی: به‌نده خۆی بکه‌ری خێرو شه‌رو بپروا و بی‌پروایی و گوێزایه‌لی و سه‌رپیچه‌یه، به‌گوێره‌ی کرده‌وه‌کانی خۆی سزاو پاداشت

۱. شرح اصول الاعتقاد: (۷۵۰/۳) هه‌روه‌ها سه‌رنج بده الشریعة للآجری: ۲۴۲.

۲. شرح اصول اعتقاد اهل السنة: (۷۴۹/۳).

۳. شرح النووي علی مسلم: (۱۵۰/۱).

۴. بگه‌ریوه بۆ (الفرق بین الفرق): ل ۱۹۰.

وهرده گری. به لام خودا وای کردوه توانای ئەم شتانهی هەبێ^(۱).

نیزامی موخته زیله بۆ ئەوه چوهو دەلی: خودا بهوه وهسف ناکری توانای لهسهه شهپو سهه ریچییهکان هەبێ، ئەوهش توانراو نیه بۆ خودا^(۲).

زاناکانمان ناویان لهم چینه ناوه (قهدهریهکان) بۆیه ئەم ناوهیان لیناوه، چونکه ئەوان پییان وایه بهنده هەندی کردوهی ههیه هەر بهخۆی بهتهنیا ئەنجامی دهات بێ ئەوهی توانای خوای تیدا بێ و نهریشیان لهوه کردوه که شتهکان به قهزاوقهدهری خوا ببن.. ئەو چینه لهگهڵ ئەوهی خویان گومران کهچی ئەم ناوه به نیوچهوانی رینوینبوهکان دهلکینن و پییان دهلین: بهلکو ئیوه قهدهرین چونکه پیتان وایه ههمو شتی که قهدهری خوا بهرپوه دهچی، بۆیه ئیوه شایستهترن ئەو ناوهتان هەبێ^(۳).

نهوهویش له راقهی سهحیحی موسلیمدا دهلی: (ههندی له قهدهریهکان دهلین: ئیمه قهدهری نین، بهلکو ئیوه قهدهرین چونکه ئیوه برواتان بهقهدهر ههیه).

ئیبنو قوتهیبه و پییشهوا (مهبهستی جوهینی پییشهوایه) دهلی: ئەم قسهیه چهواشهکردن و درۆ و بێشهرمییه چونکه ئەهلی ههق ههمو کاروبار و قهدهرو کردوهکانیشیان بۆ خوا دهگهپیننهوه، ئەو نهزانانهش بۆ خویان دهگهپیننهوه. جاییهکی شت بۆ خۆی بگهپینیتهوهو بیداته پال خۆی ئەو پیی شایاتره پیی بگوتری قهدهری نهک یهکی پیی وابی یهکیتری دهیکات و بۆ جگه لهخۆی بگهپینیتهوه^(۴).

سهحیحیشه که پیغهمبەر ﷺ ناوی لهقهدهریهکان ناوه ناگریهستی ئەم نهتهوهیه. فهرمودهکهش ئەبوداود لهسونهکهی و ئەلحاکم لهموستهدرهکهکهیدا

۱ الملل والنحل للشهرستاني: (۴۷/۱).

۲ الملل والنحل: (۵۴/۱).

۳ جامع الاصول لأبن اثیر: (۱۲۸/۱۰).

۴ شرح النووي عی مسلم: (۱۵۴/۱).

ته‌خريجيان كردوه، ده‌لئى: (صحيح على شرط الشيخين، إن صحَّ سماع أبي حازم من ابن عمر)^(١).

بۆيه پييان گوتراوه ئاگرپه‌رستى ئه‌م نه‌ته‌وه‌يه چونكه (بۆچونى ئاگرپه‌رسته‌كان كاويژ ده‌كه‌نه‌وه كه ده‌يانگوت: دو بنه‌په‌ت(اصل) هه‌ن؛ روناكى و تاريخى، پييان وايه خير له‌كردوه‌ى روناكيه‌و شه‌پيش كردوه‌ى تاريخيه‌، بۆيه ببونه دوپه‌رست، قه‌ده‌ريه‌كانيش به‌هه‌مان شي‌وه‌ خير بۆ خوا ده‌گه‌رپننه‌وه‌و شه‌پيش بۆ غه‌يرى خودا. به‌لام خواى به‌رز و مه‌زن به‌ديه‌ينه‌رى خير و شه‌ره. هيجتيكيان به‌بى ويستى خودا روناده‌ن، هه‌ردوكيان له‌روى به‌ديه‌يتان و په‌يداكرندا بۆ خوا ده‌گه‌رپنندينه‌وه، به‌لام له‌روى كردن و نه‌جامدانيدا بۆ به‌نده‌كاني ده‌گه‌رپنندينه‌وه)^{(٢)(٣)}.

له ئاخىرو ئۆخرى سه‌رده‌مى بنه‌ماله‌ى ئه‌مه‌ويه‌كاندا چينيكي تر په‌يدا بون پييان وابو مروّف له‌نه‌جامداني كردوه‌كانيدا ناچارو تۆبزي ليكراوه‌و هيج سه‌ره‌سته‌يه‌كى له‌ وه‌رگرتن و وازه‌يتانه‌كانيدا نيه‌، هه‌نديكى تريان توانايه‌كى بئى‌كارىگه‌ريان بۆ به‌نده ده‌سه‌لماند. يه‌كه‌مين كه‌س كه‌ ئه‌و قسه‌يه‌ى هيتايه‌ ئاراوه (جه‌همى كورپى سه‌فوان) بو، كه‌ دواتر ئه‌م بيده‌يه‌ به‌وه سه‌رچاوه‌ى چه‌ندنين قسه‌ى ناكوّلاو ناشيرين و چه‌ندان گومرايى گه‌وره‌ گه‌وره.^(٤)

ئه‌م قسه‌يه‌ به‌نيو نه‌ته‌وه‌ى ئيسلاميدا بلاوبۆوه‌و خواپه‌رست و دنيا به‌كه‌مگر(زاهد)و به‌ناوسوڤى زۆر كاويژيان ده‌كردوه‌وه. جا ئه‌گه‌ر چيني يه‌كه‌م هاوچونى ئاگرپه‌رستان بن، به‌لام چيني دوهم هاوچونى هاوبه‌شپه‌رستانن كه‌ده‌يانگوت: ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ

١ شرح النووي على مسلم: (١٥٤/١).

٢ نه‌وه‌ى ئه‌م گوتيه‌ى له‌ ئه‌خه‌تايى راگواستۆته‌وه نيوارقه‌ى صحيحى موسليم: (١٥٤/١). هه‌روه‌ها سه‌رنج بده‌ جامع‌الاصول: (١٠/١٢٨).

٣ له‌و شوينه‌ى باسى گومرايان ده‌كه‌ين گومرايى و بيروباوه‌رى ئه‌م چينه‌ زبۆر رون ده‌كه‌ينه‌وه.

٤ بگه‌رپوه بۆ مجموع فتاوى شيخ الاسلام: (٤٦٠/٨)، المنل والنحل للشهرستاني: (٨٥/١).

نه گهر خوا مه یلی لږيا، نيمه و باب و با پيرانمان، بټپه رستيمان نه ده کړد، هيچ شت پشمان له خو مان حرام نه ده کړد^(۱).

چيني دوهم له چيني يه کهم خراپترو به دغه پرتو چونکه چيني يه کهم کړده وکانی به نده يان له به ديه يانی خوا هاویر ده کړد و جيا ده کړده و، به لام نه مر و نه هيان به گه وره ده گرت، به لام چينه که ی تر قه ده ريان سه لماندوه و به هو ی قه ده ر نه مر و نه هيان پوکاندو ته وه.^{(۲)(۳)}

۱. لانعام : ۱۴۸.

۲. عقیده السفارینی : ۳۰۶/۱.

۳. نه دو اييدا پتر له باره ی نه م چينه ده دوین.

به ندى سیه م

پیناسه ی قه زاوقه دهر

جیباسی یه که م

پیناسه ی قه دهر

(قه دهر چاوکه، ده لئی: قَدَرْتُ الشَّيْءَ، أَقْدَرُهُ قَدْرًا و قَدْرًا، ئەگەر به نه ندازه ی نهوت دانا)^(۱).

قه دهر له زماندا واته (حوکم و بریاردان و نه ندازه ی شت. ته قدیریش واته راما و بیرکردنه وه بۆ ریکخستنی کاریک)^(۲).

له زاراوه شدا قه دهر: (ئه وهیه که خودا له پیشتردا زانیویتی چ رو دهدات و قه له میش نه خشی له هه مو ئه و شتانه داوه که تاهه تایه رو ددهن: خودای ﷻ نه ندازه ی سه رجه م به دیهینراوان و هه مو شتیکی هه ر له نه زه له وه خه ملاندوه به رله وه ی بینه ئارا، خودا زانیویتی له چ کاتیکی دیاریکراو و به چ چۆنیه تیه ک روده دهن، نه و جا به گویره ی خه ملاندنه که روده دهن و دینه ئارا)^(۳).

ئیبنو حه جهر له پیناسه ی قه دهردا ده لئ: (مه به ست له قه دهر ئه وهیه که خودا نه ندازه و کاتی شته کانی زانیوه بهر له وه ی بینه دی، پاشان هه ر شتیکی له زانستدا دانابی ببی دهیه نیته دی، هه مو په یدا بو یکی ش به گویره ی زانست و

۱ فتح الباری: (۱/۱۱۸).

۲ القاموس المحیط: ل ۵۹۱.

۳ عقیده المسفارین: (۱/۳۴۸).

توانست و ویستی خودا دیته دی^(۱).

سه فارینی له شه شعریه کانه وه راده گوازیته وه ده لئ: (قه در نه وهیه که خوا به گویره ی نه ندازه یه کی تایبه تیه وه شت پهیدا بکات و نه ندازه ی دیاریکراوی خود و حالی شته کانیش کتومت به پیی زانستی پیشوی خواو نه خشی قه له بی^(۲).

ئه م پیناسانه له گه ل یه کتردا نزیکن و دهره نجامه که شیان ئه وه ده گه یه نئ که قه در ی خوا دو شتان ده گریته وه:—

یه که م: زانینی ئه زه لی خودا که له دیرینه وه حوکمی له سهر پهیدا بوه کان داوه که خودا ده یه وئ بی نه دی، ههروه ها ئاکارو سیفته ی به دیه یتراره کانیشی دیار کردوه که ده یه وئ بیه ی نیتته بون. هه ره موشی به وتهکانی خو ی له تهختی پاریزراودا نوسیوه. زور به وردی باسی ئه رزو ئاسمان و قه باره و دوری و چو نه ته ی پهیدا بونیان و هه رچی و له ناویاندا یه و تی یاندا یه له تهختی پاریزراودا نوسراون.

دوهم: پهیدا کردنی ئه و شتانه ی که خودا به گویره ی زانستی پیشتر و نه خشی قه له م ته قدیری کردوه پهیدا یان بکات، جا هه رچی دیته جیهان و پهیدا ده بی کتومت وه کو زانستی پیشتری نوسراو وایه.

(قه در) زور جارار ئه وه ی پی مه به سته که بریتیه له خه ملاندنی پیشتر له زانستی خوا دا. زور جارانی ش به دیه ی نئان و پهیدا کردنی پی مه به سته که به گویره ی زانستی خوا ده بی.

له (ئیمام شافعی) یان پرسى (رهحه ته ی خوا ی لی بی) قه در چیه؟ ئه ویش به شیعر^(۳) وه لامی دانه وه گو تی:

۱ فتح الباری: (۱/۱۱۸).

۲ عقیده السفارینی: (۱/۳۴۵).

۳ الاعتقاد البیهقی: ل ۱۶۲. شرح اصول اعتقاد أهل السنة للآلکائی: ۷۰۲/۱.

فما شئت كان وان لم أشأ	وما شئت ان لم تشأ لم يكن
خلقت العباد على ما علمت	ففي العلم يجري الفتى والمسن
على ذا مننت وهذا خذلت	وهذا أعنت وهذا لم تعن
فمنهم شقي ومنهم سعيد	ومنهم قبيح ومنهم حسن

واته: ئهوهی تۆ ویستت بو ئه گهرچی منیش نه مویست، ئهوهی منیش ویستم و تۆ نه تویست نهاته دی.

بهنده کانت به پیی زانیاریه کانی پیشوت به دیهیناوه، رهوشی جحیل و پیران به گویرهی زانینه کهت ده بی.

به هرهت به سه ره مدها هه لپرژتوه و ئه وهت ریسوا کردوه، یارمه تی ئه مت داوه و یاریده ی ئه وت نه داوه. پیاوی وا هه یه به دبه خته و هی واش هه یه خوشبه خت، هی وا هه یه دزیو و ناشرین و هی واش هه یه جوانه.

جیباسی دوهم

پیناسه‌ی قه‌زا

((قه‌زا: واته: یه‌کلاکردنه‌وه‌و حوکمدان. له‌فه‌رموده‌کانی پیغه‌مبه‌ردا ۱ زۆر جار باسی (قه‌زا) کراوه. له‌بنه‌په‌تدا واته برانده‌وه‌و یه‌کلاکردنه‌وه. ده‌لێن: قضی یقضی قضاء فهو قاض، نه‌گه‌ر حوکمیک بدات و شتیک یه‌کلابکاته‌وه. (قضاء الشيء) واته بریار لێدان و تیپه‌پاندن و لیبونه‌وه. به‌واتای به‌دییه‌نانیش دیت.

زوه‌ری ده‌لێ: (القضاء) له‌زماندا واتای جو‌راوجو‌ر ده‌به‌خشی، له‌بنه‌په‌تدا واته برانه‌وه‌و ته‌واوبونی شتیک. هه‌ر شتیکیش بریاری نه‌جامدانی بدری یان ته‌واو بکری یان به‌جی بگه‌یه‌نری یان واجب بکری یان بزاندری یان جیبه‌جی بکری یان راپه‌پێندری واته قه‌زا کراوه، هه‌مو ئه‌و واتایانه‌ش له‌فه‌رموده‌کاندا هاتون^(۱).

زانایان له‌جیاوازی نیوان وشه‌ی قه‌زاو وشه‌ی قه‌ده‌ردا دو قسه‌یان هه‌یه: یه‌که‌م، ده‌لێن: قه‌زا ئه‌و زانیاریه‌ ئه‌زه‌لیه‌ی خودایه‌ که حوکمی پێداوه. قه‌ده‌ریش په‌یدا‌بونی به‌دییه‌تێراوانه‌ به‌ پێودانی ئه‌و فه‌رمانه‌ پێشینیه‌ی که قه‌زا کراوه. ئیبنو‌حه‌جهری عه‌سقه‌لانی (رحمه‌تی خ‌وای لی‌بی) ده‌لێ: زانایان گو‌تویانه‌ قه‌زا بریتیه‌ له‌ حوکمی هه‌موه‌کی و تیک‌رای ی له‌ ئه‌زه‌لدا، قه‌ده‌ریش ورده‌و چه‌ندو چۆنی حوکمه‌که‌یه^(۲).

له‌جی‌گایه‌کی تردا ده‌لێ: (قه‌زا حوکمدانیکی هه‌موه‌کیه‌ له‌ ئه‌زه‌لدا له‌ پیناو تیک‌را (الاجمال) دا، به‌لام قه‌ده‌ر حوکمدانی هاتنه‌دی ورده‌واله‌ی هه‌موه‌کیه‌‌کانه‌

۱. النهایة فی غریب الحدیث لابن الاثیر: (۷۸/۴)

۲. فتح الباری: (۴۷۷/۱۱).

هه پینا و چه ندو چۆن (تفصیل) دا^(۱).

دوهم، ده لیت: به پیچه وانه وه؛ قه دهر حوکمی پیشینه یه و قه زاش به دیهینانه.
نیین به تقال ده لی: ((قه ز؛ به دیهینراوه^(۲) خه تابیش له (معالم السنه) دا
ده لی: (قه دهر ناوی قه دهر کراوه کانی کرده ی قادیره. ههروه کو هه دم و نه شرو
قه بض که ناوی کرده ی هادم و ناشرو قابیضه) ((.

به پیی ئهم واتایه (قه ز) به دیهینان ده گه یه نیت، خوی گه وره ده فهرموی:
﴿فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَآوَاتٍ فِي يَوْمٍ مِّنْ ثَمَرَاتِهِ ذَا تُرَابٍ﴾^(۳) (۴)
وه دی هیئا^(۳).

به پیی ئهم گوته یه: (قه زای خوا له قه دهر تایبه تره، چونکه یه کلاکردنه وه ی
دو نه اندازه کراوه ده گه یه نی، قه دهریش نه اندازه کراوه که یه، قه زاش یه کلاکردنه وه ی
براندنه وه یه^(۵).

زور نایه ت هه ن راستیتی ئهم گوته یه ده سه لمینن، بو نمونه خودا
ده فهرموی:

﴿وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا: ئهم فهرمانهش هه ر دیته دی﴾^(۶).
﴿كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا: بریاریکه په روه ردگارت داویه تی و هه ر ده بی
جیبه جی بی﴾^(۷).
﴿فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ: هه ر که ویستی کاری پیک بی،

۱ فتح الباری: (۱۴۹/۱۱).

۲ فتح الباری: (۱۴۹/۱۱).

۳ مصد: ۱۲.

۴ معالم السنن لخطابی: (۷۰/۷).

۵ المفردات للراغب الاصفهانی: ل ۴۰۶.

۶ مریم: ۲۱.

۷ مریم: ۷۱.

فرمان دہدا بے! دہبیؑ

بہ پیئی ئہم گوتہ یہ قہ زاقہ دہر دو شتی هاوبہ ندی یہ کترین و ہیچیان لہوی تر
جیا نابیتہ وه، چونکہ یہ کیکیان وه کو بناغہ وایہ کہ قہ دہرہ، ئہوی تریش وه کو
خانو وایہ کہ قہ زایہ، ئہ وکہ سہی بیہوی لہ یہ کیان جودا بکاتہ وه وه کو ئہ وه وایہ
خانوه کہ بروخینی و هہ لیوہ شینیتہ وه^(۱).

۱ بقرة: ۱۱۷.

۲ النہایہ فی غریب الحدیث لأبن الاثیر: (۷۸/۴)، نہ ماشای جامع الاصول: (۱۰۴/۱۰) بکہ.

جیئاسی سییہم

پایہ کانی پروابون بہ قہدہر

پروابون بہ قہدہر لہ سہر چوار پایہ وہ ستاوہ، ہرکہ سیک پروای پی ہہ بن
- یوایہ کی تہواوی بہ قہدہر ہیٹاوہ، بہ لآم ٹہ گہر پروای بہ یہ کیکیان یان بہ پتر
- بی پرواکہ ی شیرزہ دہ بی، چوار پایہ کەش ٹہ مانہن:
یہ کەم: پرواہیٹان بہ زانستی خوا کە سہرتا پاگیرہ و گشت شتیکی
- گرتو تہوہ.

دوہم: پرواہیٹان بہوہی کە ہرچی روی داوہو تا روژی قیامت رودہات
ہرہ موہی لہ تہختی پارینراو (لوح المحفوظ) دا نوسراوہ.
سییہم: پروابون بہ ویستی کاراو توانستی تہواوی خودا، واتہ ٹہوہی خودا
بیہوئی دہ بی و ٹہ گہر نہ شیہوئی نابی.

چوارہم: خودا ہمو پیدابویہ کی بہ دیہیٹاوہو ہاوبہشی نیہ.
ہرہک لہم چوارانہ کە میٹ بہ دریژی رون دہکە ینہوہ.

پایہ ییہ کەم/ پروابون بہ زانستی ہہ موگر (شامل ی خودا):

لہ گہ لیک نایہت و سوننہتی پیغہ مہردا ٹہم بنچینہ گہورہیہ سہلمینراوہ کە
زانستی خوا پە ی بہ ہمو شتیٹ بردوہ، ٹہوہی بوہ دہ بی زانیویتی و دہیزانی،
نہوہش کە نہ بوہ ٹہ گہر ببا دہیزانی چوٹ دہو، خودا زانسی بہ ہہ بون و نہ بون
و بہ بہرتوان (ممکن) و مہ حالآن ہہیہ. خوا بہ ناکام و بژئوی و ژیاوار (احوال) و
جوٹو نہ جولآن و بہدبہختی و بہختہوہری بہندہکانی زانایہ، دہزانی کامیان
بہہشتیہ و کامیان دۆزہخیہ، بہرلہوہی بہدیان بہیٹی و بہرلہوہی زہمین و
ناسمان بینیتہ ئاراوہ ہمو ٹہ مانہی زانیوہ.

ٹہ مانہ گشتیان لہ داخوازی سیفہ تہندبونى خودایہ بہ (زانست)،

له‌داخوازی ئه‌وه دایه که خودا زاناو هه‌والده‌رو و بیسه‌رو بینایه.

خودا ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ:

خودا ئه‌و خودایه‌یه که هیچ په‌رستراویکی تری له‌گه‌لدا نیه، له‌ نه‌دیار و له‌ دیاران ناگاداره ﴿^(۱).

﴿لَتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا:

تا بزانی خودا توانای به‌سه‌ر هه‌مو شتی‌کدا هه‌یه‌و زانستی خودا هه‌مو شتی‌ دوره‌داوه ﴿^(۲).

﴿عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ: خودا زانیه به‌ په‌نامه‌کی، گه‌ردیک چیه له‌ئاسمان و له‌زه‌ویدا به‌لکو له‌گه‌ردیش بچوکت‌ر و گه‌وره‌تری لی بزنا‌بی ﴿^(۳).

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ:

په‌روه‌ر دگارت له‌و که‌سانه‌ی له‌ریگه‌ی ئه‌و لایانداوه له‌گشت که‌س - ناگادار‌تره‌و هه‌ر خویشی باشت‌ر ده‌زانی کێ له‌سه‌ر راسته‌په‌یه ﴿^(۴).

﴿هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَاءٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ:

خودا به‌ئیه‌و زان‌تره‌و که‌ ئیه‌وی له‌خاک دروست‌کرد، هه‌روه‌ها که‌ ئیه‌و له‌ناو زگی‌ دایکتاندا کو‌رپه‌له‌ بون ﴿^(۵).

خودا له‌م باره‌وه‌و که‌ ئه‌و شته‌ی نه‌شبه‌وه‌و نه‌گه‌ر ببوایه‌ ده‌یزانی، ده‌فه‌رموی:

﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ: خو‌نه‌گه‌ر بگه‌رێنێنه‌وه‌و بو‌ دنیا هه‌ر ده‌ست

۱. حشر: ۲۲

۲. ن‌طلاق: ۱۲.

۳. س‌با: ۳

۴. النحل: ۱۲۵

۵. النجم: ۳۲.

دکه نه وه به و کار و کرده وانه ی که جاران ده یانکرد ﴿١﴾.

جا خوی گه ورهش ده زانی که هم دروژنانه ی له روژی قیامت ناواته خوانن بگه پرنرنه وه دنیا، گهر بگه پرنرنه وه هر ده گه پرنه وه سهر کاری به دروژسته وه و گو مپرایان.

دو باره ی ئه و بپروایانه ی که له باریاندا نیه گوی بگرته رینوینی ده فره موی:
 «وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ:
 خو ئه گهر خوا خیری تیا به دی بگردنایه، وای لی ده کردن که حق و راستی بیستن، خو ئه گهر حقیقش بیستن، هر خو دوور ده گرن و پشت (له به رنامه ی خوا) ده کن ﴿٢﴾.

هه روه ها خودا به حاله تی ئه و مندالانه ی مردونه شاره زایه و ده زانی ئه گهر گهره بوبان کرده و هیان چو ن ده بو.

ئینووعه باس ده لی: له پیغه مبه ریان پرسى ﴿٣﴾ منداله موشریکه کان نپرسینه و هیان چیه؟ فره موی: ((اللّٰهُ اعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ: خودا زاناتره چیان ده کرد)) ﴿٣﴾.

خاتو عایشه (ره زای خوی لی بی) ده لی: مندالیک مرد و منیش گوتم ئای خوشی له خوی ده بیته چوله که یه کی به هه شتی. پیغه مبه ر ﴿٤﴾ فره موی: ((او لا تدرین ان الله خلق الجنة والنار، فخلق لهذه أهلاً ولهذه أهلاً: ئه دی نازانی خودا بو به هه شت و دوزه خ خه لکانی به دیه ئناوه؟)) ﴿٤﴾.

له گیرانه وه یه کی تر دا خاتو عایشه (ره زای خوی لی بی) ده لی: بانگی پیغه مبه ر ﴿٥﴾ یان کرد بچیته سهر ته رمی مندالیکى ئه نساریه کان، منیش گوتم:

١ الانعام: ٢٨

٢ الانفال: ٢٣

٣ رواه البخاري، سمرنج بده فتح الباري: (١١/٤٩٣)، ورواه مسلم بلفظه عن ابي هريرة:

(٢٠٤٩/٤) ژ (٢٦٥٩).

٤ رواه مسلم.

ئەي پيغەمبەرى خوا! خوڭشى لەخۆي دەبىتە چۆلەكەيەكى بەهەشتى، خوڭراپەي نەكردو. فەرموى:

((او غير ذلك يا عائشة، ان الله خلق للجنة أهلاً، خلقهم لها وهم في أصلاب آبائهم، وخلق للنار أهلاً، خلقهم لها وهم في أصلاب آبائهم: يان جگە لەمە ئەي عائشە! خودا هەندى خەلکى هەر لەپشتى باوانەو بو بەهەشت بەدیهێناو بو ناگريش هەروەتر))^(۱).

ئەم فەرمودانە لەم بارەو دەدوین کە خودا عیلمى بەوانە هەيە کە لەمندا ئیبرا مردون. ئەک مەبەست ئەوەبێ خودا بەگوێرەي زانینى خوڭ دەیانخاتە دۆزەخ و بەهەشت و بێئەوێ کردەوەشیان ئەنجامدا بێ.

شیخ ئیسلام ئیبن تەیمیە (رحمەتى خوای لیبن) لەبارەي فەرمودەکەي پيغەمبەر ﷺ کە لەبارەي منداڵە مردووەکانی هاوبەشپەرستانى فەرمو، دەلى:

((الله اعلم بما كانوا عاملين: دەيزانى ئەگەر گەورە بوبان کامیان بپروایان دینا و کامیان بپروا دەبون))، لەفەرمودەيەکی تریشدا کە ئیسنادەکەي لەگەل فەرمودەکەي ئەبوهورەیرەدا (رەزای خوای لیبن) نزیکە، پيغەمبەر ﷺ دەفەرموى:

((اذا كان يوم القيامة فان الله يمتحنهم ويبعث اليهم رسولا في عرصة القيامة، فمن اجابه ادخله الجنة، ومن عصاه ادخله النار: لەروژی قیامەتدا لەگوپەپاندا خودا تاقیبیان دەکاتەو و پيغەمبەریان بو دەنیرى، جا ئەوێ وەلامى پيغەمبەرەکەي داو دەچیتە بەهەشت و ئەوێ وەلامیشى نەدايەو دەچیتە دۆزەخ))، لەویشدا زانستی خودایان تیدا دەردەکەوێ و بەگوێرەي بپروا و بپروابونیان، سزاو پاداشتیان دەداتەو ئەک تەنها بەگوێرەي زانست بێ))^(۲).

۱ صحیح مسلم: ۲۰۵۰/۴ ژمارە (۲۶۶۲).

۲ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: ۲۴۶/۴.

به نکه عه قلیه کان ده باره ی نه وهی که خودا به رله وهی به دیهینراوان بینیتنه
 - وه نه ندازه یانی زانیوه.

بونی نه م گردونه و بونی هه مو به دیهینراوه کان به ناشکرایي به لگه
 - دسته وه دهن که به رله وهی خودا به دیان بین عیلمی پیان هه بوه (چونکه
 - دله خودا به نه زانینه وه بونه وهی هیئابیتنه بون له به رله وهی هیئانه بونه که
 - یتي گهره ک بوه، ویستیش ویناکردنی مه به ست ده خوازی، ویناکردنی
 - ستیش مانای زانستی مه به ست، که واته په یداکردن (الایجاد) ویست
 - خوازی، ویست زانست ده خوازی، که واته په یداکردن زانست ده خوازی)^(۱).

هروه ها (بونه وهران ورده کاری و ریگوپیکیه کی وایان تیدایه که واده خوازی
 - پهینه ره که یان زانستی هه بی، چونکه ری تیئاجی نه زانیک کرده وهی
 - یینه و مه حکم و پوخته نه نجام بدا)^(۲).

زانایان به وهی زانستی نافه ریدانه وه ده سه لمینن که خودا زانستی هه یه و
 - حنین (له ناو به دیهینراواندا هی وا هه یه زانایه، زانستیش سیفه تی
 - تراومه ندیتیه، که واته ناکری به دیهینه ریش زانا نه بی)^(۳) نه م به لگه خوازیه دو
 - تیه وهی هه یه:

یه که میان نه وهیه که ده لین: به لگه نه ویسته که ده زانین به دیهینهر
 - به دیهینراوه کان ته واره ندره، هروه ها واجب له مومکین ته واره ندره،
 - نکه نه ویستیشه که ده زانین نه گهر نه م دو گریمانه مان دانا:

یه کیکیان نه وهیه که زانابی، نه وهی تریش نه وهیه که زانا نه بی، دیاره زانا
 - تراومه ندره، جا نه گهر به دیهینهر زانا نه بی نه و ده بی مومکینه که له و زانتر
 - ی: که نه وهش قهت نابی.

شرح الطحاویة: ل ۱۴۸

- شرح الطحاویة: ل ۱۴۸

- ده مان سر چاوه.

دوهمیان: هه مو زانستیکی به دیهینراوان له خوداوهیه، جا مومکین نیه بکهری تهواومه ندو داهیینه ری بونه وهر زانستی نه بی، به لکو نه و شایانتره، چونکه نه گهر تهواومه ندیتی بو به دیهینراو بسه لمی نه و بو به دیهینهر شایانتره، نه گهر به دیهینراوش له که موکوپی بیبهش بی نه و ده بی به دیهینهر بیبهشتر بی^(۱).

ده توانی نه هه مو به لگه یه له نه نایه ته وه به دی بکهیت: ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ نایا نازانی کی به دیهیناوه؟ له کاتیکیدا خو ی وردکار و به ناگا و شاره زایه؟^(۲).

ههروه ها نه ودهش به لگه یه بو زانستی خوا که خودا هه وائی په یدابون و روداوه کانی راگه یاندوه بهر له وهی روبه دن، خودای گه وره له په یامه ئاسمانیه کانی پیشودا باسی هاتنی پیغه مبه ر^ﷺ و ئاکار و ره وشت و نیشانه کانی کردوه، ههروه ها باسی چه ندان سیفه تی نه ته وه که ی کردوه، له قورئاندا هه وائی داوه له ماوه ی چه ند سائی داهاتودا رومه کان به سه ر فارسه ئاگر په رسته کان زال ده بن، هه رواش روی دا، ههروه ها زور هه وائی رودانی شته په نامه کی و ناینده ییه کان له قورئان و سوننه تدا هاتوه.

پایه ی دوهم/ بپرواهینان به وهی که خودا هه مو شتیکی له ته ختی پاریزراودا نویسه:

دهقه کانی قورئان و سوننه ت له و باره وه زورن که نه وه مان بو دهرده خه ن خودا هه مو شتیکی له ته ختی پاریزراو (لوح المحفوظ) دا نویسه.

عه بدوللای کوپی عه مری کوپی عاص (رهزای خوی لیبن) ده لی: گویم لیبو پیغه مبه ر^ﷺ ده یفه رمو: ((كتب الله مقادير الخلائق قبل ان يخلق السموات والارض بخمسين الف سنة، قال: وعرشه على الماء: خودا به په نجا هه زار سال پیش نه وهی

۱ شرح النحویة: ل ۱۴۸.

۲ مکت: ۱۴.

ناسمانه‌کان و زهوی به‌دی بهیٚنی قه‌ده‌رو نه‌ندازه‌ی سهرجه‌م به‌دی‌هٚنراوانی نویسیوه، گوتی: عه‌رشه‌که‌شی له‌سه‌ر ئاو بو))^(۱).

ترمزیش به‌م جو‌ره‌ی گٚراوه‌ته‌وه: (قدر الله المقادير قبل ان يخلق السموات والأرض بخمسين الف سنة)^(۲).

عوباده‌ی کورپی صامت (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌گٚرٚته‌وه، پی‌غه‌مبه‌ره‌^ﷺ فهرمویه‌تی: ((إن اول ما خلق الله القلم فقال: اكتب، قال: ما اكتب؟ قال: أكتب القدر ما كان، وما هو كائن الى الابد: يه‌که‌مین شت که خوا دروستی کرد پٚنوس بو، پٚتی فهرمو: بنوسه، گوتی: چ بنوسم؟ فهرمو: ئه‌و قه‌ده‌ره بنوسه که بوه، ئه‌وانه‌ش بنوسه که ده‌بن تا هه‌تایه))^(۳).

خودا ئه‌و ته‌خته پارٚزراوه‌ی که هه‌مو شتیکی به‌دی‌هٚنراوانی تٚدا نویسیوه، ناوی لی‌ناوه: په‌رتوک، په‌رتوکی رون، پی‌شه‌وای رون، ئوممولکیتاب، په‌رتوکی نوسراو.. خودا ده‌فهرمو:.

﴿بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ، فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ: به‌لکو ئه‌وه قورئانیکی شکر مه‌نده‌و له‌ته‌ختی پارٚزراو دایه﴾^(۴).

﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ: نه‌دی نه‌تزانیه‌وه خودا هه‌مو شتیکی ئه‌رزو ئاسمان ده‌زانئ، ئه‌وه له‌ په‌رتوکدا نوسراوه‌ته‌وه﴾^(۵).

۱. رواه مسلم في صحيحه: ۲۰۴۴/۴، (۲۶۵۳)

۲. سنن الترمذي (۴۵۸/۴) (۲۱۵۶) وقال فيه: حديث حسن صحيح.

۳. قال ابو عيسى الترمذي: وهذا حديث غريب من هذا الوجه. سنن الترمذي: ۴۵۸/۴ (۲۰۵۵) والحديث صحيح فالغربة انما في الوجه الذي اورد الترمذي في باب القدر، والا فانه قد اورد في كتاب التفسير وقال فيه حديث حسن غريب. وقد اورد الشيخ ناصر الدين الالباني في صحيح سنن الترمذي: (۲۲۸/۲) وذكر انه خرج في سلسلة الاحاديث الصحيحة وغيرها.

۴. البروج: (۲۲-۲۱)

۵. الحج: ۷۰.

﴿وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ: هَمُو شَتِيكَمَان لَه كَتِيبيكي
رونكه روه هه رزماردوه﴾^(۱)

﴿وَالطُّورِ، وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ، فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ: سويند به شاخی (طور) و
به په رتوکی نوسراو که له پیستی والایه﴾^(۲)

﴿وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيَّ حَكِيمٌ: قورئانمان له ته ختی پاریزراودا
نوسیوه له لای ئیمه شوینپایه ی به رزه و پره له کارزانی﴾^(۳)

پایه ی سییه م/ بروابون به ویستی هه موگر و توانستی کارای خودا:

ئهم بنچینه یه وا ده خوازی که ده بی بروامان وایی خودا ویستیکی کاراو
توانستیکی هه موگری هیه، نه وهی خوا ویستویتی بووه نه وهی نه ویستوه
نه بووه نابیی. هه مو جموجوّل و سره وت (سکون) یکی نه رزو ئاسمان به ویستی
خوا به رپوه ده چی، ته نها نه وهی خوا ده یه وئی نه وه له مولکی ویدا روده دات.

گه لیک ئایه تی واتا رون له م باره وه هه ن:

﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ: ویستی هیچ شتیک ناکه ن مه گهر خوا
ویستی له سه ربی﴾^(۴)

﴿وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَاهُ إِلَى الْمَلَائِكَةِ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ
قَبْلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ: نه گهر فریشته مان بو دابه زانندان و
مردیه کانیش قسه یان ده گهل کردیان و هه مو شتمان له روبه پوی نه وان
خر کردباوه، هه ر باوه بیان نه دینا، مه گهر ویستی خوی له سه ربی﴾^(۵)

۱ یس: ۱۲

۲ الطور: ۱

۳ الزخرف: ۴

۴ التکویر: ۲۹

۵ الانعام: ۱۱۱

﴿ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ: ئەگەر خوا بیویستبا وایان نەدەکرد ﴾^(۱)
 ﴿ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ: فەرمانی خوا ئەوەیە
 ئەگەر شتێکی بۆی پێی بڵێ ببە، دەسبەجێ دەبێ ﴾^(۲).

﴿ مَنْ يَشَأِ اللَّهُ يُضِلَّهُ وَمَنْ يَشَأْ يُجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ: ئەو کە سە
 خوا بیهوێ گومرایی دەکات، کێشی بۆی دەیخاتە سەر راستەریی رینوینی ﴾^(۳).
 ویست و توانای خوا لەو شتێکە بونە و دەبن پێکەوێن، بەلام لەو شتێکە
 نەبونە و نابن لەیەک دادەبەرین.

ئەوێ خوا بیهوێ ببێ ئەوا بەتوانای خوا هەر دەبێ و ئەوێ نەیهوێ ببێ
 نابێ، چونکە ویستی خودای لەگەڵ نیه، ئەک لەبەر ئەوێ توانای نیه، خودا
 دەفەرموێ:

﴿ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ: گەر خوا ویستی
 لەسەریا نەیدەهێشت دەگژیەک راجن، بەلام خودا بە خواستی خۆی کاران
 دەکا ﴾^(۴).

﴿ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً: ئەگەر خوا بیویستبا دەیکردنە یەک
 نەتەوێ ﴾^(۵).

﴿ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهَدْيِ: ئەگەر خوا بیویستبا سەرجه میانی
 لەسەر رینوینی کۆدەکردەوێ ﴾^(۶).

﴿ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا: ئەگەر خوا بیویستبا هاوێشیان پەیدا

۱ الانعام: ۱۱۱.

۲ یس: ۸۲.

۳ الانعام: ۳۹.

۴ البقرة: ۲۵۳.

۵ المائدة: ۴۸.

۶ الانعام: ۳۵.

نه ده کرد ﴿١﴾.

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا: ئەگەر خوا بیویستبا ته وای خه لکانی زهوی بپروایان دهینا﴾ (٢).

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظَّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا: ئەدی نه دیوه پهروه دگارت چۆن سینهری درێژ کردۆتهوه، ئەگەر بیویستبا وای ده کرد له جی نه بزوی﴾ (٣).

ئایه تی تر له م باره وه نۆرن که به لگه ن بۆ نه وهی هه ر شتی که خدا نه یویستی نه بو، له بهر نه وهی خوا ویستی له گه لدا نه بو، نه ک له بهر نه وهی توانستی پێدا نه شکابی، چونکه خوا توانای به سه ر مه مو شتی که ده یه.

پایه ی چواره م/ بپروایان به وهی که خوا به دیهینه ری هه مو شتی که.

له چه ن دین ئایه تدا هاتوه که خوا به دیهینه ری هه مو شتی که، خوا به دیهینه راوانی به دیهینه وه پیه دای کردون، که ته نها نه و خودایه و بئ له وی هه ر هه مو یان به نده ی. خوان.

﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ: خدا به دیهینه ری هه مو شتی که﴾ (٤).

﴿وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ: پهروه دگارت به دیهینه رو فره زانایه﴾ (٥).

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ: سوپاس بۆ خوا که نه رزو ئاسمانه کانی به دیهینه وه روناکی و تاریکی فره اهه م میناوه﴾ (٦).

١ الانعام ١٠٧.

٢ یونس ٩٩.

٣ الفرقان ٤٥.

٤ الزمر ٦٢.

٥ یس ٨١.

٦ الانعام ١.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا
 وَلَمْ يُنْكِحْ مِنْهُمَا رَجُلًا كَثِيرًا وَنِسَاءً: خەلکینە لەخودا بترسن کە ئیوەی لەتاقە
 ئەسێک بەدیھێناوە کە ھەر لەو کەسەش ھاوسەرکەیی بەدیھێناوە و پاشان
 ھاوانەو و پیاویکی زۆری ئی پەیداکردن ﴿^(۱)﴾.
 وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ:
 ھەرخودا شەو و رۆژو خۆرو ھەیفی بەدیھێناوە، ھەر ھەمویان لەخولگەیی
 - سمانیدا ھەلە دەکەن و دەسوپێنەوہ ﴿^(۲)﴾.
 زۆر ئایەتی تێریش لەم بارەوہ ھەن.

۱- النساء ۱

۲- الانبیاء ۳۳

جیباسی چوارهم

کردهوهی بهندهکان بهدی هیئراو و خه ملیئراوه

بهندهکان و کردهوهکانیشیان له بهدی هیئراوهکانی تر جیاواژنین، خودا زانیویستی چ بهدی ده هیئی و بهدی هیئراوهکانیش چ کردهوهیهك دهکهن، هه مو زانینهکانیشی له تهختی پاریزراودا نویسیوه، خودا چۆنی ویستوه ئاوه های بهدی هیئاوان و قهدهری خویان له سهه جیبه جی بوه، وهکو خوا ویستویهتی کردهوهکانیان ئه نجام داوه، ئه وه که سهی خودا ئاسودهیی بۆ نویسیوه رینوین بوه و ئه وه که سهش که بهد بهختی بۆ نویسیوه گومرا بوه، زانیویستی کئ بهه شتی وه کردهوهکانی بۆ ئاسان کردوه و زانیویستی کئ دۆزه خیه و کردهوهکانی بۆ ئاسان کردوه.

ئه وه ئایهت و فهرمودانهی له پیشتردا هیئاماننه وه به لگهی گوتهکانی سه ره وه مان بۆ به دهسته وه ده دن، به لام هه ندی دهقی تر دینی نه وه که راشکاوانه تر له م باره وه به لگه بدهن.

خودا ده فره موی:

﴿وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ: خودا خۆتان و کردهوهکانتان بهدی هیئاوه﴾^(۱)

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ: هه رچی کردویانه، له تهختی پاریزراودا

نوسراوه﴾^(۲)

﴿وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِي وَمَا يُعْمَرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمْرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ: ههچ میینهیهك دوگان نابیت و

۱ انصافات: ۹۶

۲ القمر: ۵۲

سکه که ی دانانیت مه گهر به زانستی ئەو، وه ته مه نی هیچ کهس (زیاد نابئ) و ن گاته پیری و له ته مه نی کهسێ کهم نابئ مه گهر ئەو هی که هه موی له کتیبدا زانستی خوا) نوسراوه، به راستی ئەم کارانه بو خوا ئاسانه ﴿^(۱)

﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَنْ يُضِلِّ فَلَوْلِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾
 نه وانه ی خودا رینوینیان ده کات رینوینن، به لام نه وانه ی گومرایان ده کات عریزی زیانبارانه ﴿^(۲)

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾
 پهروه دگارت له و که سانه ی له ریگه ی ئەو لایانداوه له گشت کهس ئاگادارتره و هه ر خویشی باشت ده زانی کێ له سه ر راسته پیه ﴿^(۳)

زۆر فه رموده ش به ته واتور هاتون و واتا کانیان ئەوه ده گه یه نن که خودا زانیویتی به نده کان چ ده کهن، ئەندازه ی گرتوه و بپاری داوه و لیبۆته وه و زانیویتی کام به نده به به خته وه ری یان به به دب ختی ده گات و راشی گه یانده نه گه ل هه مو نه وانه دا قه ده ری خوا نابیت به ره به ستی کرده وان: ((اعملوا فكل يسر لما خلق له: کرده وه ی چاک بکهن چونکه هه ر که سیك ئاماده ده کری بو ئەو شوینه ی که بوی خولقی نراوه)).

لێره دا هه ندیک له و فه رمودانه ده خهینه رو:

ئەو ده قانه ی وا ده گه یه نن خودا کرده وه ی به نده کانی خه م لاندوه:

۱- ئەو فه رمودانه ی له سه ر ئەوه به لگه ن که کرده وه کانی به نده نوسراوه و قه زاو قه ده ر تیپه ریوه:

جابر ده ئی: سوراقه ی کوپی مالیکی کوپی جو عشه م هاته لای پیغه مبه ر ﷺ و

۱- فاطر: ۱۱

۲- لاعراف: ۱۷۸

۳- سحر: ۱۲۵

گوتی: ئەى پيغەمبەرى خوا! دىنمان بۆرون بکەو وەك ئەوھى تازە خەلق
 كرابىن، ئىمە لەچدا كردهوھى چاكەو خراپە دەكەين، لەوھدا كە قەلەم
 نوسیویەتى و مەرەكە بەكەى وشك بۆتەوھو قەزاو قەدەر وا رابوریوھ: یاخۆ
 لەمەولا ھەركەس بەكەیفى خۆى چاكەو خراپە دەكات؟

پيغەمبەر ﷺ فەرموى: ((لا، بل فيما جفت به الأقلام وجرت به المقادير: نه خير
 بهلكو لهوھدا كردهوھى چاكەو خراپە دەكەين كە قەلەم نوسیویەتى و قەزاو قەدەر
 بریاری لەسەر داوھ)).

گوتی: كەواتە بۆچی كردهوان بكەين؟

فەرموى: ((اعملو فكل مسر: كردهوھى چاكە بكەن، ھەركەسێك بۆچی
 بەدیھینراوھ ئەوھى بۆ ئاسان دەكری؟))، لەبێژانەوھەكەى تردا دەلى: (كل عامل
 مسر لعمله: ھەمو كاركەرێك كردهوھەكەى بۆ ئاسان دەكری).^(۱)

عومەرى كۆپى خەتتاب لە پيغەمبەر ﷺ پرسی: ((يارسول الله ارايت ما نعمل
 فيه: امر مبتدع او مبتدأ، أم فيما فرغ منه؟ فقال: فيما فرغ منه يا ابن الخطاب، وكل
 مسر. أما من كان من اهل السعادة فانه يعمل للسعادة، وأما من كان من اهل الشقاء فانه
 يعمل للشقاء: ئەى پيغەمبەرى خوا ئەو كردهوانەى ئىمە دەيكەين لەدەرەوھى
 قەزاو قەدەرە يان تازە بریاری قەزاو قەدەرە لەسەر دەدری و يان بریاری
 قەزاو قەدەرە لەسەردراوھ؟ فەرموى بریاری لەسەر دراوھ ھەمو كەسیكیش ئەو
 كردهوھەى بۆ ئاسان دەكریت كە بۆى نوسراوھ، ئەگەر لەبەختەوھران بى كاری
 بەھەشتیانە دەكات، ئەگەر بەدبەختیش بى ئەوا كردهوھى دۆزەخیەكان
 دەكات)).^(۲)

۱ رواه مسلم في صحيحه: (۲۰۴۰/۴) (۲۶۴۸)

۲ رواه الترمذي وقال حديث حسن صحيح: سنن الترمذي: (۴۴۵/۴۶) (۲۱۳۵)

۲- زانیاری خودا به بهه شتییه کان و دۆزه خیه کان:

عیمرانی کوپی حوصهین ده‌ئی: پیاویک گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ: به‌هه‌شتیه‌کان و دۆزه‌خیه‌کان جودا بویینه‌وه؟ فهرموی: به‌ئی. گوتی: که‌وابی بۆچی کرده‌وه‌ی چاک بکه‌ین؟ فهرموی: ((کل یعمل لما خلق له، او یسر له: هه‌رکه‌سی بۆچی به‌دییه‌نرای و چی بۆ ئاسان کرای ئه‌وه ده‌کات))^(۱).

عه‌لی (ره‌زای خوای لی‌بی) ده‌گی‌رته‌وه‌و ده‌ئی: (بۆ شار‌دنه‌وه‌ی ته‌رمیک ده‌رچوبوین بۆ به‌قیع‌ولغه‌رق‌ده (که‌ گۆرستانی خه‌لکی مه‌دینه بو)، پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاته‌ لامان و دانیش‌ت، ئیمه‌ش له‌ده‌وری دانیش‌تین، چیلکه‌ داریکی پی‌بو، به‌ماته‌می سه‌ری خو‌ی دانه‌واندو به‌ چیلکه‌ داره‌که‌ی له‌زه‌وی هی‌لی ده‌کی‌شا، پاشان فهرموی: ((ما منکم من أحد، ما من نفس منقوسة، إلا وقد کتب الله مکاتها من الجنة او النار، وإلا قد کتبت شقیة او سعیدة: بۆ هه‌موتان و بۆ هه‌مو که‌سیک نوسراوه به‌هه‌شتیه یان دۆزه‌خیه، نوسراوه ئایا به‌دبه‌خته یان به‌خته‌وه‌ر)).

پیاویکی‌ش گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا که‌واته بۆچی وان له‌کرده‌وان نه‌هین و متمانه بکه‌ینه سه‌ر ئه‌وه‌ی بۆمان نوسراوه، چونکه ئه‌و که‌سه‌ی به‌خته‌وه‌ر بی کرده‌وه‌ی به‌خته‌وه‌ران ئه‌نجام ده‌دا، ئه‌و که‌سه‌ش به‌دبه‌خت بی کرده‌وه‌ی به‌دبه‌ختان ئه‌نجام ده‌دا؟!

فهرموی: ((اعملو فکل میسر، أما اهل السعادة فيسرون لعمل اهل السعادة، وأما اهل الشقاوة فيسرون لعمل اهل الشقاوة.. ثم قرأ: ﴿فَأَمَّا مَنْ أُعْطِيَ وَاتَّقَى، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى، وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى، وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى﴾^(۲): کرده‌وه‌ی چاک بکه‌ن چونکه به‌خته‌وه‌ران کرده‌وه‌ی به‌خته‌وه‌ران یان بۆ ئاسان ده‌کری‌ت و ده‌یکه‌ن، به‌دبه‌ختانیش کرده‌وه‌ی به‌دبه‌ختان یان بۆ ئاسان ده‌کری‌ت و ده‌یکه‌ن، ئه‌نجا ئه‌و ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌ی که

۱ رواه البخاري

۲ التیل: (۵-۱۰)

واتاکه‌ی وایه: نه‌وکه‌سه‌ی مال بیه‌خشی و له‌خوا بترسی و کاری خراب نه‌کا و بر‌وای پته‌وی به پاداشتی چاک و به‌ترخی خوایی هیه، نه‌وا ری‌ی چاکه‌ی بو ئاسان ده‌که‌ین، به‌لام نه‌وکه‌سه‌ی ره‌زیلی بکات و خو‌ی بین‌یاز بزانی‌ت و بر‌وای به پاداشتی خوا نه‌بی‌ت و به‌درو‌ی بزانی‌ت، نه‌وا ری‌گه‌ی خراپه‌کردنی بو ئاسان ده‌که‌ین^(۱).

۳- د‌وای به‌دی‌ه‌یانی ئ‌ا‌ده‌م خوا نه‌وه‌کانی له‌پشتی ئ‌ا‌ده‌م ده‌ره‌ی‌نا‌وه‌و کردونی به‌دو کو‌مه‌ل؛ به‌هه‌شتی و د‌و‌زه‌خی:

پی‌غه‌م‌به‌رمان ﷺ پی‌ی را‌گه‌یا‌ند‌و‌ین خوا که ئ‌ا‌ده‌می به‌دی‌ه‌ی‌نا، ده‌ستی به‌پشتی دا‌ه‌ی‌نا‌و نه‌وه‌کانی له‌پشتیه‌وه وه‌ک گ‌ه‌رد و گ‌یر‌که ده‌ره‌ی‌نا‌و پا‌شان د‌و‌زه‌خی و به‌هه‌شتیه‌کانی جیا‌کر‌ده‌وه.

م‌وس‌لیمی کو‌پی یه‌سا‌ر ده‌لی: له‌با‌ره‌ی ئ‌ه‌م ئ‌ایه‌ته‌وه له‌عو‌مه‌ری کو‌پی خه‌ت‌تا‌بیان پر‌سی (ره‌زای خ‌وای لی‌بی) که ده‌فه‌رم‌وی: ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ: کات‌ی په‌روه‌رد‌گا‌رت له‌ نه‌وه‌ی ئ‌ا‌ده‌م په‌ی‌مانی وه‌ر‌گ‌رت، هه‌مو نه‌وه‌کانی پشت‌او‌پشتی کو‌کر‌ده‌وه (له‌جیهانی په‌نه‌اند‌ا)، (کات‌ی ها‌تنه) مه‌یدانی ب‌ون، کردنی به‌شایه‌ت به‌سه‌ر خ‌و‌یا‌نه‌وه (پی‌ی فه‌رم‌ون) ئ‌ایه من په‌روه‌رد‌گا‌ری ئ‌ی‌وه نیم؟! هه‌مو گو‌تیان: به‌لی شایه‌ت‌ین، نه‌مه‌ش بو نه‌وه‌ی نه‌وه‌کو له‌رو‌ژی قیامه‌ت بل‌ین: ئ‌یمه ئ‌ا‌گا‌مان له‌شتی و نه‌بو‌ه!! ﷻ^(۲).

عو‌مه‌ر گو‌تی: گو‌یم لی‌بو پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ که له‌با‌ره‌ی ئ‌ه‌م ئ‌ایه‌ته‌وه لی‌یان پر‌سی، فه‌رم‌وی: ((ان الله خلق آدم، ثم مسح ظهره بيمينه، فاستخرج منه ذريته، فقال: خلقت

۱ رواه مسلم: (۲۰۳۹/۴) رقم (۲۶۴۷) والحدیث رواه البخاري في غير موضع في صحيحه ورواه الترمذي وابوداود واللفظ الذي سقناه نسبه.

۲ الاعراف ۱۷۳

هؤلاء للجنة. ويعمل اهل الجنة يعملون، ثم مسح ظهوره، فاستخرج منه ذرية، فقال خلقت هؤلاء النار، ويعمل اهل النار يعملون: خودا كه ئادهمى به ديهيئا دوستى راستى به پىشتى داهيئاو نه وهكانى دهرهينا، فهرموى: نه وانهم بو به هشت به ديهيئاوه و كرده وى به هشتيان دهكهن، پاشان دوستى به پىشتى داهيئاوه و نه وهكانى دهرهيناو فهرموى: نه وانهم بو دوزخ به ديهيئاوه و كرده وى دوزخيانيش نه نجام دهن)).

دهلى: پياويكىش گوتى: كه واته بوچى كرده و بهكهن؟

پيغهمبر ﷺ فهرموى: ((ان الله اذا خلق العبد للجنة استعمله بعمل اهل الجنة، حتى يموت على عمل من اعمال اهل الجنة، فيدخله به الجنة.. واذا خلق العبد للنار، استعمله بعمل اهل النار، حتى يموت على عمل من اعمال اهل النار، فيدخل به النار: خودا نه گهر به نديهك بو به هشت به دى بهيئى وى لى دهكات كرده وى به هشتيان بكات، تا له سهر كرده وى به هشتيان دهرمى و ده چيئه به هشت. وه نه گهر به نديهك بو دوزخ به دى بهيئى وى لى دهكات كرده وى دوزخيه كان نه نجام بدات تا له سهر كرده وى به هشتيان دهرمى و ده خريئه دوزخ))^(۱).

ثيبنو عه باس (ره زاي خوى ليبن) دهلى: پيغهمبر ﷺ فهرموى: ((اخذ الله الميثاق من ظهر آدم بنعمان -يعني عرفه- فأخرج من صلبه كل ذرية ذراها، فنرهم بين يديه كالذر، ثم كلمهم قبلا قال: ﴿... أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ، أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ﴾^(۲): خودا له عره فدها به ليئى له پىشتى ئادهم وهرگرت، همو نه وهكانى له پىشتى دهرهينا كه به ديهيئابون، له نيو

۱ رواه مالك والترمذي وابوداود. مشكاة المصابيح (۳۴/۱) رقم (۹۵) وقال محقق المشكاة الشيخ ناصر الدين الألباني فيه: رجال اسناده ثقات رجال الشيخين، غير أنه منقطع بين مسلم بن يسار وعمر، لكن له شواهد كثيرة.

دهسته كانيدا وهكو گهرد و گيركان پهرشوبلاوى كردنه وه، نهجا قسه ي له گه لدا كردن و فهرموى: نهدي من په روهردنگارتان نيم، گوتيان به لى گه واهى ددهدين. كهواته له روژي قيامه تيدا نه لى ناگامان له وه نه بوه، يان بلين: پيشتر باوانمان بيپروا بون و هاوبه شيان په رستوه، ئيمهش له دواى واندا بوينه نه وه يان و هاوبه شپه رست دهرچوين، بلين: يو به هو ي كرده وى باوانى پيشتر سزمان ددهدى كه نه وان هو ي گومرايى ئيمه بون))^(۱).

نه بو دهر داء (رهزاي خواى لين) ده لى: پيغه مبه ر ﷺ فهرموى: ((خلق الله آدم حين خلقه، فضرب كتفه اليمنى، فأخرج ذريته بيضاء كأنهم الذر، وضرب كتفه اليسرى فأخرج ذرية سوداء كأنهم الحمم، فقال للذي في يمينه: الى الجنة ولا ابالي، وقال للذي في كتفه اليسرى: الى النار ولا ابالي: خودا كه ئاده مى به ديهيئا، دهستيكي له لا شانى راسته ي دا، هه ندي نه وى سپى دهره يئا وهكو گهردو گيركه پهرشوبلاو بون؛ هه روه ها دهستيكي له لا شانى چه پيه ي دا، هه ندي نه وى ره شى دهره يئا وهكو خه لوز بون. به نه وانه ي فهرمو كه له لاي راستى بون: يو به هه شت و بى باكم، به نه وانه شى فهرمو كه له لاي چه پى بون: يو دوزخ و بى باكم))^(۲).

پيغه مبه ر ﷺ له فهرموده يه كى تر دا ده فهرموى: ((أَنَّ اللَّهَ ﷻ خلق خلقه في ظلمة، فألقى عليهم من نوره، فمن أصابه من ذلك النور اهتدى، ومن أخطأه ضل، فلذلك أقول جف القلم على علم الله: خودا به ديهيئا وانى له تاريكه كدا به ديهيئا، پاشان هه ندي له روناكى خوى يو هه لدان، نه وى وه به نه و روناكه كه وت رينو ي بون، نه وى وه به ريش نه كه وت گومرا بو، بويه ده ليم مه ره كه بى قه لهم له سه ر زانستى خوا وشك بووه))^(۳).

۱ رواه الإمام أحمد في مسنده بأسناد صحيح: مشكاة المصابيح (۴۳/۱)

۲ رواه أحمد في مسنده بأسناد صحيح: مشكاة المصابيح (۴۳/۱)

۳ رواه الترمذي عن عبدالله بن عمرو وقال فيه: هذا حديث حسن: (۲۶/۵) رقم (۲۶۴۲).

٤- نویسنی ناوی بههشتی و دۆزهخیهکان له لایه ن خوداوه:

عبداللای کوری عه مری کوری عاص (رهزای خویان لیبن) دهلی: جاریکیان پیغمبر ﷺ هاته لامان، دو کتیبی پیبو، فرموی: دهزانن ئهم دو کتیبه چیه؟ گوتمان: نه خیر ئه ی پیغمبره ی خوا! پیمان نالی چیه؟

به کتیبه که ی دهستی راستی فرمو: ((هذا کتاب من رب العالمین، فیه اسماء اهل الجنة واسماء آبائهم وقبائلهم، ثم اجمل علی آخرهم، فلا یزاد فیهم، ولا ینقص منهم ابدا: ئهم پهرتوکه له لای خوی پهروهردگاره وهیه، ناوی هه مو بههشتی و باوان هۆزهکانیانی تیدایه: ناوی سه رجه م بههشتیهکانی تیدا نوسراوه، نه لییان که م ده بیته وه نه لیشیان زیاد ده بی)).

به کتیبه که ی دهستی چه پیشی گوت: ((هذا کتاب من رب العالمین، فیه اسماء اهل النار، واسماء آباءهم وقبائلهم، ثم اجمل علی آخرهم، فلا یزاد فیهم ولا ینقص منهم ابدا: واته ئهم پهرتوکه له لای خودای پهروهردگاره وهیه، ناوی هه مو دۆزهخی و باوان و هۆزهکانیانی تیدایه، ناوی سه رجه م دۆزهخیهکانی تیدا نوسراوه، نه لییان که م ده بیته وه نه لییان زیاد ده بی)).

یاوه ران گوتمان: ماده م ئه وه دیاری کرابی بۆچی کرده وه ی چاک بکهین؟ فرموی: ((سَدُّوا وَقَارِبُوا، فَإِنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ یُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ عَمِلَ أَيْ عَمِلَ. وَإِنَّ صَاحِبَ النَّارِ یُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنْ عَمِلَ أَيْ عَمِلَ: راست بلین و راست برۆن، ئه وهنده ی پیتان ده کړی هه ول بدهن. چونکه یه کیك بههشتی بی، مۆری کو تای ی کرده وهکانی بههشتیانه یه، جا هه رچی هکی کرد بی، دۆزهخیه که ش هه روا)).

پاشان کتیبهکانی فری داو فرموی: ((فرغ ربکم من العباد فریق فی الجنة و فریق فی السعیر: خودا له کاری بهندهکانی بۆته وه، چینیکیان له بههشته و چینه که ی تر له دۆزهخه))^(١).

١ سنن الترمذی: (٤٥٠/٤) رقم (٢١٤١) قال الترمذی: هذا حدیث حسن غریب صحیح. ههروهاته صحیح سنن الترمذی شیخ ناصر دایه بهژماره ی (٢٢٥/٢).

۵- خەملاندنى شەۋى قەدرۈ خەملاندنى رۆژانە:

پىشتىر رونمان كىردەۋە كەخودا پىش پەنجا ھەزار سال بەر لەۋەى ئەرزو ناسمانەكان بەدى بەيىنى، قەزاۋ قەدرى نوسىۋەۋ پىراندۆتەۋە. جا لەگەل ئەمەشدا لە قورئان و سوننەتدا ھاتۇە: دۇ خەملاندنى تر ھەيە: يەككىيان سالانەيە ئەۋەى تىران رۆژانەيە.

خەملاندنى سالانە لەشەۋى قەدرى دەبى، لەم شەۋەدا رىژەى مەرگ و ژىن و بژىۋى و باران و كىردەۋەى بەندەكانى ئەۋ سالە كە بەگۈيرەى نوسراۋەكەى سەر تەختى پارىزراۋ دەنوسرىتەۋە.

خودا دەفەرموئى: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ، فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ، أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ: لەشەۋى قەدرى كە شەۋىكى پىرۋە قورئانمان دابەزاندەۋە، بەراستى ئىمە بىداركەرەۋەين، لەۋ شەۋەدا ھەمو كارىكى بەجى و دانايى تىادا لەيەك جىاكرەۋەتەۋە، فەرمان لەلای خۇمانەۋە دادەبەزى و ئىمە پەيامبەران دەنيرىن.﴾^(۱)

خەملاندنى رۆژانەش ئەۋەيە كە خەملاۋەكان لەۋ كاتانەدا دادەبەزىن كە پىشتىر ئەندازەيان بۇ دىارىكرەۋە.

خودا دەفەرموئى: ﴿يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ: ھەركى لەناۋ ناسمانەكان و زەمىن، ھەموو كارىكىيان ھەر بەۋەۋ ئەۋ گىشت رۆژى بەكارىكەۋە خەرىكە﴾^(۲).

مونىبى كوپى عەبدوللا لەباۋكى دەگىرپىتەۋە دەلى: پىغەمبەر ﷺ ئەم ئايەتەى خويندەۋە: ئىمەش گوتمان: ئەى پىغەمبەرى خوا (شأن) چىە؟ فەرموئى: لەگوناح دەبورى، تەنگانە لا دەدات، كەسانىك بەرز دەكاتەۋە،

کهسانیک نزم دهکاتهوه^(۱).

تیکرای لیکدانهوهکهی تهفسیری زانایان له شهئنی خودا نهوهیه که: (روژانه
دهمرینئ و دهژینئ، بهدی بینئ و بژیوی دهبهخشئ، کهسانیک سهربهرز دهکات
و کهسانیکیش سهرنزم. نهخوشان چاک دهکاتهوه، گرفتاران رزگار دهکات،
تهنگانه لادهدات، وهلامی نزاکاران دهداتهوه، بهداواکاران دهبهخشئ، لهگوناحان
خوش دهبی، ئیترهه موئو کردهوهو کارانهی بو بهدییهینراوانی دهکات که له
ههژمارکردن ناین^(۲).

۶- نویسنی قهزاو قهدهری ههر مروقیك که هیشتا کۆریهلهیه:

لهههرموداندا هاتوه که خودا فریشتیهك بۆلای کۆریهلهی ناو مندانان
دهنیرئ، بژیوی و ئاکام (أجل) و نهگبهتی و بهختهوهری بو دنوسی.
عبداللای کورپی مهسعود (رهزای خوی لیبئ) دهئئ: پیغهمبهر ﷺ فرمویهتی:
(«إن أحدكم یجمع فی بطنه اربعین یوما، ثم یكون علقه مثل ذلك، ثم یكون
فی ذلك مضغه مثل ذلك، ثم یرسل الملك فینفخ فیہ الروح، ویؤمر بأربع کلمات:
بکتب رزقه وأجله وعمله وشقی أو سعید، فوالذی لا إله غیره، إن أحدکم لیعمل
بعمل أهل الجنة حتی ما یكون بینہ و بینہا إلا ذراع، فیسبق علیه الکتاب، فیعمل
بعمل أهل النار، فیدخلها، وإن أحدکم لیعمل بعمل أهل النار، حتی ما یكون بینہ
و بینہا إلا ذراع، فیسبق علیه الکتاب، فیعمل بعمل أهل الجنة فیدخلها:
ههراکامیکتان که لهناو زگی دایکتان چل روژ دهمیننهوه، پاشان دهبیته زهرو،
پاشان وهکو پشکه گوشتیککی جوراوی لیدیئت، پاشان خودا فریشتیهك
دهنیرئ روحی پندا فو دهکات و بهچوار و شان فهرمانی پی دهکری؛ نویسنی
بژیوی و ئاکام و کردهوهکهی و بهدبهختی یان بهختهوهریهکهی. بهو خودایهی

۱ رواه ابن جریر

۲ خاوهنی معارج القبول: (۲/ ۳۴۶) له ئهلیهغهوی تهفسیرزانی هیناوهتهوه.

بئ شەرىكە، ھى واتان ھەيە كىردەۋەي بەھەشتيان دەكات تا يەك بالى دەمىنى
بچىتە بەھەشت، بەلام نوسراو پىشى دەداتەۋەو كىردەۋەي دۆزەخيان دەكات و
دەچىتە دۆزەخ. ھى واشتان ھەيە كىردەۋەي دۆزەخيان دەكات تا يەك بالى
دەمىنى بچىتە ناۋى: بەلام قەزاۋقە دەرى نوسراو پىشى دەداتەۋەو كىردەۋەي
بەھەشتيان دەكات و دەچىتە بەھەشت))^(۱).

ئەنەسى كوپى مالىك (رەزاي خۋاى لىبى) دەلى: پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى:
((وَكَلَّ اللَّهُ بِالرَّحِمِ مَلَكًا، فيقول: أَيُّ رَبِّ نَظْفَةٍ، أَيُّ رَبِّ عِلْقَةٍ، أَيُّ رَبِّ
مَضْغَةٍ، فإذا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَقْضِيَ خَلْقَهَا قَالَ: أَيُّ رَبِّ ذَكَرٍ أَمْ أُنْثَى، أَشَقِي أَمْ
سَعِيدٌ؟ فما الرِّزْقُ؟ فما الأَجَلُ، فيكتب كل ذلك في بطن أمه:
خودا فريشته يەكى بەمنداڭدان تەرخان كىردەۋە، دەلى: خۋايە دلوپە ناۋە، خۋايە
زەرۋە، خۋايە بوە گوشت پارە، جا كە خوا ويستى بىر يارى بەدېھىنان بدات،
دەلى خۋايە نىر بى يان مى، بەدبەخت بى يان بەختەۋەر؟ بژيوى چۆن بى؟
تەمەنى چەند بى؟ ئەوانەى ھەر ھەمو ھىشتا ھەر لەزگى دايكىدايە بو
دەنوسرى))^(۲).

ئەنەس دەلى: پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى: ((إذا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ اسْتَعْمَلَهُ، فقبل
كيف يستعمله يا رسول الله؟ قال: يوفقه لعمل الصالح قبل أن يموت: ئەگەر خودا بىھوئ
بەندەكەى چاك بى دەيخاتە بەركار. گوتيان چۆن دەيخاتە بەركار ئەى
پىغەمبەرى خوا؟ فەرموئەتى: بەرلەۋەي بىر دەيخاتە سەر كىردارى چاك))^(۳).

ئەبو ھورەيرە (رەزاي خۋاى لىبى) دەلى: پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى:
((إن الرجل ليعمل الزمن الطويل بعمل أهل الجنة، ثم يحتم له عمله بعمل أهل النار،

۱ رواه البخاري: فتح الباري: (۴۷۷/۱۱) ورواه مسلم (۲۰۳۶/۴) رقم (۲۶۴۳) والسياق لمسلم ورواه
بوداود والترمذي ايضا.

۲ رواه البخاري: فتح الباري (۴۷۷/۱۱) ورواه مسلم (۲۰۳۸/۴) رقم (۲۶۴۶) والسياق للبخاري.

۳ رواه الترمذي وقال: هذا حديث حسن صحيح. سنن الترمذي (۴۵۰/۴) ورقمه (۲۱۴۲)

وان الرجل ليعمل الزمن الطويل بعمل أهل النار، ثم يحتم له بعمل أهل الجنة: پیاو ههیه ماوهیهکی دورودیژ کردهوی بههشتیان دهکات، بهلام لهکوئاییهکهیدا کردهوی دۆزهخیان دهکات. پیاویش ههیه بهپیچهوانهوه روژگاریکی دورودیژ کردهوی دۆزهخیان دهکات بهلام لهئاخرو ئۆخرهکهیدا کردهوی بههشتیان دهکات و دهچیته بههشت))^(۱).

سههلی کوپی سهعدی ساعیدی (رهزای خوی لیبی) دهلی پیغهمبهر ﷺ فهرموی: ((ان الرجل ليعمل بعمل أهل الجنة فيما يبدو للناس وهو من أهل النار، وان الرجل ليعمل بعمل أهل النار فيما يبدو للناس وهو من أهل الجنة))^(۲).

ئهه روداوهش پهئو ئاموژگاریکی کاریگهری تیدایه که سههلی کوپی سهعد دهگیریتهوه دهلی: پیاویک له غهزایهکدا لهههه مووسلمانان شهپریکی گهرمتری دهکرد، پیغهمبهر ﷺ فهرموی: کی دهیهوی تهماشای دۆزهخیهک بکات با تهماشای ئهوکابرایه بکات.

موسلمانیکیش چاوی دابوه ئهوکابرایه دهیویست بزانی کوئاییهکهی بهچ دهگات، شهپریکی زور توندوتیژو گهرمی دهکرد تا بریندار بو، ئارامی لهسهه ئازاری برینهکهی نهگرت بویه نوکی شمشیرهکهی لهنیوان ههرده مهکانی داناو خوی بهسهه دادا تا لهپشتی هاته دهریو خوی کوشت.

موسلمانهکه بهپهله هاتهوه لای پیغهمبهر ﷺ و گوتی: شاهیدی دهدهم تو پیغهمبهری خوی.

فهرموی: چ بوه؟

گوتی: بهفلان کهست گوت کی ههز دهکا تهماشای دۆزهخیهک بکات با تهماشای ئهوکابرایه بکات، منیش دهمدی لهههه مومان زیاتر بههرگری له موسلمانان دهکرد، بهلام زانیم ئاوهها نامری، جا که بریندار بو، ئارامی نهگرت

۱. رواه مسلم: (۲۰۴۲/۴) رقم الحديث (۲۶۵۱)

۲. رواه مسلم: (۲۰۴۲/۴)

و خۆی کوشت.. پیغمبەر ﷺ فرموی: ((ان العبد لیعمل عمل اهل النار، وانه من اهل الجنة، ویعمل عمل اهل الجنة، وانه من اهل النار، وانما الأعمال بالخواتیم: بئندهی واهیه کردهوی دۆزهخیان دهکات و بههشتیه، هی و اش هیه کردهوی بههشتیان دهکات و دۆزهخیه.. بهراستی کوتایی کردهوکان پیوهه))^(۱).

۱ رواه البخاري عن أبي حازم عن سهل بن سعد. فتح الباري: (۴۹۹/۱۱) رقم (۶۶۰۷).

به ندى چوارهم

سنورى عه قلى مروؤف له ئاست قه دهردا

ئەبولموزەفەرى سەمعانى كە ئىبنو حەجرى عەسقىلانى لىيى دەگىرپتەو،
گوتويەتى: (رېگەى ناسىنى ئەو بابەتە، ھەلۋەستە كردنە لەگەل قورئان و
سوننەتدا بېئەو پىوانەكارى تېدا بىكرى. ئەو كەسەى لەو ھەلۋەستەىە بترازى
دەكەو پتە گەرداوى داماو پىي و سەرگەردان دەبى، ناگاتە ئەو ەى چاوى تىر بىي و
دلى ئاوى ناخواتەو، چونكە قەدەر نەينىەكى خوايە، خوداى زاناو شارەزا
بەخوى تايبەت كەردەو لەبەدەيىنراوانى پەردەپۆش كەردەو لەعەقلى و زانىارى
خەلكى شاردۆتەو، ئەو ەش لەبەر ئەو حىكمەتەى كە خوى دەيزانى، بۆيە
پەيامبەران و فرىشتە نەيكەكانىش نايزانن)^(۱).

طەحاوى (رەحمەتى خاى لىيى) دەلى: (قەدەر خوى لەبەنەتدا نەينىەكى
خودايە، فرىشتە نەيكەكان و پەيامبەرە ناودارەكانىش نايزانن، تېدا
قولبۆنەو ەشى سەردەكيشى بۆ رىسوايى، چونكە وەك پەيزۆيەكە بۆ بېبەشېون
وەك پلەيەكە بۆ ياخيېون. ئاگاداربىن، زۆر ئاگاداربىن لىيى ورد مەبنەو، بىرى
لىمەكەنەو، ئەرى و نەرى نەتانگىرى، چونكە خودا زانستى قەدەرى لەبەندەكانى
شاردۆتەو، نەھى لەو كەردەو كە بەنيازى خوا ھەلېچنەو. وەكو دەفەرموى:
﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾ چى ئەو بىكا ناشى پرسىارى لى بىكرى و
ئەوانن كە بەرپرسىارن. ﴿﴾^(۲).^(۳)

۱ فتح الباري: (۴۷۷/۱۱) بگەريۆە بۇ شرح النووي على مسلم: (۱۹۶/۱۶).

۲ الانبياء: ۲۳

۳ شرح الطحاوية: ۲۷۶.

ئاجورى دەلى: (باش نيه موسلمانان لەقەدەر بکۆلنەو و لىي قول بىنەو. چونکە قەدەر نەيىنەكى خودايە، بەلکە واجبە بىروات بەقەزاوقەدەرى ديارىکردنى خىرو شەپ هەبى، بەلام رەنگە يەکک لەقەدەر بکۆلنەو و توشى ئەوەبى بىرواي پى نەمىنى و لەراستەپى گومرا بىي)^(۱).

ئىمام ئەحمەد (رحمەتى خوى لىيى) دەلى: (لەسوننەتدا پىويستە بىروا بەقەدەرى خىرو شەپ بىيىن و ئەو فەرمودانەى لەبارەى قەدەرىشەو و هاتون بەراستىيان بزانين و بىروايان پى بىيىن، نابى بگوترى: بۆچى؟ چۆن؟ دەبى تەنها بەراستىيان بزانين و بىروايان پى بىيىن.

ئەو وى رافەى فەرمودانىش نەزانى و لىيان تىنەگا و ئەقلى پىياندا نەشكى، ئەوئەندەى بۆ بەسە كە بىروايان پى بىيى و گوپرايەلىان بىي وەك فەرمودەكەى^(۲) (الصادق المصدق) و فەرمودە هاوشىوكانى لەقەدەردا^(۳).

عەلى كوپى ئەلمەدىنىش دەربارەى قەدەر هەمان قەسەى ئىمام ئەحمەدى گوتو^(۴).

زانايان بەگوپرەى قەسەكانيان چەند بنچينەيەكى ئەوپەرى گرنگەمان بۆ بىريار دەدەن:

يەكەم: واجبىتى بىروايون بەقەدەر.

دوهم: ناسىنى سنور و رەهەندەكان (أبعاد)ى قەدەرى خوا بەپىي قورئان و سوننەت بى، نەك بەلىكدانەو و لىكۆلنەو وى عەقل و پىوانەكارىي بى. چونکە عەقلى مرؤف ناتوانى ئەو ئەدگارو ئەستون (ركائز)انە ديار بکات كە لە لاپىيون و گومرايى دەربازى دەكەن. ئەوانەى بەعەقلى خويان لەو بابەتە قول بونەو

۱ أشرية لأجري: ۴۱۹.

۲ ئەو فەرمودەى دەلى: (اد احكم بجمع في بطن امه اربعين يوما . تادوايى. (وەرگىز)

۳ شرح اصول اعتقاد اهل السنة: ۱۵۷.

۴ هەمان ژىدەر ۱۶۵.

توشى گومپرايى و سەرگەردانى بون، ھەيانە بېرواي بەقەدەر نەماوھو بەدرۆى زانىوھ، ھەيانە و ايزانىوھ قەدەر تۆبىزكارىيەو شەرىعى خىواي پىئ بەتال كرەوتەوھ. ھەر يەك لەوانە كۆمەللىك گىرقتى خىستۆتە نىئو ژيان و واقىيى كۆمەلگاي مەوقايەتى، چونكە لاپىبون لەيىروباوھ پدا دەبىتە ھۆى لاپىبونى ئاكارو رەفتارى مەوق لەواقىيى ژيانىدا.

سىيەم: قولىنە بونەوھو لىنەكۆلىنەوھ لە بابەتەكانى قەزاوقەدەر. چونكە ھەندى بوار ھەيە عەقلى مەوق ھەرچەندى پىگەيشتو بىئ ھەرسى ئاكات. ھەندى بواري تر ھەيە زۆر بە زەحمەت ئەوجا ئەگەر ھەرسى بكات.

رەنگە بگوتى: ئەدى ئەوھ وشك كىردنەوھى بىر و عەقلى مەوق نىئە؟ دەلىين نەخىر. وشك كىردنەوھ نىئە بەلكو پاراستنى عەقلە تا ھىزو بىرستى خۆى لەشتىك بەفېرۆ نەدات كە دادى ئادات.

ئىسلام ئەدگارەكانى بېروابون بەقەدەرى خىستۆتە بەردەستى مەوق، بېروابون بەقەدەر، ئەوھىە خودا ھەمو شىتلىكى زانىوھو نوسىيوتى، وىستوتىوتى و بەدىھىناوھ. عەقلى مەوقىش بەئاسانى و بىگىرئ و گىرقت و رەشكەو پىشكەو ئالۆزى. ئەم ھەقىقەتانە لە ئامىز دەگىرئ.

بەلام شۆرپونەوھ بەقولايى قەدەر لىكۆلىنەوھى نەيىنەكانى؛ دەبىتە مايەى پەرش و بلاوبونەوھى وزەو بىرستى بىر و عەقل. تۆژىنەوھو خەرىكبون بەچۆنىەتى زانىست و نوسىن و وىستىن و بەدىھىنان، لىكۆلىنەوھىە لە چۆنىەتى سىفەتەكانى خواو چۆنىەتى كارئەنجامدانى ئەم سىفەتانە. بەلام ئەو شتە لە سنورى عەقلى مەوقدا نىئە، بەلكو شىتلىكى پەنامەكى (غىب) ھو دەبىئ بېروامان پىئى ھەبى. دروستىش نىئە پىرسىار لەھەقىقەتەكەيدا بگىرئ. گەر يەكلىك لىئى بگۆلىتەوھ وەك ئەو كەسە وايە كە لەچۆنىەتى (ئىستوا)ى خودا بۆ سەر عەرشەكەى بگۆلىتەوھ. بەو جۆرە كەسانە دەلىين: ئەو سىفەتانەى قەزاوقەدەرى لەسەر ھەلئزاوھ و اتاكانىيان ئاشكرايە، چۆنىەتيا ن شاراوھىە، بېرواپى بونىيان

واجبه، پرسیارو لیکۆلینه وهش له چۆنیهتیه که یان بیدعهیه.

تۆژهرهوان بههۆی ئهوهی لهبارهی چۆنیهتی قهزاوقه دهریان کۆلیوه تهوه توشی شهکهتی و ئهسته میهکی زۆر هاتون و تۆژینه وه کهش زۆر قورس و ئالۆز بووه بپروا پێهینانی زهحمهت کردوه و بۆته مایهیی سههرگهردانبونی زۆر له تۆژهرهوان.

له بهر ئهوه ژمارهیهکی زۆر له زانایان روبهری قهزاوقه دهریان سنور ریژ کردوه و گوتویانه دروست نیه کهس ئهم روبهره ببهزینێ. پێش ئیستا گوتهیهکی ئیمام ئهحمه دمان (رهحمهتی خوای لیبی) هینایه وه که دهلی: (له سوننه تدا پێویسته بپروا بهقهدهری خێرو شهپ بێنین و ئهوه فرمودانهش که لهبارهی قهزاوقه دهروه هاتون بپروایان پێ بێنین و بهراستیان بزانی، کهس نه پرسێ بۆچی و چۆن؟)^(۱).

تۆژهرهوان له وهیان کۆلیوه تهوه کهخودا چۆن کرده وهی بهندهکان دهخولقینێ له کاتی که لهخودی مرۆقه وه سههرچاوه دهگرن! له چۆنیهتی زانستی خودایان کۆلیوه تهوه که ئاخۆ چۆن دهزانی بهندهکان چ کرده وهیه که دهکن؟ چۆن بهندهکانی به کرده وه ئه رکبار دهکات که چی خوشی دهزانی چ دهکن و چ ناکه و دهشزانی سههرنجامیان بهههشته یان دۆزهخ؟ ئهوجا هههرچه ندی تهقه لایان داوه هیچیان بههیچ نه کردوه نه یانتوانیوه نایه تهکان له شوینی خۆیاندا به کاربێن و وهکو خۆی لییان بفامن، بۆیه هه به دامای و سههرگهردانی ماونه تهوه و نه گهیشتون ته لیواری ئارامی دهریا. بۆیه پیغه مبه رﷺ ئاگاداری ئومه ته که ی کردۆته وه له گرتنه بهری ئهم ریژه وه.

ئهبوهورهیره (رهزای خوای لیبی) دهلی: ((خرج علينا رسول الله ﷺ ونحن نتسلزع في القدر، فغضب حتى احمر وجهه، حتى كأنما فقيء في وجنتيه الرمان، فقال: بهذا امرتم، أم بهذا أرسلت إليكم؟ إنما هلك من كان قبلكم حين تنازعوا في هذا الأمر، عزمتم عليكم الا

۱ شرح اعتقاد اهل السنة للالكائي: (۱/۱۵۷).

تَبَارَعُوا فِيهِ: جَارِيكَ پِيَّغَه مَبَهَر ۞ هاته لامان، ئيمهش مشتومر و گف تو گوژمان له باره ی قه زاقه دهره وه ده کرد، پِيَّغَه مَبَهَر ۞ نه وهنده مان ئی تو په بو، له تو په بیان رهنگ و روی سور هه لگه پرا وهك بَلِّي دهنگه هه نار پَلَقَابِيَّتَه چاوی، قهرموی: باشه فه رمانتان پیکراوه مشتومر له باره ی قه زاقه دهر بکه ن؟ یان من بو نه وه ره وانه کراوم؟! نه ته وه کانی پیش ئیوه به وه له ناو چون که مشتومریان له قه زاو قه دهر کردوه، به توندی فه رمانتان پی ده کمه واز له مشتومر بینن و له و باره وه پیدانه چن))^(۱).

عه قلی مروّف تا چ مه ودا یه ك ده توانی له پاساو و فه رمان و کرده وه کان و جوانی و دزیویه کان بگات؟!

جه ماوه ری زانایانی پیشین و پاشین پییان وایه فه رمان و به دیه پئراوه کانی خوا هه ریه که و پاساو و حیکمه تی خو ی هه یه و خودا به بی حیکمه ت هیچ فه رمانیك دهرناکات و به بی حیکمه تیش هیچ شتی به دی ناهینی.

هه ندی له م حیکمه تانه بو بهنده کان ده گه پیتته وه، هه ندیکی تری بو خوا ده گه پیتته وه، نه وه ی تایبه ته به بهنده کان درهنگ بی یان زو قازانچ و به رژه وه ندی بهنده کانی تیدایه، نه وانه ی تایبه تیشن به خودا له و سۆنگه وه یه که خودا هه ز دهکات به رستری و گو پرایه لی بکری و داوای لیخو شبون و گیرا کردنی په شیمان بونه وه ی لی بکری و ته مای پی بخوازی و لیی بترسن و متمانه ی پی بکه ن و له پینا ویدا جیهاد بکه ن.. خودا ده قهرموی:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾: جنو که و مروقم ته نها بو په رستن به دیه پئاوه ۞^(۲).

﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى﴾: ئایا مروّف پیی وایه بی لیپنچانه وه

۱. رواه الترمذي بأسناد حسن. صحيح سنن الترمذي: (۲۲۳/۲).

۲. الذاریات: ۵۶.

بەرھەلدا بکری؟ ﴿١﴾

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ: تۆمان بەمپەرھەبانی ناردوھ بۆ جیھانیان.﴾ ﴿٢﴾

﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ: پیتان وایە بەبی مەبەست و بی ھود ئیوھمان بەدیھیناوەو بۆ لای ئیمە ناگەرینەوھ تا لیپرسینەوھتان لەگەلدا بکەین؟!﴾ ﴿٣﴾

ئەو ئایەتانە ی ئاماژە بۆ حیکمەتەکانی فەرمان و بەدیھینانی خوا دەکەن ھێند زۆرن ئایەنە ھەژمار، عەقڵی مەرۆف دەتوانی ھەر ھەندیک لەو حیکمەتانە بزانی و ھەستی پێ یكات.

جەماوەری زانایان پێیان وایە عەقل ئەوھشی لەتوانادا ھەیە بتوانی پە ی بەجوانی و دزیوی کردەوان ببات، عەقڵی مەرۆف پە ی بەوھ دەبات و دەزانی سەتەم و دروو دزی و کوشتن کاری دزیون، دەشزانن دادو راستی و ناشتکردنەوھ ی دو کەسی ناکوک و رزگارکردنی خنکاوێک کاری جوان و چاکن.

ئەو حیکمەتانە ی لەشەر یەتەکاندا ھەن سێ چەشنن:

یەكەم: کردەوھ کە بەرژوھندی یان زەرەرێکی تێدا بی، ئەگەرچی لەشەر عیشدا نەھاتی، وەك ئەوھ ی کە دەزانن داد بەرژوھندی خەلکی تێدایە و سەتەمیش زیانی خەلکی تێدایە. ئەم چەشنە جوان و دزیو (چاک و خراپ)انە ھەم بەشەر ع و ھەم بەعەقڵیش بەم جوړەن. بەلام ئەگەر شەر ع پریاری لەبارەدا نەدابێ عەقڵیش بەدزیوی بزانی ئەوا لەروژی قیامەتدا سزای لەسەر نیە. بۆیە ئەو کەسە ی بلی خودا سزای موشریک و بیباوەران دەدات ئەگەرچی پە یامبەریشیان بۆ رەوانە نەکرا بێ، ئەوا ھەلە ی کردوھو نەپێکاوھ.

١ القيامة: ٣٦.

٢ الانبياء: ١٠٧.

٣ المؤمنون: ١١٥.

دوهم: نه‌گهر شهرع فه‌رمانی به‌شتیک کرد نه‌وه جوانه‌و چاکه، نه‌گهر به‌ره‌لستی لی‌کرد نه‌وه دزیو و خراپه، واته کرده‌وه‌که به‌پیی بریاری شهرع سیفته‌تی چاک و خراپ وهرده‌گری.

سییه‌م: خودای شهرعدانه‌ر به‌مه‌به‌ستی نه‌زمون و تاقیکردنه‌وه فه‌رمان به‌شتیک بکات، به‌نمونه فه‌رمانی به پیغه‌مبه‌ر ئی‌براهیم کرد ئی‌سماعیلی کوپی بکوژیته‌وه، لی‌ره‌دا خودای شهرعدانه‌ر مه‌به‌ستی سه‌رپرینه‌که نه‌بوه، به‌لکو مه‌به‌ستی تاقیکردنه‌وه و نه‌مونی ئی‌براهیم بوه.

موعته‌زیه‌کان ته‌نها دانیان به‌چه‌شنی یه‌که‌مدا ناوه‌و دوهم و سییه‌میش هیج.

نه‌شعه‌زیه‌کان پییان وایه سه‌رجه‌م فه‌رمان و به‌ره‌لستی شه‌رعیه‌کان له‌چه‌شنی نه‌زمون و تاقیکردنه‌وه‌ن، کرده‌وه‌ش نه‌ پیش شهرع و نه‌ به‌شه‌رعیش سیفته‌تی چاک و دزیوی نیه.

به‌لام دانیان و سه‌رجه‌م جه‌ماوه‌ری زانیان هه‌رسی چه‌شنیان سه‌لمانده^(۱). به‌ئێ، جه‌ماوه‌ری یارانی ریباز(اهل السنة) بریاریان له‌سه‌ر نه‌وه‌یه که هه‌مو کرده‌وه‌کانی خوا پاساو و حیکمه‌تیان هه‌یه، عه‌قلی مرو‌فیش ده‌توانی و له‌باریدا هه‌یه چاک و خراپ و جوان و دزیوه‌کانیان بناسی، نه‌مه‌ش ده‌رگای لی‌کو‌لینه‌وه‌و تو‌یژنه‌وه‌ ده‌خاته سه‌رپشت تا عه‌قلی مرو‌ف چه‌ندی پیی ده‌گری له‌حیکمه‌ته‌ رو‌شنه‌کان و پاننه‌ره‌کانی به‌دییه‌نراوان و نه‌حکامه‌ شه‌رعیه‌کان بکو‌لیته‌وه، که ده‌رگایه‌کی گه‌وره‌و بواریکی فره‌وانه، به‌نده‌کان له‌م رییه‌وه زانستیکی فره‌وه‌ده‌ست دینن و پروایان سه‌قامگیرتر ده‌بن و یه‌قینیان پته‌وتر ده‌بن و داهینان و کرده‌وه‌ نایابه‌کانی خوا ده‌ناسن ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ

۱ له‌م بابته‌ بگه‌رنه‌م بز مجموع فتاوی‌ شیخ الاسلام (۸/۱۲۲، ۳۰۸، ۴۲۸) که له‌ویدا باسی پاساو و حیکمه‌ته‌کانی کرده‌وه‌کانی خوا و بابته‌تی جوان و دزیوی ژیری ده‌کات.

خَلَقَهُ: ئەو خودایەى ھەمو شتێكى بەوپەڕى رێكى و لەبارى بەدیھێناوہ ^(١) ﴿

جا چۆن وانابى كە خودا بەلێنى داوہ نیشانەى گەورەو مەزن بۆ بەندەكانى
 ناشكرا بكات كە ماىەى بەراست دەرھێنانى ئىسلامە.

﴿سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ﴾: لەمەودوا
 نیشانەكانى خۆمانیان لە ئاسۆكانى بونەوێردا و لەخودى خۆیانەوہ پى نیشان
 دەدەین. تا بۆیان دەرکەوێ ئەم قورئانە راستە ^(٢) ﴿

گەلى ئایەتى تر لەم بارەوہ ھاتون كە مەرۆف لەئایەتەكانى قورئان و لە
 نیشانەكانى گەردون رامینى و وردبیتەوہ:

﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ﴾: ئەوہ بۆچى لەقورئان ورد نابنەوہو رانامینن ^(٣) ﴿

﴿قُلْ أَنْظَرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾: پىیان بلى سەرئىج بەدەنە ئەرزو
 ئاسمانان بزانت ئاخۆ چیان تىداىە ^(٤) ﴿

﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ﴾: ئەرى تەماشای و شتر ناکەن چۆن
 بەدیھێنراوہ ^(٥) ﴿

﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ﴾: أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا، ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا:
 با مەرۆف تەماشای خواردنەكەى بكات و بزانتى چۆن فەراھەم ھاتوہ، ئیمە
 ئاومان بۆ رژاندوتە خوارەوہ و باراندومانە، پاشان زەویمان لەتەت و قازقاز
 كردوہ ^(٦) ﴿

١ سجدة ٧

٢ قصص: ٥٣

٣ محمد: ٢٤

٤ یونس: ١٠١

٥ الشعشبة: ١٧

٦ عبس: ٢٤-٢٦

به ندى پيڻجهم

راره و هكان له باره ى قه زاو قه دهر

موسلمانان له باره ى قه دهر وه به سهر چه ند جوړه بو چونك دابهش بون، له و
جيباسانه ى دادى باسيان دهكهن.

جيباسى يه كه م

راره و ى نه وانه ى پروايان به قه دهر نيه

هه ندى گومرا و ايان ليها تېو پروا به قه دهر نه هيښن و نه يسه لميښن. گوتويانه
خودا بهر له وه ى شتان به دى بهيښى زانستى له باره يانه وه نيه، گوتويانه: خودا
نه و كاته ى پديدابوه كان به دى ديښى، نه و جا زانيارى له باره يانه وه ده بى و ده زانئ
چ دهكهن و چوڼ ده بن. پاكي بو خوا.

نه و گومرا يانه درويان به خوا هه لېه ستاو و پييان وابوه كه كاتيك خودا
فرمان و بهر هه لستى له به نده كانى دهكات، نازانئ كاميان گوپرايه ل ده بى و
كاميشيان سهرپيچى دهكات، نازانئ كاميان ده چي ته به هه شت و كاميان ده چي ته
دوړه خ، ته نها نه و كاته ده زانئ كى به خته وه وه و كى به دبېخته كه ملكه چى
شهر يعه ت ده بن يان نابن. نه م گومرا يانه پروايان به وه نيه خودا زانستى
پيشينه ى هه بى، پروايان به وهش نيه كه خودا قه دهر ى بونه وه ى بهر
له به ديهيښانئ نه رزو ناسمانان نوسيبى، كه له قورئان و سوننه تدا سه لميښراون.

نه م راره وه له ناخروئو خرى سهرده مى يا وه راندا پيدا بو، يه كه مين كه س
مه عبه دلجوه نه ى بانگه شه ى بو كرد، پاشان سهرانى موعته زيله كان لاسايان

کرده وهو بۆچونه که یان کاویژ کرده وه، وهکو واصلی کورپی عه تائی غه زال و عه مری کورپی عه بید، که زور قسه ی ناقولایان لی دهگیرنه وه، بۆنمونه گوتویانه: خدا بهر له نه فراندنی شتان زانستی پییان نه به وه قه ده ری نه نویسون^(۱). پیغه مبه ر ۞ په روای هه به وه که نه ته وه که ی توشی په تای ئه و گومراییه بین که نه م چینه توشی بون.

ئیبنو نه بومیحجه ن ده لئی پیغه مبه ر ۞ فه رمویه تی: ((اخاف علی امتی من بعدی ثلاثاً؛ حیف الأئمة، وإيماناً بالنجوم، وتكذيباً بالقدر: له دواى خوّمدا په روای سئ شتم له نه ته وه که م هیه توشی بین؛ ستم و زۆرداری فه رمانه وایان، پروابون به نه ستیران، پروانه بون به قه ده ری خدا))^(۲).

نه نه سی کورپی مالیک (رهزای خوای لیبنی) ده لئی: پیغه مبه ر ۞ فه رموی: ((اخاف علی امتی من خصلتين؛ تكذيباً بالقدر، وتصديقاً بالنجوم: له دواى خوّم په روای دو شتم له نه ته وه که م هیه؛ پروانه کردن به قه ده ری خواو پروا کردن به نه ستیران))^(۳).

پیغه مبه ر ۞ نه ته وه که ی وریا کردۆته وه توشی ئه و گومراییه نه بن، نه به و هوریره (رهزای خوای لیبنی) ده لئی: پیغه مبه ر ۞ فه رمویه تی: ((أخّر الكلام في القدر لشرار امتي: قسه کردن و مشتومر کردن له باره ی قه ده ری خواوه بۆ خراپترینی نه ته وه که م هه لگیراوه))^(۴).

نه بوئوماه (رهزای خوای لیبنی) ده لئی: پیغه مبه ر ۞ فه رمویه تی: ((ان امر هذه الأمة لايزال مقارباً حتى يتكلموا في الولدان وفي القدر))^(۵).^(۱)

۱ بگه رنه وه بۆ عقیده السفاریین: (۳۰۰/۱)، مجموع فتاوی شیخ الاسلام: (۵۹/۸)

۲ صحیح جامع الصغیر: (۱۲۰۰/۱) (۲۱۲)

۳ روه ابو یعلی فی مسنده والخطیب فی التأریخ وابن عدی فی الكامل بأسناد صحیح، صحیح جامع الصغیر: (۱۲۰۰/۱) (۱۲۰)

۴ روه الضرائی فی معجمه الاوسط والحاکم فی مستدرکه. صحیح الجامع الصغیر: (۱۷۳/۱) (۲۲۴)

۵ روه الضرائی فی معجمه الکبیر. صحیح الجامع الصغیر: (۷۲/۳) (۳۰۶۰).

پیغمبر ﷺ ناوی لهم جوړه که سانه ناوه ټاگړه رستی ئهم نه ته وه، چونکه ټاگړه رسته کان ده لاین دو ټافه ریدگار هیه؛ روناکی و تاریکی. ئهم چینه ش ده لاین؛ دو ټافه ریدگار هیه، به لکو پییان وایه هر یه که لهم دوانه ټافه ریدگاریکی جگه له خودایه.

پیغمبر ﷺ فهرمانی کردوه دوره پهریزی لهم چینه بکړی و سهردان و هاموشویان نه کړی.

ثیبنو عومهر (رهزای خوای لیبی) ده لئ: پیغمبر ﷺ ده فهرموی: ((لکل امة مجوس، و مجوس امتی الذین یقولون لا قدر، ان مرضوا فلا تعودوهم وان ماتوا فلا تشهدوهم: همو نه ته وه یه که ټاگړه رستی هه بوه، ټاگړه رستی نه ته وه که ی من ئه وانه که ده لاین قه در نیه، جا ئه گهر نه خوځ که وتن سهردانیان مه کن، ئه گهر مردن به شداری شار دنه و هیان مه کن))^(۲).

هر ثیبنو عومهر (رهزای خوای لیبی) ده لئ: پیغمبر ﷺ فهرمویه تی: ((القدرية مجوس هذه الأمة، ان مرضوا فلا تعودوهم وان ماتوا فلا تشهدوهم: قه دریه کان ټاگړه رستی ئهم نه ته وه یه، جا ئه گهر نه خوځ که وتن سهردانیان مه کن، ئه گهر مردن به شداری شار دنه و هیان مه کن))^(۳).

ئهو یاوه رانه ی له سهرده می سهره لدانی ئهو ټاژاوه ده دا مابون له هه مو لایه که وه وه لامی ئهو گو مړایی و قسه نابه جینیانه یان ده دایه وه و خه لکیان لی

۱ واته: کاروباری ئهم نومه ته له رپړه وی پیشینه چا که کان نیزیکه، هه تا ئهو کاته ی ده رباره ی مندالان و ده رباره ی قه در قسان ده کن، واته رهفتاری به ندان ده ده نه پال قه در، به لام سهاره ت به مندالان له وانه یه مه به سستی مندالانی هاو به شپه رستان بیت که نایا له گه ل باو انیان دان له دوزه خ یان له به هشتان، له وانه یه مه به سستی نوزینه وه ی جزیه تی حال و باری مندالانی به هشت بیت، وه له وانه یه در که (کنایه) بیت بؤ نیزبازی و. نه مه دا هیچ نابینم... (فیض القدير في شرح الجامع الصغير، ص ۴۳۱ مجلد ۲) رقم الحديث (۲۲۲۲)، ۱۳۹۱ هـ، الطبعة الثانية، دار الفكر). -وه رگير-

۲ رواه احمد في مسنده بأسناد حسن. صحيح جامع الصغير: (۳۷/۵) (۵۰۳۹)

۳ رواه احمد وابوداود. مشکاة المصابيح: (۳۸/۱) رقم الحديث (۱۰۷) والذي حققه الشيخ ناصر علي المشكاة أن الحديث حسن الإسناد.

بيدار دكردنه وه نه چنه لايان و له كوړيان دانه نيستن؛ فهرموده و نايه ته كانيان له باره ي قه دهر وه بڅ خلك دهينايه وه باگو ي نه وانيان پي دهاييه وه. نافع دهلي: پياوړي هاته لاي ئيبنوعومر گوتی: فلان كهس سلاوت لي دكات، نه ویش پي گوت: وا پيم گه يشتوه بيدعي په يداكردوه، نه گهر وای كردوه سلاوي مني پي مه گه يه نه، چونكه خو م گويم له پيغه مبر ﷺ بوه دهيفرمو: ((يكون في هذه الأمة أو في امتي خسف أو مسخ أو قذف في أهل القدر: قه دهر يه كانی هم نوممه ته يان توشي رچوني زه وي يان شيوه گوړين يان توشي نه نگ و له كه دهن))^(۱).

هم ديسان ئيبنوعومر به مرفوعی ده گيرته وه دهلي: ((يكون في امتي خسف ومسح وذلك في المكذبين في القدر: نه وانه ي له نه ته وه ي من پرويان به قه دهر ناميني توشي رچوني زه وي و رموزني دهن))^(۲).

عه بدولوا حيدى كورې ساهيم دهلي: چومه مه ككه عه تائي كورې ره باحم ديت. پيم گوت: نه بو موحه ممه دا خلكي به سرا ده لين؛ قه دهر نيه. گوتی: كورې خو م! قورئان ده خو ينيه وه؟ گوتم: به لي، گوتی: سورته ي الزخرف بخوينه. منيش خو يندمه وه: ﴿حَم، وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ، إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ، وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِّي حَكِيمٌ﴾^(۳). گوتی: ده زاني نوم مولكيتاب چيه؟ گوتم: خواو پيغه مبر زاناترن. گوتی په رتوكي كه خدا بهر له به دي هيناني نه رزو ناسمانه كان نوسيويه تي، تييدا نوسراوه فيرعه ون

۱ رواه الترمذي وقال: هذا حديث حسن صحيح غريب.

۲ سنن الترمذي: ۴/۴۵۶ حديث رقم (۲۱۵۲، ۲۱۵۳).

۳ الزخرف ۱-۴ واته: (حاهيم، سويند به كتيبي رون و فاشكرا (كه قورئانه)، ئيمه نه و كتيبه مان كردوه به قورئانېت، بهر مانې عمره يي، به تكو ژيري و بيرو هوشيتان بخه نه كار (تاليني تيگه ن). له م قورئانه له (نروح محفوظ) دا كه سهر چاوده قورئات و همو كتيبه كانی تری خواي تيډايه، زور بهرز و ريزدار مان كردوه و پرمان كردوه له دانايي).

دۆزهخیه، ئەو ئایەتەشی تێدا یە ﴿تَبَّتْ يُدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾^(۱).

عەتا گوتی: وەلیدی کوپی عوبادەتی کوپی صامتی یاوهری پیڤه مەبر^ﷺ دیت لێم پرسی: لەسەر مەرگدا ئامۆزگاری بابت چ بو؟

گوتی: بابم بانگی کردم و گوتی: کوپی خوُم تەقوای خوا بکە و لەخوا بترسە، بزانە ئەو کاتە لەخوا دەترسی کە بپروات بەخوا هەبێ، بپروات بەقەدەری خێرو شەپ هەبێ، ئەگەر لەسەر غەیری ئەم پڕوایە بمری دەچیە دۆزەخ. گویم لە پیڤه مەبر^ﷺ بو دەیفەرمو: ((إِنْ أُولَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ، قَالَ: أَكْتُبْ فَقَالَ: مَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: أَكْتُبُ مَا كَانَ وَمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الْأَبَدِ: يَهْكَ مِئْنَ شَتَّ كَهْ خَوَا دُرُوسْتِي كَرْدَ پِئْنُوسَ بُو، پِئْی فەرمو: بنوسە، گوتی: چ بنوسم؟ فەرموی: ئەو قەدەرە بنوسە کە بوە، ئەوانەش بنوسە کە دەبن تا هەتایە))^(۲).

پێشەواو ئیمامەکان فتاویان لەبارەتی ئەم چینه داوە کە هەر کەسیکیان بپروای بەزانستی خوا نەبێ بیباوهر و کافرە.. ئیمام مالیک و شافعی و ئەحمەدیش لەو زانایانەن کە بە کافریان داناون^(۳).

ئەو چینهی کە پڕوایان بەزانینی پێشینەتی خوا نەبو نەمان و لەناوچون.. سەفارینی دەلی: (زانایان دەلێن: ئەو بیباوهر پانە نەمان و نەبەر بون، ئیمام مالیک و ئیمام شافعی و ئیمام ئەحمەد و ئیمامی تریش بە بیباوهریان داناون)^(۴). قورتوبی دەلی: ئەو راپەر وە (مذهب) بپرایە وەو لەناوچو، نەمانزانێوە یەکیک لە نەو هەکانی پاشینەدا هەبێ بانگەشە بو ئەو راپەر وە بکات. ئیبنو حەجەر ی عەسقلانی دەلی: قەدەر ییەکانی ئەمڕۆ پڕوایان بەو هەیه کە بەر لەو هی بەندەکان کردووە ئەنجام بدەن خودا دەزانی چ دەکەن و چ ناکەن. بەلام لەو هەدا

۱. ناسد ۱. و اتە: (ئەبو نەھب هەردو دەستی شەنەل بێ و عمری نەمینی)

۲. رواه الترمذي وقال: هذا حديث غريب من هذا الوجه. سنن الترمذي: (۴/۴۵۷) (۲۱۵۵). تەماشای سنن الترمذی للشیخ الناصر الدین الالبانی (۲/۲۲۸) بکە.

۳. بگەرێوێوە بۆ مجموع فتاوی شیخ الاسلام (۸/۲۸۸)

۴. عقیده السفارینی: (۱/۳۰۱).

لەگەڵ زانایانی پێشین ناکۆک و پێچەوانەن کە دەلێن؛ پێمان وانیە کردەوهی بەندەکان لەلایەن خواوە تەقدیر کرابێ، بەلکو بە سەر بەخۆیی لەخۆمانەوه ئەنجام دەدرێ. ئەم بۆچونە لەگەڵ ئەوهی کە پوکەڵ و لەهەق بەدەرە، بەلام لەبۆچونەکە ی پێشانیان ئەهوەنترە. دەلێ: پاشینان نکولیان لەوه کردوه کە ویستی خودا پەيوەندی بەکردەوهی بەندەکانەوه هەبێ، نەبادا بێن دیرین بە نوێ پەيوەستە^(١).

نەوهوی دەلێ: (قسەکەرانی کەلامناسان دەلێن: قەدەر یەکان نەمان و بێرەوه، ئەوانە ی قسە ی ناقولۆ پوچەلیان لەبارە ی قەدەرەوه دەکرد. هیچ کەسێک لە ئەهلی قیبلە نەماوه لەسەر ئەم راپەرە مابێتەوه. لەئاخروئۆخرەکاندا قەدەر یەکان بێرەواوەریان بەقەدەر هەبو و دەیانسەلاماند، بەلام دەیانگوت؛ خێر لەلای خواوە یە، شەڕیش لەلای غەیری خواوە یە، ئەمە بەپێی قسە ی ئەوان)^(٢).

(قەدەر یەکان ئیعترا ف بەوه دەکەن کە خودا مرقی بە خاوەن ویست بەدیھیناوه، بەلام دەلێن؛ خاوەن ویستیکی زالە، واتە بەکەیفی خۆیەتی، ئەوی بوی یان ئەمی بوی. بەلام کە دەیهوی ئەم شتە دیاریکراوه بکات یان ئەو شتی دیاریکراو بکات ئەوا پێیان وانیە خودا بەدیھینابێ)^(٣).

((ئەوانە لەهەقیقەتدا ئاگر پەرستی دوپەرستن، بەلکو لەوانیش خراپترن، چونکە دوپەرستەکان بۆ هەموو گەردون دو بەدیھینەریان دانابو، بەلام ئەوانە بۆ هەموو کەسێک و بۆ هەموو کردەوه یەک دو بەدیھینەریان بێرەواوه، بەلکو هەموو بەدیھینراویکیان کردۆتە بەدیھینەر، ئەگەر لەبەر نەسازی (تناقض) هەکیان نەبوا یە لەئاگر پەرستان کافر تر بون.

دەرەنجامی قسەکەیان ئەوه یە کە کردەوهی بەندەکان لەبەدیھینان و مولکی

١ عقيدة السفارین (٣٠١/١)

٢ شرح النووي علی مسلم: (١٥٤/١٥).

٣ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (٢٠٦/٨).

خوا وەدەرئین و پێیان وایە لەژێر رکێفی پەرەردگاریتی خوادا نین، شتی وا لەمولکی خوا رودەدات کە نایەوێت، شتی وای دەوێت کە نایێت، بۆیە لەخوا بێنیاز و بێپێویستن و داوای یارمەتی لەخوا ناکەن بۆ جێبەجێ کردنی فەرمانەکان و وازلێهێنانی گوناخان و لەگوناح و خراپەکانیان پەنا بەخوا ناگرن و داوا لەخوا ناکەن بۆ راستەپێی رێنوێنیان بکات^(۱).

قەدەرەبەکان وایان دەزانێ پاك و پیرۆزی خوا رادەگرن کە ئەگەر پێیان وابێت خودا بپروای لەبێباوەرپان و یستووە بەلام بێپرواکە خۆی بێپروایی و یستووە، بیانوشیان ئەوەبو دەیانگوت ئەگەر وانەبێ ئەوا دەبێتە مایە سەتەم و زۆرداری، چونکە ئەگەر خودا بێپروایی لەبێباوەرپان خواستبێ، ئیدی چۆن سزایان دەدات.

بەلام ئەوانە وەکو رافەکاری طەحاویە دەلی: وەکو ئەو کابرایەیان ئی هاتووە کە لە چرەقی گەرمایە بۆ ناو ئاگر هەلەدێ، ئەوان لەشتیک هەلاتون بەلام کەوتونە ناو شتیکی خراپتر، بەپێی قسەی ئەوان بێ دەبێ و یستی بێپروایان بەسەر و یستی خوادا زāl بوبێ، کەواتە و یستی بێپرواکان هاتەدی و یستی خودا نەهاتەدی، هەلبەت ئەوەش دزیوترین بیروباوەرە، ئەو قسەیە ئەوان دەیلێن بەلگەیان نیە، بەلکو لەگەڵ بەلگەکاندا پیچەوانەن^(۲).

و یستی خودا لەسەر بێپروابونی بێباوەرپان؛ هیچ سەتەم و زۆلمیکی تێدا نیە، وەك قەدەرەبە سەتەمکارەکان پێیان وایە زۆلمە! چونکە پەرەردگار بەلگەی تەواو و یەکلاکەرەوەی لەسەر بەندەکان هەیە، وێرایی ئەو هەموو حیکمەتە تەنیا خۆی دەیزانی.

ئەبۆئەسودەدی دێئەلی دەلی: عیمرانی کۆپی حوصەین پێی گوتم: (چۆنی ئی تێ دەگەیی؟ ئەم خەلکە کردەوان ئەنجام دەدەن و کۆشش دەکەن، ئایا لەقەدەری

۱ معارج القبول: (۲/۲۰۳)

۲ شرح الطحاوية ل ۲۷۷

خوا براوہ تہوہو بریاری قہدہری لەسەرہ؟ یان ھەر ئەوہیہ فەرمانی پیغەمبەرەن
جیبەجی دەکەن و قەدەر بریاری لەسەر نەداوہ؟

گوتم: بەلکو شتیکیە لەقەدەر براوہ تہوہو تیپەرپوہ.

گوئی: زۆرداری و ستەم نیە؟

گوئی: جا زۆر ترسام، گوتم: ھەمو شتیکی بەدیھینراوی خواہو مولکی ژێر
رکیفی خۆیەتی، ھەرچ بکات بەپرێسیار نیە، بەلکو غەیری وی بەپرێسیارن.

پیی گوتم: خوا میھرەوہرت بکات، تەنھا مەبەسم ئەوہبو تاقیت بکەمەوہ.

کاتی خۆی دو پیاوی ھۆزی موزەینە ھاتنە لای پیغەمبەر ﷺ و گوتیان: ئەوی
پیغەمبەری خوا ئەو کردەوہو کۆششەیی خەلک ئەنجامی دەدەن ئایا لەقەدەری
خوا براوہ تہوہو بریاری قہدەری لەسەرہ؟ یان ھەر ئەوہیہ فەرمانی پیغەمبەرەن
جیبەجی دەکەن و قەدەر بریاری لەسەر نەداوہ؟

فەرموی: (نەخێر، بەلکو لەقەدەر براوہ تہوہو بریاری لەسەر دراوہ،
بەراستخەرەوہی ئەم گوئەییەش لەقورئاندا یە: ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا، فَأَلْهَمَهَا
فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا﴾: سویند بەنەفس و ریکخەرەکەیی، کە خراپ و باشی پی
ناساندوہ ^(١)).

ئێبنودەیلەمی دەلی: چومە لای ئوبەیی کۆری کەعب و پیم گوت: لەبارەیی
قەدەرەوہ شتیکی کەوتۆتە دل، ھەندئ قسەم بۆ بکە، بەلکو خودا ئەو شتەم لە
دلدا نەھیلئ، گوئی: ئەگەر خودا سەرچەم ئەھلی ئەرزو ناسمانەکان سزا بدات
نابیتە ستەمکار و ئەگەر رەحمیان پی بکات رەحمەتەکەیی باشترە
لەکردەوہکانیان. ئەگەر بەئەندازەیی چپای ئوحد لەپیناوی خوا زیڕ ببەخشی،
خودا لیت قبول ناکا تا بپروا بەقەدەر دینی و پروات بەوہ دەبی ئەوہی خودا
بۆتی نوسیوہ ھەر دیتە دی و ئەوہی بۆتی نەوسیوہ قەت توش تابی و ئەگەر
لەسەر غەیری ئەو باوہرە بمری دەچیە ناو ئاگری دۆزەخ.

دهلئ: پاشان چومنه لای عهبدوللای کورپی مهسعود، ئهویش وای گوت،
چومه لای حوزهیقهی کورپی یه مان، ئهویش وای گوت، پاشان چومه لای زهیدی
کورپی سابیت ئهویش وای گوت^(۱).

قهدهریهکان بههوی ئهه بوچونه لارییهوه گومراکانیشیان بهخویان خوش
کردبو. عومهری کورپی ههیسهم دهلئ: سهفهریکمان بهکهشتی کرد، قهدهری و
ئاگریهستیکمان لهگهلا بو، قهدهریهکه بهئاگریهستهکهی گوت: بیه
موسلمان.

ئاگریهستهکه گوتی: تا خوا دهیهوی.
قهدهریهکه گوتی: خودا دهیهوی. بهلام شهیتان نایهوی.
ئاگریهستهکه گوتی: خودا شتیکی ویستوهو شهیتانیش شتیکی. ویستی
شهیتان زال بو، دیاره شهیتان بههیزه!
لهگیرانهوهیهکی تردا گوتی: کهواته من لهگهلا بههیزترهکهه^(۲).

گفتوگۆی یارانێ (أهل السنة) لهگهلا قهدهریهکاندا

بوچونی موختهزیلهکان نهیتوانیوه خۆی لهمهیدانی مشتومری موسلمانانه
رهههکیهکانی سوننهتیهکانیش راگری چجای زاناو بلیمهتان.
زانایان دهگیرنهوه که جاریکیان عارهییکی خیلهکی دهچیته لای عهمری
کورپی عوبهیدو پیتی دهلئ: وشترهکهه دزراوه، لهخوا بیاریوه بۆم بگهپنیتهوه.
عهمری کورپی عوبهید نزا دهکات و دهلئ: خوایه وشتری ئهه ههژاره دزراوه،
تۆش نهتویستوه بدزری، خوایه بۆی بگهپنیتهوه.
خیلهکیهکه گوتی: تازه نایهتهوهو بیهومید بوم.
گوتی: بۆچی؟

۱ صحیح مسلم: (۲۰۴۱/۴) ورقه الحدیث (۲۶۵۰).

۲ سنن ابی داود: (۳۱۰/۴) ورقه الحدیث (۳۶۹۹).

گوتی: چونکه نه گهر خوا نه یو یستی بدزری و بشدزری، پیم وانیه نه گهر
بیهوی بگه پته وه بوم بگه پته وه.

نیر هلساو نهوی به جی هیشت^(۱).

وه لامدانه کابرایه کی قه ده ری له لایه ن نه بو عوصامی قه سته لانی:

پیاویک به نه بو عوصامی گوت: نه گهر خودا ری نوینیم نه کات و بمخاته
گومراییه وه و پاشان سزام بدات، نایا سته می لی نه کردوم؟
نه بو عوصام گوتی: نه گهر ری نوینی شتیگ بی نه وای خودایه، به ویستی
خویه تی بیداته کی و نه یداته کی^(۲).

گفتوگویی نیوان عه بدولجه باری هه مه دانی و نه بو ئیسحاقی نه سفه رایینی:

جاریکیان عه بدولجه باری هه مه دانی که شیخیکی مو عته زیله کان بوه -
ده چیته لای صاحبی کوری عباد، (نه بو ئیسحاقی نه سفه رایینی) یش له وی ده بی
که پیشه وایه کی نه هلی سوننه ت بو. که عه بدولجه باری قازی له وی نه بو
ئیسحاقی ماموستا ده بین، ده لی: پاکی بو نه وایه ی له کاری ناپه سه ند پاک
و بیخه وشه.

یه کسه ماموستا گوتی: پاکی بو نه وایه ی هیج شتیگ له ناو
مولکه که یدا رو نادات نه گهر ویستی نه وی له گه لدا نه بی.

قازی گوتی: باشه خوا دهیه وی سه ریچی لی بکری؟

ماموستا گوتی: نه دی سه ریچی به سه ر ویستی خوا زال ده بی؟

قازی گوتی: باشه نه گهر خودا ری نوینیم نه کات و بپیری خراپکاری له سه ر
دابم، نایا چاکه ی له گه لدا کردوم یان خراپه؟

ماموستا گوتی: نه گهر شتیگت پی نه دات و هی خوت بی خراپه ی له گه لدا

۱ شرح اصول اعتقاد أهل السنة: ل (۷۴۰)

۲ شرح الطحاویة: ل ۲۷۸.

کردوی، به لام نه گهر شتیک هی خوی بی و نه تدا تی نهوا به میهره بانی خویه وه
تایبه ته.. به ویستی خویه تی بیداته کی.

به م جوړه قازی به سه رسامیه وه ده مکوت بو.

له میژوه که هی طه به ریشدا هاتوه که غه یلان به ناماده یی هیشامی کوپی
عه بدولمه لیکدا که بو گفتوگو یه ک بانگی کردبو- به مه یمونی کوپی مه رانی
گوت: نایا خوا ده یه وی سهر پیچی لی بکری؟

مه یمنه پیی گوت: نه دی سهر پیچی به سهر ویستی خوا زال ده بی؟^(۱).

له نیوان عومهری کوپی عه بدولعه زیزو غه یلانی دیمه شقیدا:

عومهری کوپی عه بدولعه زیز له گه ل غه یلانی ده مپراستی مو عته زیلان
ده که ویته گفتوگو پیی ده لی: غه یلان! پی م گه یشتوه له باره ی قه ده ره وه
مشتو مپران ده که ی؟

گوتی: فه رمانده ی پروا داران، پروا بکه درو به زمانی منه وه ده که ن.

عومهر گوتی: سوره تی (یس) م بو بخوینه وه.

نه ویش دهستی به خویندنه وه کرد: ﴿یس، وَالْقُرْآنِ الْحَکِیْمِ، إِنَّکَ لَمِنَ
الْمُرْسَلِیْنَ، عَلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ، تَنْزِیْلِ الْعَزِیْزِ الرَّحِیْمِ، لِنُنْذِرَ قَوْمًا مَّا أُنْذِرَ
آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ، لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰی أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا یُؤْمِنُونَ، إِنَّا جَعَلْنَا فِی
أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهَبِیْ اِلَی الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ، وَجَعَلْنَا مِنْ بَیْنِ أَيْدِیْهِمْ سَدًّا وَمِنْ
خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا یُبْصِرُونَ، یَاسِیْنَ، سُوْرَتَدْ بَه قورئان که سه رله بهر
کارزانیه، تو یه که له پیغه مبه رانی، که وتویه سه ر راسته ریگه، نه م قورئانه
هه ره خاوه ن ده سه لاتی دلوقان نار دویه ته خوار، تا به هو ی نه و ترس وه بهر
گه لیک بی نی که باوانی پی شو یان که نس له خوای نه ترساندون و بی ناگا بون،

۱ بز نه م دو سه ر دیمه ته ماشای مو حه قیقی شرح الطحاویة ل ۲۷۸ بکه، هه ره ها سه رنج بده فتح الباری:

به لئنی خوا زۆرینه یان دهگریتهوه؛ سا ئەوان بپروا ناهینن، ئیمە ملیان دهخهینه ناو زنجیرهوهو تا چه نه شه تهکیان دهکەین، که ناتوانن بو هیچ لایهک سەر ببرزۆن، چاویشیان شوڤه، له مەپهڕیکمان له پیشیانوه داناوهو له مەپهڕیک له پشتیانوه، تارمايشمان هاویشته سەر گلینه یان که نابینن ^(۱).

غهیلانی گوتی: فەرماندهی بپرواداران؛ بهو خوايه دهلئیی یه کهم جاره دهخوینمهوه. ئەتۆ شایه به په شیمانم لهو قسانه ی له باره ی قه دهروه کردومه.

عومەر گوتی: خوايه ئە گەر راست دهکا ته و به که ی گیرا بکه، ئە گەر درۆش دهکات بیکه به پهن دی بپرواداران ^(۲).

موعارزی کوپی موعارز دهلئ: هاوپییه کم پیی گوتم: (تهیمی به لای مائی ئیبنوعهون تپیه پی، لایدا لایو روداوه که ی بو گیرایه وه، ئیبنوعهون گوتی: من له دیمه شقی دیتم هه لاسرا بو) ^(۳).

ئه بوجه عفری خه ته می دهلئ: (خۆم دیتم عومهری کوپی عه بدولعه زیز بانگی غهیلانی کردبو، چونکه بۆی گه پابۆوه له باره ی قه دهروه قسه ی نابه جی دهکات. پیی گوت: غهیلان ئەوه چیه پیم دهگاته وه؟ هه ی داپزئی، ها ؟

گوتی: ئە ی فەرمانده ی بپرواداران! بپروا بکه درۆم به ده می دهکەن.

عومەر گوتی: چ دهلئیی له باره ی زانینی خوا؟

گوتی: زانیویتی.

عومەر گوتی: تازه قسه ت نه ما، برۆ چ دهلئیی بلئ.

۱ یس: ۹-۱

۲ لیکۆته ره وه ی په رتوکی شرح اصول اعتقاد اهل السنه دهلئ: ئاجوری له (الشریعه) دا ئەم روداوه ی گیراوه ته وه له لایه ره (۲۲۹) هه ره ها (ابن بطه) ش له الابانه (۲/۳۲۶-۳۲۷) دا گیراویه ته وه.

۳ لیکۆته ره وه ی شرح اصول الاعتقاد دهلئ: رواه عبدالله بن احمد - بدون واسطه بین معاذ وابن عیون - فی السنه ص ۱۴۸ وابن بطه -وفیه ان القائل: انا رأیته. هو ابن عوف. الابانه (۲/۳۲۷) قال الهیثمی: رواه احمد ورجاله ثقات. مجموع الزوائد (۷/۲۰۷).

پاشان گوتی: غەیلان! ئەگەر وا بلینی تەواو، بەلام ئەگەر ئینکاری زانینی
خوا بکە ی کافر دەبی، باشتەرە دانێ پێدا بنێی ئەک ئینکاری بکە ی و پێی کافر
بی. ئایا سۆرەتی (یس) ت لەبەرە؟
گوتی: بەلێ.

پێیگوت: بخوینەو.

ئەویش دەستی کردە خویندەوێ: ﴿یس، وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ، إِنَّكَ لَمِنَ
الْمُرْسَلِينَ. عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ، نَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ، لِنُنْذِرَ قَوْمًا مَّا أُنْذِرَ
آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ، لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾^(۱).

پێی گوت: راوەستە، چۆنی دەیبینی؟

گوتی: فەرماندە ی پرۆاداران! دەلێی یەکەمجارە دەبخوینمەو.

پێی گوت: هێشتا بخوینەو.

ئەویش خویندەوێ: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ
مُقْمَحُونَ، وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا﴾^(۲).

عومەر پێی گوت: بلی ﴿سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ،
وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنْذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾^(۳).

پێی گوت: ئەدی ئیستا چۆن دەیبینی؟

گوتی: دەلێی قەت ئەو ئایەتانەم نەخویندۆتەو، پەیمان بێ بو خوا
جاریکی تر نەگەریمەو سەر ئەو قسانە ی کردومە.

گوتی: مادەم وایە، برۆ.

کە رویشت عومەر گوتی: خوایە ئەگەر درۆ دەکات وەبەر شمشیر بکەوێ.

دەلێ: لەسەر دەمی عومەر هیچی تر قسە ی نەکرد، لەسەر دەمی یەزیدی کوپی
عەبدولمەلیک دەستی بەجوۆرە قسانە کردەو، یەزید زۆر گرنگی بەو شتە

نهدەدا. بەلام كە هيشام بوە خەليفە بانگى كردو پيى گوت: ئەدى لەلەى
 عومەردا پەيمانەت بەخوا ئەو قسانە ئەكەى؟
 گوتى: مۆلەتم بەدە، وەللأهى چيدى واناكەم.
 هيشام گوتى: خوا مۆلەتم ئەدا ئەگەر مۆلەتت بەدەم، فاتيحەت لەبەرە؟
 گوتى: بەلى.
 پيى گوت: بخوينەو.

ئەويش دەستى كردە خویندەنەو: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، الرَّحْمَنُ
 الرَّحِيمُ، مَالِكُ يَوْمِ الدِّينِ، إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾^(١).

پيى گوت: راوەستە، لەسەر چ كۆمەكخوانى لەخوا دەخوانى؟ لەسەر كارىك
 لەدەست وى بى و تو پيىت ئەكرى؟ يان لەسەر كارىك لەدەست تو يان لەدەست
 ئەو بى؟ بيبەن دەست و پيىهەكانى بېرن و لەملى دەن، ئەوجا هەليواسن^(٢).^(٣)
 قەدەرييە نەريويزەكان خويان لەكۆمەك خواستن لەخوای تاك و تەنيا
 بيبەش كردو، چونكە پييان وايە خودا توانای بەسەر كردەوہى بەندەكاندا
 ناشكى و بەندە خوۋى بەديھينەرى كردەوہەكانى خوۋىەتى، كەواتە چۆن
 كۆمەكخوانى لەشتيكدەكەن كە خوا توانای بەسەردا نەبى.

ئەو كەسانە بەتەنھا متمانە دەكەنە سەر كۆشش و هيژو زانستى خويان،
 وەك چۆن كرىكارىك داواى كرى لەخاوەنەكەى دەكات، ئەوانيش لەو
 سۆنگەيەو داواى پاداشت لەخوا دەكەن. بەلام خوا پيويستى كردەوہى
 بەندەكانى نىيە، بەلكو بەندەكان خويان قازانچ دەكەن و بەرژەوہنديەكە بو
 خويان دەگەرپتەوہ، بەندەكان خويان پيويستيان بەكردەوہى باش ھەيە.
 ناشتوان دەستبەردارى كۆمەكى خوا بن ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾: خوايە!

١ الفاتحة ٢-٥

٢ قال محقق كتاب شرح اصول اعتقاد اهل السنة: رواه عبدالله بن احمد -المذكور في المسند- في السنة.

ص ١٢٧-١٢٨.

٣ شرح اعتقاد اصول اهل السنة: ٧١٣-٧١٥.

ته‌ن‌ها تو ده‌پ‌رست‌ين و كو‌مه‌ك‌خ‌وا‌زي ه‌ر له‌تو ده‌كه‌ين ﴿^(۱)﴾، ﴿فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ﴾: ته‌ن‌ها خوا ب‌پ‌رست‌ه و پ‌شت به‌و ب‌ب‌ست‌ه ﴿^(۲)﴾.

چ‌ه‌ند گ‌وما‌نيك و وه‌لام

۱- واتاي ره‌ش‌ك‌رد‌نه‌وه‌و چ‌ه‌س‌پ‌ان‌دن له‌ پ‌ه‌راو و كه‌م و ز‌ياد ك‌رد‌ني ته‌مه‌ن.
مه‌ندي كه‌س له‌ ئاست چ‌ه‌ند ئايه‌ت و فه‌رم‌وده‌يه‌ك‌دا توش‌ي ئالْوَزِي (اش‌كال)
ده‌بن و ده‌لَين: ئه‌گ‌ر خوا ه‌مو ش‌تي‌كي زاني‌وه‌و سه‌رجه‌مي له‌لای خ‌وي‌دا
له‌پ‌ه‌رتوك‌يك‌ نوس‌يوه‌، ئه‌دي واتاي ئه‌م ئايه‌ته‌ چ‌يه‌؟ ﴿يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتْ﴾: خودا ه‌ه‌رچ‌ي بو‌ي به‌وي‌ستي خ‌وي ره‌شي ده‌كاته‌وه‌ يان ده‌يچه‌س‌پ‌يني و
ده‌يه‌ي‌لَيت‌ه‌وه‌ ﴿^(۳)﴾. ئه‌گ‌ر ب‌ژئوي و ك‌رده‌وه‌و ئه‌ج‌ه‌ل نوس‌را بن و ز‌ياد و كه‌م نه‌بن،
ئه‌دي بو لي‌ك‌دان‌ه‌وه‌ي ئه‌م فه‌رم‌وده‌يه‌ چ‌ ده‌لَين: ((من سرّه ان يسط له في رزقه وينسأ
له في أثره فليصل رحمه: كي ح‌ه‌ز ده‌كاته‌ ب‌ژئوي گ‌وشاد ب‌ي و ته‌مه‌ني دري‌ژ ب‌ي با
سه‌رداني خ‌زما‌ن بكات)). ه‌ه‌روه‌ها چ‌ون ئه‌م گ‌وته‌يه‌ي (نوح) لي‌ك ده‌ده‌نه‌وه‌ كه
له‌م ئايه‌ته‌دا ده‌فه‌رم‌وي: ﴿أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا، يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخْرِجْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾: نوح به‌ هو‌زه‌كه‌ي گ‌وت: خوا ب‌پ‌رست‌ن و لي‌ي
ب‌ترس‌ن و به‌گو‌يم ب‌كه‌ن تا به‌لك‌و له‌ گ‌وناختان ب‌به‌خش‌ي و بتانه‌ي‌لئ تا ماوه‌يي
دياري‌ك‌راو ﴿^(۴)﴾.

به‌ه‌مان ش‌يوه‌ له‌ئاست ئه‌و فه‌رم‌وده‌يه‌ چ‌ ده‌لَين كه‌ پ‌يغه‌م‌ب‌ه‌ر ﷺ ده‌فه‌رم‌وي:
خودا ته‌مه‌ني پ‌يغه‌م‌ب‌ه‌ر داودي ك‌رده سه‌د سا‌ل دواي ئه‌وه‌ي چ‌ل سا‌ل بو.

له‌وه‌لام‌ي ئه‌و پ‌رسيارانه‌دا ده‌لَين: ب‌ژئوي و ته‌مه‌ن دو چ‌ه‌شن:
چ‌ه‌شن‌ي‌كيان قه‌ده‌ر ب‌راند‌وت‌يه‌وه‌و له‌ ته‌خت‌ي پار‌ي‌زراو (لوح المحفوظ) دا
نوس‌راوه‌، ئه‌م جو‌ره‌يان گ‌وپ‌ان و جي‌گ‌وپ‌كي ب‌ي نه‌يه. چ‌ه‌شنه‌كه‌ي تر نه‌وانه‌ن كه

خودا به فریشته‌کانی گوتوهو ئەوانی پێ ئاگادار کردوه، ئەم جوړه‌یان زیادو
 کەم دەکات، بۆیه خوا فرمویه‌تی: ﴿يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ
 الْكِتَابِ﴾^(۱) ئوممولکیتاب ئەو ته‌خته پارێزراوه‌یه که خودا هه‌مو شتیکی تێدا
 نویسوه، ته‌مه‌ن و بژێوی له‌په‌رتوکی لای فریشتاندا به‌پێی هۆو هۆکاران کەم و
 زیاد ده‌کری، فریشته‌کان بژێوی و ته‌مه‌نیکی دیاریکراوی بۆ ده‌نوسن، جا ئە‌گه‌ر
 په‌یوه‌ندی خزماتی به‌جێ گه‌یاند ئە‌وا بژێوی و ته‌مه‌نی زیاد ده‌بن، ئە‌گه‌رنا
 لییان کەم ده‌کریته‌وه^(۲).

(ئە‌جه‌لیش دو جوړی هه‌یه. یه‌کیکیان ره‌هایه (مطلق) و ته‌نها خوا ده‌یزانی.
 ئە‌وی تریش پابه‌نده (مقید)، خودا فه‌رمان به‌فریشته ده‌کات ئە‌جه‌لیکی
 دیاریکراو بۆ به‌نده‌ی بنوسی، جا ئە‌گه‌ر په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی به‌جێ گه‌یاند
 ئە‌وا فه‌رمانی پێ ده‌کات ته‌مه‌ن و بژێوی زۆر ده‌کات. فریشته‌که‌ش نازانی
 ته‌مه‌ن و بژێویه‌که‌ی زیاد ده‌بی یان کەم، به‌لام خودا ده‌زانی کۆتاییه‌که‌ی
 چه‌نده. ئە‌وجا که ئە‌جه‌ل داده‌بزی پیش و پاش ناکه‌وی^(۳)).

ئیب‌ن‌وحه‌جری عه‌سقه‌لانی ده‌لی: (ئە‌وه‌ی له‌زانیی پیشینه‌ی خوادا هه‌یه
 گو‌پان و جی‌گو‌پکی به‌سه‌ردا ناییت، به‌لام ئە‌و کرده‌وانه‌ی ره‌نگه‌ گو‌پانی
 به‌سه‌ردا بیت دور نیه به‌زانیی فریشته پارێزکارو ته‌رخانه‌کراوه‌کان په‌یوه‌ست
 بێ و له‌ویدا ره‌شکردنه‌وه‌و چه‌سپاندن رو بدات، وه‌کو کەم و زیادبونی ته‌مه‌ن.
 به‌لام ئە‌وه‌ی له‌زانیی خوادا هه‌یه ره‌ش‌بونه‌وه‌و چه‌سپاندن و هێشتنه‌وه‌ی تێدا
 نیه و زانسته‌که‌ش له‌لای خوا دایه^(۴)).

۲- پێکه‌وه‌ گونجانی برپاری قه‌ده‌رو له‌دایک‌بونی خواناسانه:

ره‌نگه‌ یه‌کیک بپرسێ چۆن ده‌گونجی خوا هه‌مو شتیکی خه‌ملاندبێ و
 پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فرمویه‌تی هه‌مو که‌سێک که ده‌بی به‌خواناسی له‌دایک ده‌بی؟

۳ بگه‌ریوه هه‌مان سه‌رچاوه: (۵۱۷/۸).

۱. ل‌ع‌ر‌د ۳۹

۲. بگه‌ریوه بۆ بمجموع فتاوی شیخ الإسلام: (۵۴۰/۸) ۴ فتح الباری: (۴۸۸/۱۱)

له‌وه‌لامدا ده‌لێن: له‌نیوان ئەم دوه‌دا هیچ نه‌سازی و تێك گیربونیك نیه، خودا به‌نده‌كانی به‌یروباوه‌پێکی ساغ و بیخه‌وش به‌دی‌دینی و وایان لی‌ده‌كات بیروباوه‌پی راست و دروست وهریگرن: به‌لام كه له‌دايك ده‌بن شه‌یتانه‌كانی مرو‌ف و جنو‌كان گه‌مارۆی ده‌ده‌ن و له‌ریی خواناسی لای ده‌ده‌ن: ئەوانه‌ی خوداش ده‌یه‌وی له‌سه‌ر ری ریتوینی بمیننه‌وه، ده‌میننه‌وه.

خودا ده‌زانی كی له‌سه‌ر فیتره‌تی خواناسی پاك و بیگه‌رد ده‌مینیته‌وه‌و كیش له‌و فیتره‌ته‌ لاده‌دات. خودا له‌ ئەزله‌وه‌ ئه‌وه‌ی زانیوه‌و نوسیویه، كه‌واته هیچ نه‌سازی و ناكو‌كیه‌ك له‌نیوان ئەم دوانه‌دا نیه.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموی: ((إني خلقت عبادي حنفاء فاجتالهم الشياطين، وحرمت عليهم ما أحللت لهم، وأمرهم أن يشرکوا بي ما لم أنزل به سلطانا: من به‌نده‌كانم به‌خواناسی به‌دی‌هیناوه، به‌لام شه‌یتانه‌كان مشتیان لی‌ده‌ده‌ن و چه‌لایان بو‌ حه‌رام ده‌كه‌ن و فه‌رمانیان پی ده‌كه‌ن هاوبه‌شم بو‌ په‌یدا بکه‌ن))^(١).

خودا زانیویتی كی به‌شه‌یتان فریو ده‌خوات و له‌فیتره‌تی خواناسی لاده‌دات و كیش له‌سه‌ر راسته‌پیی رینوینی سه‌قام ده‌گرێ.

دوای ئەم رونکردنه‌وه‌یه بو‌ت ده‌رده‌كه‌وی واتای ئەو فه‌رموده‌یه چو‌ن لیك ده‌ده‌یه‌وه كه ده‌فه‌رموی: ((خلق الله يحيى بن زكريا في بطن أمه مؤمنا، وخلق فرعون في بطن أمه كافرا: خودا یه‌حیای له‌ناو زگی دایکیدا به‌پرواداری به‌دی‌هیناوه‌و فیرعه‌ونیش له‌ناو زگی دایکیدا به‌بی‌پروایی))^(٢).

١ رواه مسلم في صحيحه عن عياض بن حمار

٢ رواه ابن عدي في الكامل والطبرانی في الأوسط. صحيح الجامع الصغير: (١١٣/٣) ورقم الحديث (٣٢٣٢).

بژنوی و سهرکهوتن و ساغ و تهندرستیان پی بگات دهلین نهوه له‌لای خواوه‌یه، به‌لام نه‌گهر خراپیه‌کی وه‌کو شکست و نه‌خو‌شی و ترسیان توش بیی دهلین هه‌موی له‌لای تووه‌یه موحه‌مه‌دا! خه‌ک به‌هوی نه‌و دینه‌ی تو هیناوته دوژمنایه‌تیمان ده‌کات و له‌پیناوی نه‌و دینه‌دا توشی نه‌و ته‌نگانه‌و ناخو‌شیانه‌ بوین.

لی‌ره‌دا (چاکه) به‌خشش ده‌گریته‌وه، (خراپه)ش ته‌نگانه و موسیبه‌ت، وه‌کو له‌م نایه‌ته‌دا ده‌فه‌رموی: ﴿إِنْ تَمَسَّسْكُمْ حَسَنَةً تَسْرُهُمْ وَإِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا: دوبره‌کان که‌یف خو‌ش و شاد ده‌بن نه‌گهر ئیوه ناخو‌شیه‌کتان توش بیی، دلته‌نگ و گهرژ ده‌بن نه‌گهر خو‌شیه‌کتان پی بپری، به‌لام نه‌گهر ئارام بگرن و پارێزکاری بکه‌ن فی‌ل و پلانیان کارتات تی‌ناکات﴾^(۱).

﴿وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ: به‌خو‌شی و ناخو‌شی تاقیمان کردنه‌وه تا به‌لکو بگه‌رپینه‌وه﴾^(۲).

پاشان خوا بریاری له‌سه‌ر نه‌وه داوه که ته‌نگانه‌و خو‌شی و ناخو‌شی و به‌خششه‌کان هه‌ر هه‌موی به‌پیی قه‌ده‌رو ویستی خواجه ﴿قُلْ كُلُّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا﴾^(۳).

پاشان خوا رونی کردوته‌وه نه‌و خراپانه‌ی که بریتیه له‌ته‌نگانه‌و ناخو‌شی به‌هوی گوناچه‌کانی خودی به‌نده‌کانه‌وه توشیان ده‌بی، به‌لام خیرو خو‌شی و به‌خششه‌کان هه‌کاره‌کانی نایه‌نه ژماردن، چونکه له‌میهره‌بانی خواوه‌یه، جا خیرو خو‌شی هه‌یه به‌هوی کرده‌وه‌کانه‌وه ده‌بی و هه‌شه به‌هوی به‌زه‌یی خوا. واجبی به‌نده‌کان نه‌وه‌یه سوپاس و ستایشی خوا بکه‌ن له‌مه‌پ به‌خششه‌کاندا، په‌شیمانی ده‌ربهرن و داوای لی‌خو‌ش بون له‌خوا بکه‌ن تا له‌و گوناخ و تاوانانه‌یان خو‌ش بیی که بونه‌ته هوی ته‌نگانه‌و گرفته‌کانیان.

نه‌گهر له‌م وتانه‌ی خوا رابمینی: ﴿مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ...﴾ ﴿مَا أَصَابَكَ

مِنْ سَيِّئَةٍ... بۆت دهردهكهوئ چاكه و خراپهكه كه خوئشى و ناخوئشيه كردهى
خوايه بۆ بهندهكانى، بهلام ﴿فَمِنْ نَفْسِكَ﴾ واته بههوى گوناح و تاوانى
بهندهكانه وهيه. جا ههرچهنده ئهم شتانه لهقهدهردا خهملئىنراون بهلام قهدهرى
خو وايه كه تهنكانه و ناخوئشى بههوى گوناحه وه توشى ببيت.

بهلام ئهو چاكه و خراپانهى كرده وهى بهندهكان دهىگريته وه له بارهيه وه
نه و تراوه ﴿مَا أَصَابَكَ﴾ بهلكو خوا فهرمويه تى: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ
مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾
ههر كهس كارى چاك بكا، باشت ره و پادا شتى پئى دهرديته وه وه هر كه سانئك
خراپه دهكه ن بهقه د كرده وهى خوئيان سزا وهرده گرن ﴿^(۱)﴾.

ليژدها فهرمويه تى ﴿جَاءَ﴾ چونكه كردهى ودهسته ئينه كهيه، بۆيه
بهراشكاوى له بوارى گوناح و تاواندا فهرمويه تى: ﴿فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا
السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾. ^(۲) ^(۳)

٤- چۆن خودا شهرده خوئقئنى و ده يخه ملئنى؟

رهنگه هه ندئ لهقهده ريه كان په شئوى بنئنه وه و بلئىن خودا له كرده وهى شه
پاك و پيرۆزه، له سهر بهنده كانئش واجبه خودا له شهرد و كرده وهى شهرد به پاك
راگرن. هه ئبته ئهم جوړه كه سانه هه ق و ناهه قيان ئاوئته كردوه و له خوئيان
شئواندوه.

وهلامى ئهو گومانه به و جوړهيه؛ خودا هيچ شهردكى رهها ناخوئقئنى كه
قازانج و بهرژه وه ندئ و حيكمهت و ميه ره بانئ و چاكه ئى تئدا نه بئ. به بئى گوناح
كه سئيش سزا نادات؛ زانايانى ئيسلامى وهكو ئيبنو تهيميه و ئينو قه ييم و
زانائى تريش زۆر حيكمهت و ميه ره بانئ خوئيان له بهديه ئنانئ ئيبليس و ميرو

١ القصص ٨٤

٢ بو ئهم تويزنه وهيه بگهريوه بو سهر مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (٨/١١٠، ٢٢٤)

٣ القصص ٨٤.

و جروجانه و هرو میثولان رون کردۆته وه. شت ههیه به پویهك لیکی بدهیته وه شه پره. به لām به رویکی تر بۆی بچی خیره. بۆ نمونه؛ خودا كه ئیبلیسى به دیهیناوه كه بهنده كانى خۆی پى تاقي دهكاته وه، بهنده ههیه دژایه تی دهكات و رقی لیی ده بیته وه و له سه ر ریوشوینی ناپوات، دژایه تی شوینكه و توانیشی دهكات، مرقیش ههیه به دوای دهكه وئ و ریوشوینه كه ی په پره و دهكات.

جیبابسی دوهم

ئهوانه ی به ته مای قه ده ر لیی دانیشتون

چینیکی تریش هه بو له باره ی قه ده ره وه توشی گومپرایسی بون، ده یانگوت: مادهم خوا بزانی چ ده كه یین و چ ناكه یین و بزانی سه ره نجاممان دۆزه خه یان به هه شت و خوشی به دیهیننه ری کرده وه كانمان بیست. ئه دی بۆچی کرده وه ئه نجام بده یین و خۆمان ماندو بکه یین؟ بۆچی واز له قه ده ر نه هیئین تا خۆی شته كان بیئینه دی، چونكه به مانه وئ و نه مانه وئ ئه وه ی بۆمان خه ملیئیرایی هه ر دیته دی.

هه ندی خوا په رست و دنیا به كه مگر و ئه هلی (تصوف)، زیتر به چالی ئه م گومپراییه دا شوپ بونه وه و شتی وایان گوتوه كه م كه س له و كۆمه لانه گوتونی. هیشتاش زۆر له موسلمانان فاكال و نه زانه كان و گومپراو زه ندیقه كانیش زۆر قسه ی له م چه شنه ده لیین.^(۱)

ئه م كۆمه لانه برۆایان به قه ده ر ههیه و برۆایان ههیه كه خودا به هه مو شتیك زانایه و هه مو شتیکی به دیهیناوه و هه لسه وپانی كاروباری سه رجه م بونه وه و به ویستی خوایه، به لām پییان وایه هه رچی خوا به دیهینایی و ویستی بیست پیی رازییه و خوشی ده ویت، پییان وایه پیویست ناكا مرقف کرده وه ئه نجام

^۱ بگه ریه و بز مجموع فتاوی شیخ الإسلام: (۵۹/۸).

بدات و ھۆکاران دەکار بینئ، چونکہ ھەرچی قەزاوقەدەر نوسیبیئتى لە خوێهوە وەدى دیت. پێیان وایە مەرۆف بەناچاری و بەبێ دەستی خوێ کردەوکان ئەنجام دەدات و توانای کاریگەری لەسەر کردەوان نیە، بەلکو لەناست قەدەردا وەکو پەرەموجەى بەرباد وایە، یان وەکو یەکیکە لەشاخیکی بەرز ھەلدیراڤئ و بەرەو دۆلیکی قول بەربوبیئتەو، کەھیچی پئی ناكرئ.

ئەم کۆمەلە وازیان لەکردەوان ھینا و پشستی خوێان لیکردەو بەو بیانوی قەدەر لەخوێهوە دەیھینئ. کە گوناھیشیان دەکرد دەیانگوت قەدەر وای نوسیو. گەیشتنە رادەیک بېروا و بېروایی لیک جیانەکەنەو، رینوین و گومرایان لیک ھاویر نەکن. چونکہ ھەمویان ھەر بەدیھینراوی خودان، ئیدی جیاکردنەو ھیان بۆچیە؟!

ئەم بیروباوەرە قریۆکە عەقڵیکی زۆری گومرا کردو لەراستەپئی لاپئ کردن و پیاوانەى دادو رەواى لى تیکدان، ئەم بیروبۆچونە ھەنگەراو و لادراو بوە مایەى خامۆشبونى چەندەھا وزەى گەرەگەرەى جیھانى ئیسلامى و وای کرد کار نەکەن و کپکەون، بەلکو ھەندیک جار بەبەرژەوئەندى دوزمناى ئیسلامیش تەواو دەبو.

یەکیک لەناسەوارەکانى ئەم بیروباوەرە گەندەلە ئەو بو؛ پێیان وابو خودا بېروایی و ھاوبەشپەرستى و کوشتن و زینا و دزى و ئازاردانى دایک و باوک و چەندان گوناخى ترى خۆشویستو و پئی رازى، چونکہ ئەوان دەلین خودا ھەر شتیکی ھینابیتە دى خۆشیویستو و پئی رازى بو.

ناسەوارىکی تر ئەو بو وازیان لەو کردەو چاک و باشانە ھینا کە بەبەھەشتیان شاد دەکات و لەدۆزەخیان دور دەخاتەو و چەندین گوناخى گەرەگەرەشیان ئەنجام دەدا، گوايە قەدەر ھەر دەبئ بیتە دى! ئەگەر قەدەریش شتیکی نوسیبئ ھەر دیتە پێش، جا بۆچی کردەو و کۆشش بکەین؟!

ئەم جۆرە کەسانە وازیان لەھۆکارەکان ھینا، وازیان لە نوێژو روژى و نزاو

کۆمه‌ک‌خ‌وا‌زی و پ‌شت به‌خ‌وا به‌س‌تن ه‌ینا، گ‌وا‌یه س‌ود‌یا‌ن ن‌یه، چ‌ون‌که ئه‌وه‌ی
خ‌ودا ب‌یه‌و‌ی ه‌هر د‌ی‌ته‌دی، ئه‌و‌جا ن‌زاو ک‌وش‌شی ب‌و‌چ‌یه؟!

ه‌ه‌روه‌ها ز‌ۆر به‌یا‌ن به‌س‌ته‌می س‌ته‌م‌کار و خ‌راپه‌ی خ‌راپه‌کاران ر‌ازی ب‌ون و
ه‌ه‌ل‌و‌ی‌س‌تیان نه‌بو، گ‌وا‌یه ئه‌وه‌ی ده‌یکه‌ن به‌قه‌ده‌رو و‌ی‌ستی خ‌ودا‌یه.

فه‌رمان به‌چاکه‌و به‌ره‌ه‌ل‌س‌تی له‌خ‌راپه‌یا‌ن پ‌شت گ‌و‌ی خ‌س‌ت و با‌یه‌خ‌یا‌ن به
ج‌یبه‌ج‌یک‌رد‌نی ح‌دد و ق‌یص‌اص نه‌ده‌دا، گ‌وا‌یه ه‌هر‌چی تا‌وانه به‌قه‌ده‌ری
خ‌وا‌یه و ده‌بو ر‌وی ب‌دا‌یه.

شی‌خ‌ل‌ئی‌س‌لام ئ‌ی‌بن‌وته‌ی‌می‌ه (ره‌حه‌تی خ‌وا‌ی ل‌ئی) له‌چه‌ند‌ین ج‌یگه‌ی
په‌رت‌و‌که‌که‌یدا ب‌ی‌رو‌با‌وه‌رو چ‌ۆن‌یه‌تی ئ‌هم چ‌ینه‌ی خ‌س‌ت‌وته‌رو، ده‌ل‌ی: ئ‌ه‌وانه‌ی
ئ‌ی‌عت‌ر‌اف‌یا‌ن به‌قه‌زا‌وقه‌ده‌ر ک‌رد‌وه‌و پ‌ی‌یا‌ن و‌ایه له‌گه‌ل ئ‌ه‌م‌رو نه‌ه‌یش‌دا یه‌ک
ده‌گ‌ری‌ته‌وه، ئ‌ه‌وانه کار‌یا‌ن به‌وه ده‌گات که شه‌ری‌عت و ئ‌ه‌م‌رو نه‌می له‌کار
بخ‌ن. ه‌هر‌چه‌نده ب‌رو‌یا‌ن به‌ په‌روه‌رد‌گاری‌تی گ‌شت‌گیری خ‌وا‌ش ه‌یه‌و ده‌زان‌ن
کار‌وباری سه‌ر‌جه‌م به‌دی‌ه‌ین‌را‌وان له‌ده‌س‌ت خ‌وا‌یه، جا ئ‌ه‌مه‌یه ئ‌ه‌و مه‌سه‌له‌یه که
ز‌ۆر که‌س پ‌ی‌ی گ‌رفتار بو‌ه که یا‌ن له‌رو‌ی ب‌ی‌رو‌با‌وه‌ره‌یه یا‌ن له‌رو‌ی ک‌رد‌وه‌و
کار‌وه‌یه- که چ‌ی‌ن‌یک‌ی ز‌ۆری س‌و‌فی و ه‌ژارانی له‌خ‌س‌ته‌ برد‌وه، تا وای ل‌ی‌هات‌وه
ه‌ه‌ند‌یک‌یا‌ن ح‌ه‌رامه‌کان ح‌ه‌ل‌ل ب‌که‌ن و و‌اج‌با‌ن له‌و‌اج‌ب‌ی‌تی بخ‌ن و ت‌ۆله‌و س‌زا‌کان
ج‌یبه‌ج‌ی نه‌که‌ن.^(۱)

ه‌ه‌روه‌ها ده‌ل‌ی: ((ئ‌ه‌وانه پ‌ی‌یا‌ن و‌ایه خ‌ودا به‌دی‌ه‌ین‌ه‌ری سه‌ر‌جه‌م ب‌ونه‌وه‌ره،
ک‌رد‌وه‌ی به‌نده‌کان‌ی به‌دی‌ه‌ین‌ا‌وه، به‌دی‌ه‌ین‌را‌وان به‌و‌ی‌ستی ئ‌ه‌و ده‌بن، به‌لام له‌مه‌دا
ب‌رو‌او ب‌ی‌پ‌رو‌ایی و چاکه‌و خ‌راپه‌و ره‌وا و نار‌ه‌وا و ر‌ی‌ن‌و‌ی‌ن و گ‌وم‌پ‌را و سه‌ر‌پ‌اس‌ت و
سه‌ر‌گه‌ردان و پ‌ی‌غه‌م‌به‌رو پ‌ی‌ش‌ب‌ی‌ن و س‌ته‌م و داد‌و به‌دل و ناب‌ه‌دل و
خ‌ۆش‌و‌ی‌س‌ترا و ر‌ق‌ی‌ن‌را و چاکه‌و ئازار‌دانی دایک و با‌وک و ک‌رد‌وه‌ی به‌ه‌ه‌ش‌تیان
و د‌ۆز‌خ‌یا‌ن و خ‌راپه‌کاران و چاکه‌دارانیان له‌یه‌ک ج‌یا نه‌ک‌رد‌ۆته‌وه‌و به‌یه‌ک چ‌او
ته‌ما‌ش‌ایان ک‌رد‌ون.. ئ‌ه‌وان که د‌یت‌و‌یا‌نه ه‌ه‌مو ب‌ونه‌وه‌ر ده‌چ‌ی‌ته ژ‌ی‌ر ر‌ک‌ی‌فی قه‌زاو

۱ بم‌ج‌م‌وع فتا‌وی شی‌خ‌ الاسلام: (۲۵۶/۸)

قهدهری پیښین و ویستی کاراو توانای گشتی خوداو به‌دیهنانی سهرتاپایی:
 به‌دیهنراوانیان به‌هاوبه‌شی دیتوهو له‌ئاست جیاوازی نیوانیان کویر بون)).^(۱)
 ((هوادارانی نه‌م ری‌بازه هیشتا زیادپویی ده‌کن به‌شیوه‌یه‌ک خودی
 په‌یداکراوه‌کان به‌خودا داده‌نین، ئیراده‌ی قه‌ده‌ر ده‌کنه پاساوی گوناح و
 تاوانه‌کانیان، وه‌کو ئه‌لحه‌ری‌ری ده‌لی: من به‌و په‌روه‌ردگاره‌ی سهرپیچی
 لی‌ده‌کری بی‌پروام، یان ئیبنوئیسرائیل ده‌لی:

اصبحت منفعلا لما یختاره منی ففعلي کله طاعات
 واته: (من کارپی‌کراوی ئه‌و شتانه‌م که‌خودا منی بو‌ه‌لېژاردوه، که‌واته
 هه‌مو کرده‌وه‌کانم چاک و خراپ- فه‌رمانبه‌ری کردنی ئه‌وه).

به‌وه‌ش ده‌لی هه‌قیقه‌ت گوايه ئه‌وه‌یه هه‌قیقه‌تی په‌روه‌ردگارینی)).^(۲)
 ئیبنولقه‌ی‌یمیش له‌په‌رتوکه به‌ه‌اداره‌که‌ی (شفاء العلیل) دا گوم‌پراییه‌کانی ئه‌و
 چینه‌ی خستوته رو و ده‌لی: (پاشان چینیکی دی سهریان هه‌لدا پییان وابو
 کرده نازاده‌کانی مرو‌ف و نازاده‌کانیش- وه‌کو شنینه‌وه‌ی دا ودره‌خته‌کانه
 له‌به‌ر (با) دا، یا وه‌کو جمه‌ی شه‌پوله‌کان وایه که بی‌ده‌ستی خویان ده‌جولین،
 مرو‌ف له‌په‌رستن جه‌بری لی‌کراوه‌و له‌وه‌دا نازادی نیه که بو‌ی به‌دیهنراوه.
 به‌لکو ناچارو زوری لی‌کراوه له‌ئاست کرده‌وه‌کاندا.

پاشان که‌سانی‌تر په‌په‌رویان له‌و ری‌بازه کردو خویان دایه پالی و شتی
 تریشیان لی‌ زیاد کرد، گوايه ئه‌و ئه‌رکانه‌ی خوا به‌مرو‌فی راگه‌یاندوه هه‌مویان
 له‌توانادا نین، وه‌کو ئه‌و ئه‌رکه وایه به‌ ئیفلجیک بلین؛ ده‌بی به‌سه‌ر نه‌م حه‌فت
 قاته سه‌ر بکه‌وی، چونکه بپرواهینان و په‌په‌روکردنی شه‌ریعت تایبته نیه
 به‌کرده‌وه‌ی به‌نده‌کان، به‌لکو به‌کرده‌وه‌ی به‌دیهنه‌روه په‌یوه‌سته که توانای
 به‌سه‌ر هه‌مو شتی‌کدا هه‌یه، به‌نده‌کانی به‌و کرده‌وانه ئه‌رکبار کرده که له‌توانای
 مرو‌فاندا نیه و تایبته به‌خوی، پاشان سزایان ده‌دات بی‌ئه‌وه‌ی به‌نده‌کات

۱ بحمراء فتاوی شیخ الاسلام: (۶۰/۸)

۲ بحمراء فتاوی شیخ الاسلام: (۲۵۷/۸).

کرد بیان.

پاشان کەسانی تریان ئی پەیدا بو گوتیان؛ لە گەردوندا هیچ شتێک نیە
سەرپێچیکردنی خواى تیدا بێ، چونکە بکەرە کە بە گۆیژەى ئیرادەى خوا
کردە وەکانى کردووە. وەکو دەلێن:

اصبحت منفعلا لما يختاره مني ففعلني كله طاعات

هەندێک لە مانە کە سەر زەنشتیان دەرکرا دەیانگوت نەگەر سەرپێچی فەرمانی
خواشمان کردبێ، خو فەرمان بەرداری ئیرادە کە یمان کردووە. ئەوێ بەرفەرمانی
ئیرادەش بێ گازان دەى لە سەر نیەو لە هەقیقەتیشدا ناوبەد نیە...
لێکۆلەرە وەکانى ئەم بۆچونە پێیان وایە ئیرادەو مەشیئەو خوشەویستی خوا
هەموى یەك شتن و خوشەویستی خوا کتومت مەشیئە کە یەتی و هەرچی
لە گەردوندا هەیه ئیرادەو مەشیئەتی خواى لە سەر بوو و هەرچی ویستویهتی
خوشی ویستووە.

... ئەم چینه بەدترین گومانیان بە خوا بردووە و نا قۆلا ترین سته میان داووته
پال خوا، دەلێن؛ فەرمان و بەر هەڵستیه کانی خدا وەکو ئەو ئەرکە وایە بە
بەندەیه کە بلیت بە سەر حەقت ئاسمانان بەرز بەو، وەکو ئەو وایە پێی بلیت
مردوان زیندو بکەو، کەچی خوداش سزایه کی زۆر سەختی بەندەکانى دەدات
لە سەر ئەو کارانهى نایکەن کە لە توانایاندا نیەو ئەو کارانهش دەرکەن کە ناتوانن
نەیکەن، هیچ کەسیکیش نیە کردەوێ بو هاسان بکړی، بە لکو ناچارو خورتی
لێکراو و هەردە بێ بیانکات یان نەیانکات، بۆیه خواناسە کە یان سرود دەلێت و
سکاڵاو گازان دە لە خوا دەرکات و دەلێ:

القاه في اليم مكتوبا وقال له إياك إياك ان تبطل بالماء^(١)

واتە: قۆلی بەستەو و خستیه ناو دەریا پێی گوت تەرنەبێ وریا به وریا
ئێبنوقە ییم تیگە یشتووە ئەم کۆمەلە کە سە مەبەستیان ئەو بو کە
(گوناخەکانیان بخەنە سەر قەدەری خواو خوێان لە گوناخ و تاوان بە پاک

١ شفاه النعيل: (١٦٧)

دەريئىن، دەلىن؛ گوناح و تاوانىش لەھەقىقەتدا كەردەى خواى بەدبەھىنەر
زانايە).^(۱)

پيشكەشكەرى پەرتوكى (الشفاء) تىگەيشتوھ ئەم ھۆيە بوھتە مايەى (رەواج
و ھەرمىنى بۆچونى جەبرى لەھەمو رۆژگاراندائ دەلى: يىروباوھرى جەبرى
ئەرك و رەنجى مەروڤ دەخاتە سەر شانى خۆى و ئوبالى تاوانەكانى لەكۆل
دەكاتەو. ئوبال و كۆلەكە دەخاتە سەر ئەو ھىزەى كە وىستى مەروڤى
بىزاندوھ پالئەرى داوھتە بەر ئارەزوەكانى، كە لەو سۆنگەو كەردەوەكانى
ئەنجام داو، بۆيە خەرىكبو سەرچەم خەلكى رەشوگى رىبازى جەبرى بگرنە
بەر، ئەوھى بىتەرسىست بو پىيى وابو كاروبارى بەدەست ئەو خويانەيە كە
دەيانەرسىستى، ئوبالى دەخستە ئەستۆى رۆژگارو پىيى وابو رۆژگار گەردان
بەمەروڤ دەكات.

ئەوھى بىرواى بەخودا ھەبو يىروباوھرى وابو قەدەر بەكەيفى خۆيەتى
گەردانى پى دەكات و بەخۆى ھىچ ئازادىەكى نىە.

ئەم رىبازە لەسەردەمى نويدا بەرگىكى مۆدىرنى بەبەردا كراو، جەبىرەكانى
ئەم سەردەمە دەلىن: ئىرادەى مەروڤ بە غەرىزەو بۆماوھو ژىنگەو پەيوەستەو
مەروڤ لە روداوان دەسەلاتى نىە، كەواتە مەروڤ ھىچ ئازادىەكى لەئەنجامدانى
تاوان و گوناحەكانى نىە. چونكە ئىرادە ھىچ ئاسەوارىكى لەپالئەرەكانى
دەروندا نىە، بەلكو خۆى بەروبومى ئەو پالئەرانەيە، كە ئەوئىش ملكەچىەكى
ناچارىانەى كارىگەرە دەرونى و دەرەكەكانە.

ئەنجا لەسەردەمە دوايىيەنەكاندا كە فىكرەى جەبرىيەت لەئىوان مۇسلماناندا
بلاوبۆو، ئەوئىش بەھۆى رىگەى لەئىسلام بەدەرو تەسەووفەو، ھەلبەت زەبرو
زەرەرىكى زۆرى بەمۇسلمانان گەياندا، بەتايىبەتى ئەو كاتەى كە وازيان
لەھۆكارەكان ھىنا. ھەندىكىيان گوتويانە:

۱ شفاء العليل: (ل ۱۵)

جری قلم القضاء بما يكون فسيان التحرك والسكون

جنون منك ان تسعى لرزق ويرزق في غيابته الجنين^(١)

هەرچی دەبێ ئەم نەخشی لێداوە وەك یەكە چ جۆلەو چ نەجولاًوە

لێی پالەدووە، کۆرپەت وا لەبەرچاوە خۆی شێت نەکردو نۆ مانگانیش زیاوە

قسەو بۆچونی ئەم چینه گومرایە دەبێتە مایە ی بێپروابون بەخوداو بەوہی لە کتیبەکانیدا ھاتو، ھەروھا دەبێتە مایە ی بێپروابون بەوشتانە ی پیغەمبەران ھەوآلیان پێداو، ئیبنوتەیمیە (رەحمەتی خوای لێی) دەئێ: (ئەوانە ی بروایان بەقەدەر ھە یەو فەرمان و بەرھەڵستیان پێ لەکار خستو، لەوانە زۆر خراپترن کە فەرمان و بەرھەڵستی دەسەلمێنن و بروایان بەقەدەر نیە، ئەو بەپای سەرچەم موسلمانان و زۆر نەتەوہی دیکە ی ناموسلمانیش چونکە ئەو جۆرە کەسانە رەواو ناپەرەواو بروادارو بێپرواو چاکەکاران و گوناحبارانیان فەرق پێ نەکردو، بروایان بەھێچ پیغەمبەرێک و بەھێچ پەرتوکیکی ئاسمانی نیە، ئیبلیس و ئادەم و، نوح و گەلەکە ی، موساو فیرعەون، لەخو نزیکان و بێپروایانیان لەلادا وەکو یەکە بێ جیاوازی).^(٢)

ھەروھا دەئێ: (ھەرکەسێک پروا بەزانینی پێشینە ی خوا بکات، بەلام پێی وابێ دەبێتە مایە ی دەسبەرداربوونی فەرمان و بەرھەڵستی و ئی پالەدانەوہو پێی وابێ کردەوہ ی پێویست نیە بەو بیانوہ ی ئەوہ ی بەختەوہری بۆ نوسرابێ بەبێ کردەوہ دەچیتە بەھەشت و ئەوہ ی بەدەختی بۆ نوسرابێ بەبێ کردەوہ دەچیتە دۆزەخ.. ئەوا ئەو جۆرە کەسانە لەوانەش بێپرواترن کە بروایان بەقەدەر نیە: بگرە گومراتریشن، ناواخنی قسە ی ئەو گومرایانە لەکارخستنی فەرمان و بەرھەڵستی و ھەڵاڵ و ھەرام و ھەرەشەو بەلێنی خوا یە، بۆیە ئەوانە لە جۆلەکەو فەلەکانیش بێپرواترن).^(٣)

١ شفاء العلیل: (٥٧)

٢ مجموع فتاوي شيخ الإسلام (١٠٠/٨)

٣ مجموع فتاوي شيخ الإسلام: (٢٨٨/٨)

ههروه‌ها ده‌لێ: (ئەم جوۆره‌ كه‌سانه‌ ئەگەر له‌سه‌ر ئەم بېروباوه‌ره‌ گه‌نده‌له‌يان ب‌م‌ئ‌ننه‌وه‌ له‌ جوله‌كه‌و گاوره‌كانيش ب‌ئ‌پ‌رواترن، چونكه‌ جوله‌كه‌و د‌يان‌ه‌كان ب‌روايان به‌قه‌رمان و به‌ره‌ئ‌ستى و به‌ل‌ئ‌ن و هه‌ره‌شه‌و پاداشت و تۆله‌ هه‌يه‌، به‌لام گۆرپويانه‌و جى‌گۆرپك‌ئ‌يان ت‌ئ‌دا ك‌ردوه‌و ب‌روايان به‌هه‌ندىك‌ ه‌ئ‌ناوه‌و به‌هه‌ندىك‌يش ه‌ئ‌ج).^(١)

وه‌لام‌دان‌ه‌وه‌ى قه‌ده‌ريه‌ جه‌ب‌ريه‌كان

گوم‌پرايى ئەم چينه‌ لاپ‌ئ‌يه‌؛ له‌چه‌ند رو‌ئ‌كه‌وه‌ وه‌لام‌ ده‌در‌ئ‌ته‌وه‌:

يه‌كه‌م/ له‌به‌كاره‌ئ‌يانى وشه‌ى جه‌ب‌ر به‌هه‌له‌دا كه‌وتون:

ئەم چينه‌ گوم‌پرايه‌ وشه‌يه‌كيان به‌كاره‌ئ‌ناوه‌ نه‌ قورئان و نه‌سوننه‌ت‌يش به‌كاريان نه‌ه‌ئ‌ناوه‌. هه‌لبه‌ت له‌سه‌ر مرؤف واجب‌ه‌ ئه‌و وشانه‌ به‌كارب‌ئ‌ن كه‌ قورئان و سوننه‌ت به‌كاريان ه‌ئ‌ناوه‌. ئه‌لل‌اله‌كائى به‌ ئ‌يسنادى خ‌و‌ى ده‌گ‌ئ‌ر‌ئ‌ته‌وه‌ له‌ (بق‌ئ‌ه‌) دا ده‌ل‌ئ‌: ده‌رباره‌ى وشه‌ى (جه‌ب‌ر) پرسىارم له‌ئ‌ه‌وزاعى و زوب‌ئ‌دى ك‌ردوه‌؛ زوب‌ئ‌دى گوتى كار و تواناى خوا گه‌ل‌ئ‌ك‌ له‌وه‌ گه‌وره‌تره‌ به‌جه‌برو خورتيكاري بكات. به‌لام‌ خودا چ‌و‌نى پ‌ئ‌ خ‌و‌ش ب‌ئ‌ به‌نده‌كه‌ى ئاوه‌ها ته‌قد‌ئ‌رى ده‌كات و به‌دى ده‌ه‌ئ‌ن‌ئ‌.

ئ‌ه‌وزاع‌ئ‌ش گوتى: نه‌مزانيوه‌ له‌قورئان و سوننه‌ت‌دا وشه‌ى جه‌ب‌ر بنه‌پ‌ه‌ت‌ئ‌ئ‌كى هه‌ب‌ئ‌، ب‌و‌يه‌ ناو‌ئ‌رم به‌كارى ب‌ئ‌نم، به‌لام‌ له‌قورئان و فه‌رموده‌دا وشه‌ى (القضاء) و (القدر) و (الخلق) و (الج‌ئ‌ل) هه‌يه‌و به‌كارهاتون.^(٢)

كۆمه‌ل‌ئ‌ك‌ زاناي ت‌رى پ‌ئ‌ش‌ئ‌نى وه‌كو سوفيانى سه‌ورى و ئ‌ه‌بوئ‌ئ‌سحاقى ئ‌ه‌لف‌زارى وه‌ى د‌ئ‌كه‌ش ئا‌ره‌زايان له‌به‌كاره‌ئ‌يانى ئه‌و جوۆره‌ وشانه‌ ده‌رب‌ريوه‌.^(٣)

١ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (٢٦٢/٨)

٢ شرح اصول الاعتقاد: ل ٧٠٠، فتاوي ١٠٥/٨

٣ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (٤٦١، ٢٩٤، ١٣٢/٨)

بۆيە ناپەزاييان لەو دەربەريووە کە بۆلەين مەروۇف جەبرى لىكراوە کردەووەکانى بکات، چونکە وشەى جەبر بەتەيکرايە، رەنگە (ئىکراھ: ناچار) ى پىمەبەست بى. بۆنمونە دەلەين: (اجبر الاب ابتە على النکاح: بابەکە کىژەکەى ناچار کرد شو بکات). يان دەلەين: (جبر الحاکم الرجل على بيع ماله لوفاء دينه: دادوەرەکە پياووەکەى ناچار کرد مالهکەى خوى بفروشى تا قەردەکەى پىبداتەو). جا لىرەدا وشەى (ئىجبار) بەواتاى (ئىکراھ) دىت. کەواتە کە دەلەين: (اجبر الله العباد) واتە خوا بەندەکانى ناچار کردووە کردەووەکان بکەن و وای فەراھەم نەھيئاو بەويست و خوشەويست و پىرازىبونی خويان کردەووەکانيان ھەلبەت بەکارھيئەتەى ئەم وشەى بۆ خوا ھەلەيەکى ئاشکرايە، چونکە خودا زۆر لەو بەرزتر و شکۆمەندترە ھىچ کەسک بەختە بەر جەبر، بەلکە خودا تواناى ھەيە و لەبەندەکانى دەکات کردەووەکانيان بەرەزامەندى و بەدلى خويان بویت، کەواتە چۆن دەبى وشەى جەبر ئىکراھ بۆ خوا بەکار بەھيندریت و. بەو جورەى ئى بکەين ھەرەک چۆن بەدییەنراوێک بەدییەنراوێکى تر ناچار دەکات تا کارێک ئەنجام بدات.^(۱)

بەلام ئەگەر وشەى جەبر بەمەبەستى ئەو بەکار بىت کە خودا چى لەبەندەکان بوى ئەوھيان دەویت و بەبى خورتى ئىکراھيش ئەنجامى دەدەن ئەو راستە، ھەندى زانای پيشينيش گوتويانە (الجبّار) واتە ئەو خودايەى بەندەکانى ناچار کردووە بۆ ئەوھى دەيەویت.^(۲)

جا لەبەر ئەوھى وشەى جەبر زاراوھەکى تەيکرايە بۆ ھەردو مەبەست بەکار دىت، بۆيە زانايانى پيشين بەرھەستيان لە بەکارھيئەتەى کردەووە چ بە ئەرئى و چ بەنەرئى.

شەيخ ئىسلام دەلى: ئەبوبەکر لىخەلال لە پەرتوگە کەيدا (السنة) دەلى: مەرزەوھى بە ئىمام ئەحمەدى گوت: ئەبو عەبدوللّ! پياوێک ھەيە دەلى خودا

۱ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (۴۶۳/۸)

۲ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (۴۶۴/۸)

بهنده‌کانی ناچار (جه‌بر) کردوه، ئه‌ویش گوتی: ئیمه ئاوه‌ها نالین و ناره‌زایی له‌و وشه‌یه‌دا دهرده‌برم، گوتی: ئیمه ده‌لین خودا کیی بوئی گومرایی ده‌کات و کییشی بوئی رینوینی ده‌کات.

مه‌رزه‌وی ده‌لن: پیاویک گوتی؛ خودا که‌سی ناچار نه‌کردوه گوناخان بکات. یه‌کیکی‌تر وه‌لامی داوه‌و گوتی: به‌لن، خودا به‌نده‌کانی ناچار کردوه. مه‌به‌ستی له‌وه‌بو قه‌زاوقه‌ده‌ر به‌سه‌لمینن هه‌یه. له‌م باره‌وه پرسیان به‌ئه‌حمه‌دی کوپی هه‌نبه‌لی پیشه‌وا کرد، ئه‌ویش ناره‌زایی له‌هه‌ردوکیان دهرپری، چونکه وشه‌ی جه‌بریان به‌کاره‌ینا بو، هه‌ندئ قسه‌ی له‌گه‌ل کابرای یه‌که‌م کرد تا په‌شیمان بووه. پاشان پیی گوت: بلن خودا کیی بوئی گومرایی ده‌کات و کییشی بوئی رینوینی ده‌کات.

ئه‌بو ئیسحاقی فه‌زاری ده‌لین: ئه‌وزاعی هاته‌ لام و گوتی ئه‌م دو پیاوه هاتونه‌ لام له‌باره‌ی قه‌ده‌ره‌وه پرسیان پیکردوم، منیش هه‌زم کرد بیانه‌ینمه‌ لای تو تا گوێیان بو‌بگری و وه‌لامیان بده‌یه‌وه.

منیش گوتم: خوا ره‌حمت پی‌بکا خو ئه‌تو له‌من شایه‌تتری.

ده‌لن: ئه‌وزاعی هه‌ردو پیاوه‌که‌ی هینا و گوتی قسه‌ بکه‌ن.

گوتیان: هه‌ندئ که‌س هاتنه‌ لامان و مشتومریان له‌باره‌ی قه‌ده‌ره‌وه ده‌کردو ئیمه‌ش وه‌لامان ده‌دانه‌وه، گفتوگو گه‌رم بو تا گه‌یشه‌ ئه‌وه‌ی ئیمه‌ گوتمان؛ خودا جه‌بری لی کردوین له‌وشتانه‌ی به‌ره‌ه‌لستی لیکردوین، ئیدی که‌لین که‌وتوته‌ نیوان ئیمه‌و ئه‌و فه‌رمانانه‌ی پیمانی کردوه‌و رزقی داوین به‌و شتانه‌ی لینی هه‌رام کردوین.

منیش گوتم: گه‌لو! ئه‌وانه‌ی که‌ هاتونه‌ لاتان و مشتومریان کردوه، بیدعه‌یان هیناوه‌ته‌ ئارا و شتیکی تازه‌یان له‌دین په‌یدا کردوه، به‌لام ئیوه‌ش له‌به‌ر بیدعه‌ی ئه‌وان دهرچون و توشی بیدعه‌یه‌کی هاوشیوه‌ هاتون.

ئه‌وزاعی گوتی: ئه‌بو ئیسحاق! قسه‌که‌ت زۆر جوانه‌و راست ده‌فه‌رموی.^(۱)

۱. مجموع فتاویٰ شیخ الاسلام: (۱۰۳/۸)

بون و ئىبراهيم لارومەتى ئىسماعىلى خستە سەر زەوى ﴿^(۱)﴾
﴿فَوَكَزَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ: مُوسَا مَسْتَكِي لِيَدَاو كُوشْتِي﴾ ^(۲)
﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ: قَارُونُ بِهِ تَهْتَنُهُ وَكَهْشَمُ وَنَهْشَمُهُ هَاتِه
دەرى بۇ ناو گەلەكەى﴾ ^(۳).

ھەرۋەھا چەندىن ئايەتى تر لەم بارەو ھەن، كەزۆر زەحمەتە ھەژمار بکرىن و
ئامارە بۇ ئەو دەكەن كە مەرۇف خاوەنى کردەو ەکانى خۆیەتى كە پىيان
ھەلدەستى.

سېم: پىيان وایە ھەرچى خوا تەقلیری کردوو بەدیھیناوە خوشیویستوو پىی رازیه.

ھەلبەت ئەو جوړە گوتانەش گوتەيەكى پوچە، راستە خوا ویستویتى
بىپروابى و ھاوبەشپەرستىتى و گوناخ و تاوان و داوین پیسی و دزی و ئازاردانى
دايك و باوك و دروو قسەى ھەلبەستراو و بەناھەق خواردنى مالى خەلكى
بەناھەق و... ئەو شتانە ھەبى، بەلام خوا رقى لەو شتانە دەبیتهو پىيان توپە
دەبى و فەرمانیشى بە بەندەکانى کردو توخنیان ئەکەون.

ئىبولقەيىم دەلى: (شیخلىئىسلام خوا روحى پیروژ کا- پىی گوتم؛
جاریکیان سەرزەنشتى ئەو كەسانەم کرد كە ئەو شتانەیان خوش دەویت كە
خواو پیغەمبەر پىيان ناخوشە.. يەك لە سەرزەنشترکراوان گوتى: خوشیویستن
ئاگریكە ھەرچى لەددا بیت دەیسوتینن تەنھا مەرامى خوشەویستەكەى نەبى،
ئەو ەى لەگەردونیشدا ھەيە مەرامى خودا بوە، كەواتە چ شتىكى لی ببوغزینم؟

شیخیش پىی گوت: باشە ئەگەر خودا لەكەسانىك توپە بوپى و سەرزەنشست
و نەفرەتى لی کردبن، توش خوشەویستىت بۇ دەربرىن و خوشتویستن
کردەو ەکانیان ت بەدل بو و پىيان خوشنود بوى، ئایا دۆستایەتى خوات کردو
یان دۆژمنایەتى خوا؟

دەلى: جەبریەكە بە سەرسامیەو دەمكوت بو و وشەيەكى لە دەم نەھاتە

دەرى).^(۱)

لەو جىياسانەى پاشان دادىت كە تىيدا باسى ئىرادەى كەونى و ئىرادەى شەرى دەكەين زىتەر بەو بابەتەدا شۆپ دەبىنەو.

چوارەم: پىيان وايە (بىرواھىنان بەقەدەر) مايەى دەستبەرداربونى كىردەوان و فەرامۆشكردنى ھۆكارانە:

ئەم چىنە لەوەش بەھەلەدا كەوتون كە پىيان وايە ئەگەر يەكك بىروا بەقەدەر بىننى پىويستى بەكردەوان نامىنى.

بەلام ئەوانە لەھەقىقەتى قەدەر بىئاگان، چونكە خودا ئەنجام و ھۆى خەملاندۇ. خودا ئاكامى بەبى ھۆ تەقدىر نەكردۇ. ھەركەسىكىش بلى خودا ئاكام و ئەنجامى بەبى ھۆكارو پىشىنە تەقدىر كىردۇ؛ ئەوا بوختانىكى گەورەى بەخوا ھەلبەستارە.

خودا كە بىئوى بۆ يەكك تەقدىر كىردۇ، لەھەمان كاتدا ھۆكارەكانىشى بۆ تەقدىر كىردۇ كە ئەو بىئوىەى پى وەدەست دىت. بۆيە ئەوانەى دەلىن: كاكە پىويست ناكە بۆ بىئوى كىردۇكۆشان بىكەى، ئەوەى بۆت تەقدىر كىراو ھەول دەى يان دانىشى ھەر بۆت دى. بىگومان ئەوانە لەقەدەرى خوا نەگەىشتون. بۆيە قسەى ئاوا دەكەن. ئەگەر خودا بۆ كەسىك تەقدىرى كىردى مىندالىكى پى بىبەخشى، ئەوەشى تەقدىر كىردۇ رن بىننى و لەگەل ژنەكەى ھەلبكات، چونكە ھۆكارەكانىش ھەر لەقەدەرى خوان.

خودا كە تەقدىرى كىردۇ كە فلان كەس دەچىتە بەھەشت، لەگەل ئەمەدا ئەوەشى تەقدىر كىردۇ كە ئەم مۇقە بىروا دىننى و كىردەوى چاك دەكات و لەسەر ئىسلام راستەرى دەبى، بۆ دۆزەخىكەش بەھەمان شىو كە تەقدىرى كىردۇ دەچىتە دۆزەخ، ئەوەشى تەقدىر كىردۇ كە بىرواناھىننى و كىردەوى چاك ناكات.

خو ته قدیر دهکات فلان کهس نه خوښ دهکه وی و دهرمان دهخوات و چاک ده بیته وه. لیرهدا خدا هم نه خوښیه که و همه لایه ری نه خوښیه که شی ته قدیر کردوه و نه وشی ته قدیر کردوه که ده بیته مایه ی چاکبونه وه.

خودا ته قدیری کردوه فیساره کهس له بهری ده پارېته وه و داوای کومه کی لیده کات، نه ویش نزا که ی گړا دهکات. هه روه ها ته قدیر دهکات فیسار که سیش لیی ناپارېته وه و داوای یارمه تی لی ناکات، بویه خوداش یارمه تی نادات و له ناو ته نگانه که دا گړی پی دهخوات.

جا هه مو شته کان بهم شیوه یه، خودا نه نجام و هوکاران پیکه وه ته قدیر دهکات. جا هه رکه سیکیش بللی نه نجامه کان به بی هوکار دینه دی؛ نه وه له دینی خوا نه گه یشتوه و قه بهری خوای نه ناسیوه، وک نه وه وایه که بللی مندا ل به بی هوکار په یدا ده بی، کشتوکال به بی ناو و خاک شین ده بی، تیربون به بی خواردن و تینویتی شکاندیش به بی ناو خواردنه وه روده ده.

نایه ت و قه رموده ش له م باره وه گه لی زورن، له چه ندین جیگه دا قه رمانمان پی ده که ن که له هه مو کاروباره کانی ژیا نماندا هوکاری ره و ا بگرینه بهر و بو په یدا کردنی بریوی کردو کوښش بکه ی ن و بو به رانگړی بونه وه ی دوژمنان چه ک و تفاق ناماده بکه ی ن و بو گه شت و گوزهرانیښ تیښو هه لگرین.

خودا ده قه رموی: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ: نه گه ر نوپړی هه ینیتان کرد، نه و جا به زه ویدا بلا و بینه وه و کردو کوښش بکه ن تا بریویتان په یدا بکه ن ﴿^(۱).

﴿فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ: به که ناره کانی زه ویدا بکه پړن و له بریویه که ی بخون ﴿^(۲).

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ: تا پیتان ده کړی چه ک و جبه خانه ی شه ر و نه سپی سواری په یدا که ن

تاوهكو دورژمنانی خواو دورژمنانی خۆتان بتوقینن ﴿١﴾.

﴿وَتَزُودُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى﴾ به حاجیه کان دهلی؛ تیشو بۆریی حهج ساز بکهن، بشزانن باشتیرین تیشو پارێزکاریی و له خواترسانه ﴿٢﴾.

﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾ پهروهردگارتان گوتویه: له بهرم بپارینهوه. ئهوسا به دهنگتانهوه دیم ﴿٣﴾.

﴿قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا﴾ موسا به گه له که ی گوت: کومه کخوازی هه له خوا بکهن و ئارام بگرن ﴿٤﴾.

ههروهها خودا فهرمانی کردوه هۆکاری شههری وهکو نوێژو روژو و زهکات و حهج بگرینه بهر که مایه ی رهزامهندی خودای پهروهردگان.

ژیانی پیغمه بهر ﷺ، به لکو ژیاانی سه رجه م پیغمه بهران و شوینکه وتوانیشیان ناشکریه که هۆکاره کانیان گرتۆته بهرو کۆششیکێ زۆریان کردوه.

به کارهینانی هۆکاره کانیش هه له قهدهری خوا دایه له گه ل یه کدا ناکۆک و ناساز نین.

پیغمه بهر ﷺ یارانی له قهدهر حالی کردوه تیی گه یاندون که نابێ کردوه فه رامۆش بکریت، به لکو به پیچه وانهوه؛ هه رکه سیك بیهوی ئاواته کانی وه دی بینئ ده بی هه ول و ته قه ل لا بدات. یاوه ران له پیغمه بهر ﷺ یان پرسى ماده م قه له م نه خشی لیدابێ و کردوه کانه مان له قهدهردا بپرایته وه خودا کاری له کار ته واو کردبێ. ته قه ل لا دان سودی چیه؟ پیغمه بهر ﷺ فه رموی: ((اعملوا فکل میسر لما خلق له: کردوه ی چاک بکهن، چونکه هه رکه سیك ئه و کاره ی بۆ ئاسان ده کریت که بۆ ته نجامدانی به دیهینراوه))، پاشان ئه م ئایه تانه شی خوینده وه: ﴿فَأَمَّا مَنْ أُعْطِيَ وَانْقَى، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى، وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى، وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى: کئ له ئیوه ده به خشی و له خوا

ترسا، به پاداشتی هه ره باشیش برپای ههیه، به رهو جینگه ی خوشی و
حه سانه وه ریی هاسان دهکەین، به لام ئهوی رژی کرد و گوتی: کارم به کهس
نیه. پاداشتی هه ره باشیشی پی دزیو بو، ریگه هه ره دژواره که ی دهخهینه
به ر^(۱).

یاوه ران له مه بهستی خواو پیغه مه به ره که ی تیگه یشتن و چاک له و فرمودانه ی
ده ربهری قه ده ر هاتون حالی بون، بویه هه ندیکیان گوتیان: (قه ت وه کو ئیستا
ته قه لام نه داوه)

ئه وه ی له قه ده ری خوا گه یشتی ده زانی قه ده ری پیشینه نابیته مایه ی
ل دانیشتن و پالدا نه وه، به لکو پتر هانی دمدات ته قه لا بدات و کرده وان ئه نجام
بدات، هه روه ها پتریش مکوپ ده بی تا قازانج و به رژه وه ندی دنیاو ناخیره ت
وده ست بیی.

به لام لی ره دا ده بی له وه ناگادار بین که مروف نابی ته نها متمانه بکاته سه ر
هۆکاره کان و هه ر پشت به وان به به ستی، به لکو ده بی پشت به خوا ی به دیهینه رو
په یدا که ری به به ستی.

زانایانمان گوتویانه: (روکردنه هۆکاران هاوبه ش دانان و هاوه ل په یدا کردنه
له یه که خوا ناسیدا، فه رامۆشکردنی هۆکاره کانیش بی ئه قلیه، رو وه رگی پرائی
یه که جاریش له هۆکاران بریندارکردنی شه رعه، به لام پشت به خوا به ستن و
ته مابون به خوا له گه ل ده ستگرتن به هۆکاره کانه وه، هه ر دوکیان یه که خوا ناسی و
عه قل و شه ر ده یانخوازی و پیویستیان ده کات.

رونکردنه وه ی ئه مه ش به م جو ره یه؛ روکردنه هۆکاران ئه وه یه که دل
متمانە ی له سه ر بکات و ته مای پی هه بی و لیی راپه پرموی، هه لبه ت هیج
به دیهینه تراویکی ش نیه شایه نی ئه وه بی، چونکه سه ره به خو نیه، به لکو حه تمه ن
ده بی هاوبه ش و هاودژیکی هه بی، له گه ل هه مو ئه وانه شدا ئه گه ر خودا رامی
نه کا رام نابیت، ئه مه ش ئه وه رون ده کاته وه که خودا به دیهینه رو خوا وه نی هه مو

شتىكە، كەواتە ئەرزو ئاسمان و گەردونىش دەبىي خۇدايەك ھەبىي بەدپەينەرى
بىت، ھەرشىك گەردون و ھەسارەو قىرىشتەو شتى تر بىكەن، قەت نىيە بەتەنيا
ئەنجامى بدەن، بەلكو ھەتمەن دەبىي ھاوبەش و يارمەتيدەريان ھەبىي. لەگەل
ئەوھشدا نەيار و لەمپەريان ھەيە.^(۱)

(ھەمو ھۆكاريك ھاوبەش و ھاودى ھەيە، ئەگەر ھاوبەشەكەي يارمەتى
نەدات و ھاودىكەي لەكۆل نەكاتەو، ھۆكارەكە نايەتەدى، باران قەت بەتەنيا
خۇي شت ئاپويىت، بەلكو دەبىي ھەواو خاك و شتى ترى لەگەلدا بەشدار بى،
كشتوكالىش ئەگەر نەخۇشەيە كوشندەكانى ئى دور نەخرىتەو گەشە ناكات،
خواردنىش بەبى ئەندامەكانى لەش ناخورى، ھەمو ئەوانە ئەگەر لەمپەرەكانيان
لانەدرىن سودى نابى).^(۲)

مروۋقە ھۆشمەندەكان دەزانن ئەو شتەي دەيانەوئ ھەر بەتەنيا بەخۇيان
ناكرى، بۆيە زۆربەي كارەكان ھۆكارىشى بۆ سازو ئامادە دەبىي، كەچى
زۆرجاران ناشكاتە ئەو مەبەستەي كە ھەولى بۆ دەدا.

﴿حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ
عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ:
تَا ئەو كاتەي زەمىن رەنگاوپرەنگ دەبىت و خوجوان دەكا و خەلكى لايان وايە لە
دەستەلاتى واندایە، ھەتا كاتى فەرمانى ئىمەي دىتە سەر جا بەشەو يان لە
رۆژیدا- ئاوا وەكو دزەوكرەوى ئىدەكەين، ھەروەك دويىنى ھەر نەبوئى.﴾^(۳)

ئەلالەكانى دەلى: جاريكەيان پياويك داواي لەكەنیزەكەي كرد ئاوى بۆ بىنى،
ئەویش پەرداخىكى شوشەي بۆ ھىناو ئاوى بۆتتى كرد، ئەویش لەسەر كۆشى
خۆي داننا. پاشان بۆ دەمى بردو گوتى: ھەندى كەس وا گومان دەبەن من
ناتوانم ئەو پەرداخە ئاوە بخۆمەو، شەرت بى ئەگەر نەمخواردەو ئەم كەنیزەيە

۱ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (۱۷۰/۸)

۲ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (۱۶۷/۸)

ئازاد بكم. كه نيزه كه كه نه مهى گوى لىبو چمكى كراسه كهى له پهرداخه كه دا و به سهر كراسى كابراى رشت و پهرداخه كهش به ربووه و شكا.^(۱)

به م جوړه كه نيزه كه نه و داماوهى تيگه ياند كه نه گهر خودا شتيكى ته قدير نه كړدې، با نه ویش بيه وى، بوى ناكړى و نابى، پهنديكى وای دايى قهت له ييرى نه كات، كه نيزه كهش خوى له كويله يى ئازاد كړد.

چهندين دهوله مندو به هيژو پيشړه و هبون و ايان ده زانى ئيتر ته و او ريشمه ي دنيايان كه وتوته ده ست، كه چى له بهر دوزمنيك يان له بهر نه خوشيه ك يان له بهر برادرىكى ناپاك يان له بهر ههر هو كاريكى تر ده سته و سان بون و ناواته كانيان نه هاتوته دى؛ ﴿وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ﴾ له نيوان نه مان و ئاره زوه كانياندا به ربه ست دانرا.^(۲)

پينجه م: پاساودانه ويان به قهدهرى خوا:

نه م جوړه كه سانه ي كه قهدهرى خوا ده كه نه بيانو و پاساوى چاكه نه كړد، نه گهر يه كيك پيان بلئ و هره نويژ بكو روژو بگرو قورئان بخوينه، ده لئ: نه گهر خوا ويستى له سهر ببوايه ده مكردن.

له هه مان كاتيشدا بو پاساودانه وى سته م و زوردارى و خراپكاريش ههر بيانويان به قهدهر دينايه وه و ديانگوت: چ بكهين؟ نه وه قهدهرو ويستى خوا وايه! به م جوړه و ايان ليها تبو خويان له هه مو نه و نارې و او خراپكاريانه گيل بكن كه له خاكى ئيسلاميدا رويان ده دا.

بو يه نه م كو مه له كه سانه ده چنه ژير بارى سته مكاران و ملكه چى سته مه كه يان ده بن، ته نانه ت هه نديكيان ده بنه يارمه تكارى سته مكارانيش و ده لئ: خه لكينه، ههر نه وه تان پى ده كړئ له سهر قهدهرو ويستى خوا ئارام بگرن. هى و ايان هه يه گوناخى گه وره گه وره و تاوانى نا قولاً نه نجام ده دات، گوايه

۱ شرح اصول السنة: ۷۲۷

۲ ميا ۵۴

کاری قەدەرە! پێیان وایە هەر شتێک رو بدات قەدەری خواوە و هیچ بەدەستی وان نیە، شتی وایان لێدەگێرنەو و پیاوی ھۆشمەندو ژیر هەر پێبکەن، خۆیان ھاویشتۆتە ناو گەرداویک دەربواریان نەبی.

ئێبنولقەیم ھەندێ روداویان لەبارەو دەگێرێتەو مەگەر لەناژەل بوەشیتەو.. دەلی: جارێکیان پیاویک لەو جۆرە کەسانە کۆرە نۆکەرەکی دیت خەریکی کەنیزەکەیت، ویستی سزایان بدات، بەلام کۆرەکە دەیزانی پیاویکی قەدەرە، بۆیە گوتی: چ بکەین قەزاو قەدەر وازی لێنەهێناین تا وای لێکردین. کابرای گەمژە گوتی: مادەم ئەو زانیاریەت لەبارە قەدەرەو ھەیە، ئەو ھەمو دنیا پێ خۆشترە، بڕۆ لەپێناوی خودا ئازاد بە.

یەکیکی تر دیتی: وا پیاویک خەریکی ژنەکەیت، ژنەکە ی دا بەر لێدان و کوتانی، ژنەکەش ھاواری دەکرد چ بکەم قەزاو قەدەر بو. گوتی: ھەی دوژمنی خوا قەزاو قەدەر دەکەیت بیانو؟! ژنەکە گوتی: ئەپڕۆ! رێبازی سوننەت واز لێهێناو و چوێ سەر مەزەبی ئێبنو عەباسی؟

کابرا ھەلۆستە ی کردو قامچیەکە ی فرێدا و پۆزشی خواست و گوتی: بمبورە، ئەتو نەبای گومرا دەبوم.

یەکیکی تر دیتی: وا پیاویک خەریکی ژنەکەیت، گوتی: ئەو چیە ئافەرە؟ گوتی: قەزاو قەدەرە.

ئەویش گوتی: (الخير فيما قضى الله: خير له ودايه خوا تەقديري کردو). ئێتر لەپاش ئەو ناسناویان کردە (الخير فيما قضى الله).^(١)

ئەگەر پاسا و ھێنانەو قەدەری خوا بەم جۆرە راست بوایە ئەو ھەمو کەس بۆی ھەبو بکوژێ و بپڕێ و بدزێ و بچەوسێنێتەو، ئەگەر پێشی بێن: بۆچی وادەکەیت؟ دەلی: قەدەرە.

گومان لەو ھەدا نیە و ھەمو ھۆشمەندیکیش دەزانی ئەم جۆرە بڕوایانوانە

١. خاوەنی معارج القبول (٢/٢٥٥) دا ئەم روداوانە ی ئێبنولقەیم راگواستۆتەو.

له راستیه وه دورن و کهس قبولیان ناکات، ئەگەرنا ژیان و یران و گەندەل دەبو.
 خو زۆربەى قەدەر یەکانیش ئەگەر سته میان ئی کرابا هەلەدە چون و بەرگریان
 دەکردو بەو هەش رازی نەدەبون پێیان بگوترا بوایه؛ قەدەری خوا یە.
 نێمە دەبێ بەگۆڕەى ئەو بوچون و رێشوی نەى که زانا کائمان بویان
 رەنگرێژ کردوین بپروا بە قەدەری خوا پێن، بۆمان دروست نێه قەدەری خوا
 بکەینە هەوى بێ هەولیمان وەك چوون دروست نێه بیکەینە بپروبیانوی
 لاریبونیشمان. بەلکو بەلگەى قەدەر هێنانە وه تەنها لەسەر ناخۆشیەکان دەبێت،
 ئەك لەسەر عەیبەکان.

شیخلیسلام (رەحمەتی خۆای لێبێ) دەلێ: (مرووف لە ئاست قەدەردا لە دو
 حالەتان دایە؛ حالەتی پێش قەدەر و حالەتی پاش قەدەر. لە پێش قەدەر کەدا
 دەبێ کۆمە کخوازیی لەخوا بکات و پشت بەو بەستێ و لەو بپاریتە وه، جا
 ئەگەر قەدەر کە بە پێی کردە وهى ئەو نەبو، پێویستە ئارام بگرێ، یان پێی رازی
 بێ. ئەگەر بە پێی کردە وه کەى ئەویش بو، ئەو بەخششیکی خۆدایە و پێویستە
 سوپاسی خوا بکات. ئەگەر گونا حیش بو ئەوا دەبێ داوای لێخۆشبوون بکات.
 لە ئاست فەرمايشته کان دو حالەت هەیه؛ حالەتیکیان ئەو یە بەر لە وهى
 کردە وه کە ئەنجام بدات، دەبێ عەزمی هەبێ و کۆمە کخوازیی لەخوا بکات تا
 کردە وه کەى جیبەجێ بکات. حالەتە کەى تریش داوای کردە وه کە یە، داوای
 لێخۆشبوون لەخوا بکات ئەگەر کەمتر خەمى هەبو بێ، سوپاسی خواش بکات
 ئەگەر خوا چاکە یە کى پێ بەخشى بو.

خوا دەفەرموێ: ﴿فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ﴾ ئارام بگرە
 بەلێنى خوا راستە و دیتەدى، داوای لێخۆشبوونیش بۆ گونا حە کانت بکە ^(١).
 خوا فەرمانی پێ کردوێ ئارام لەسەر ناخۆشیەکانی قەدەر بگرێ و
 لێبوردنخوازیی بۆ گونا حە کانی بکات.

خودا دهفهرموئ: ﴿وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ: ١٨٦﴾^(١) نهگه ئارام بگرن و لهخوا بترسن، بهپاستی ئهوههلوئسته له کاره پهسهند و کردهوه پایهدارهکانه ﴿إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ: ٢٠٢﴾^(٢) ئهوهی لهخوا بترسی و ئارام بگری، ئهوا پاداشتی لهلای خوایه و خوداش پاداشتی چاکهکاران بهفیرو نادات ﴿٢٠٣﴾^(٣) لهم نایهتانهدا باسی ئارامگرتن لهسهه ناخوشتی و خوپاراستن له گوناهان بهیهکه وه هاتون.

پیغه مبهه ﴿٢٠٤﴾ دهفهرموئ: ((أحرص على ما ينفعك واستعن بالله ولا تعجز، وإن أصابك شيء فلا تقل لو أني فعلت كان كذا وكذا، ولكن قل: قدر الله وما شاء فعل، فلو تفتح عمل الشيطان: مکهو به لهسهه ئهوه شتهی سودت پی دهگهیهنئ و کومهکی لهخوا بخوازه و دهسته و سان دامه نیشه. نهگه شتیکت بهسهه هات مهلی خوژگه وام بکردبایه و وام نه کردبایه، بهلکو بلی؛ ئهوه قهدهری خوایه و چی ویستوه ئهوه هاتوته دی. چونکه وشهی نهگهرو خوژگه کردهوهی شهیتانهکان والا دهکات))^(٤) (٣) (٤)

بهندهی بپواداری هوشمهه به بیانوی پرانهوهی قهدهر کردهوه چاکهکان فهراموش ناکات، بهلکو ئهوه دهزانی که لهسهه و واجبه کارهکانی بهپوختهی و پتهوی بهپیوه ببات، دهزانی خودا چی لی دهوئ و چ شتیکی سودو قازانجی پی دهگهیهنئ و چ شتیکی زیان و زهره، پاشان ئهوپهپی کوششی خوئی تهرخان دهکات تا فهرمانی خوا راپهپینئ، ئهوه هوکارانهش دهگریته بهر که پیی وایه کاره چاک و بهسودهکهی پی وهدی دی، نهگه سهههه و توش نهبو ئهوا کات و وهختی خوئی بهخهه و خهفهت و ئهفسوسان (تأسف) ناباته سهه، بهلکو لهه

١ ال عمران ١٨٦ ٢ يوسف ٩٠

٣ رواه مسلم في صحيحه عن أبي هريرة: (٢٠٢/٤) ورقم الحديث (٢٦٦٤).

٤ مجموع فتاوي شيخ الإسلام: ٧٦/٨.

کاته‌دا ده‌لئ: خوا هی‌ناو‌یه‌تی و قه‌ده‌رو ویستی خوا‌یه.

بر‌وابون به‌قه‌ده‌ری خواو به‌لگه‌هی‌نا‌نه‌وه پئی: ده‌بی‌ته ری‌گه‌چاره‌و ده‌ره‌تانی
ئه‌و گرفت و گری‌ ده‌زونیانه‌ی له‌کاتی شکست و سه‌رنه‌که‌وتندا توشی مرو‌ف
ده‌بی‌ت: خو‌ئه‌گه‌ر به‌پوختی له‌قه‌ده‌ر بگات هه‌رگیز بو‌ی نایی‌ته له‌مپه‌ری
کارکردن و هه‌ول‌دان. به‌لکو به‌پی‌چه‌وانه‌وه.

به‌لگه‌هی‌نا‌وه به‌و فه‌رموده‌یه‌ی که ئاده‌م قه‌ده‌ری تی‌دا ده‌کاته بیانو:

ره‌نگه‌ که‌سانیی‌کی که‌م زانست بو‌ پاسا‌وی نه‌نگی‌ه‌کانیان فه‌رموده‌ی
به‌لگه‌خوا‌زیه‌که‌ی ئاده‌م به‌ی‌ننه‌وه‌و بیکه‌نه‌ پارسه‌نگی قسه‌کانیان.

ئه‌بو هوره‌یره (ره‌زای خوا‌ی لی‌بی) ده‌لئ: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی:
((احتج ادم وموسى عليهما السلام عند ربهما، فحج ادم موسى. قال موسى: أنت
آدم الذي خلقك الله بیده، ونفخ فيك من روحه، وأسجد لك ملائکته، وأسکنک فی
جنته، ثم أهبط الناس بحطياتک الى الأرض؟ فقال آدم: أنت موسى الذي اصطفاک الله
برسالاته وبکلامه، وأعطاک الألواح فیها تبيان کل شيء، وقربک نجياً، فبکم وجدت
الله کتب التورات قبل ان أخلق؟ قال موسى: بأربعین عاما. قال آدم: فهل وجدت
فیها: وعصى آدم ربه فغوى؟ قال: نعم. قال: افتلومني على أن عملت عملاً کتبہ الله
عليّ أن أعمله قبل أن یخلقني بأربعین سنة؟ قال رسول الله ﷺ: فحج آدم موسی:
ئاده‌م و موسا (سه‌لامی خوا‌یان لی‌بی) له‌لای خودا کردیانه‌ گفتوگو‌و به‌لگه‌ هی‌نا‌وه.

موسا گوتی: تو ئه‌و ئاده‌مه‌ی که‌ خودا به‌ هه‌ردو ده‌ستانی به‌دی‌هینای و له‌رو‌حی
خوی فوی پیداکردی و فریشته‌کان سوژده‌یان بو‌ بردی و له‌به‌ه‌شتیی نیشته‌جی
کردی، پاشان به‌هوی گونا‌حه‌کانته‌وه خه‌لک بو‌ زه‌وی دابه‌زین؟ ئاده‌م گوتی: تو
ئه‌و موسایه‌ی که‌ خودا به‌په‌یام و گوته‌ی خوی هه‌لی‌بژاردی و توی کرده
پی‌غه‌مبه‌رو ته‌خته‌کانی پیدای که‌ رونکردنه‌وه‌ی هه‌موشتییکی تی‌دابوو، له‌خوی
نزیک کردیه‌وه تا بتوانی قسه‌ی له‌گه‌ل‌دا بکه‌ی، باشه به‌چه‌ند سال به‌ره‌له‌وه‌ی
نافه‌ریده‌ بم ته‌ورات نوسراوه‌؟ موسا گوتی: به‌چل سال. ئاده‌م گوتی: دیتت

نوسرابی: ئادەم سەرپېچى لەفەرمانى خوا کردو بەهەلەدا چو؟ گوتى: بەلى.
گوتى: باشە تۆ بۆچى بەکرده وهیهک سەرزه نشتم دهکەى که خودا بەر لە چل
سالى بەدیھینانم نوسیویەتى؟! پێغه مېەر ﷺ فەرموى: بەلگەکەى ئادەم زال بو و
قسەى موسای پرى))^(۱).

ئەم فەرمودەىە هېچ بەلگەو پاساویکی بۆ ئەوانە تیدا نیە که قەدەرى خوا
دەکەنە هۆى کارە دزیو ناپەسەندەکان، چونکە ئادەم ﷺ پاساوى گوناخى
بەقەزاو قەدەر نەداوە، موساش ﷺ سەرکۆنەى ئادەمى باوکی نەکردووە
گازاندەى لەو گوناخە ئى نەکردووە که تۆبەى ئى کردووە خوداش تۆبەى
ئى گیرا کردووە رینوینسى کردووە کردووە تى بەپێغه مېەر. بەلکو سەرکۆنەو
گازاندەکە لەو هەدا بوە که دەرچونى ئادەم و نەو هەکانى لەبەهەشتدا کارەسات و
تەنگانەىەکی گەرە و ناخۆش بوە.

ئادەم لەسەر موسیبه تەکە قەدەرى بەبیانو هیناوە تەو نەک لەسەر
گوناخەکەى. چونکە قەدەر لەسەر موسیبه تان پاساوى پى دەدریتەو نەک
لەسەر نەنگى و گوناخان^(۲).

مروّف لەسەرى پىووستە لەموسىبه تەکاندا خوٰى تەسلىمى قەدەر
بکات: ﴿الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾:
ئەوانەى ئەگەر توشى موسیبه تىک بین دەلین ئیمە هەر ئى خوداين و هەر بۆلای
ئەویش دەگەر پىینەو هە^(۳).

بەلام گوناخا بەرهکان نابى پاساواکارى بەقەدەرەو بەکەن، بەلکو لەسەریان
واجبە تۆبە لەگوناخەکانیان بکەن و داواى لیخۆشبوون بکەن

۱ رواه مسلم: (۲۰۴۳/۴) ورقم الحديث (۲۶۵۲) حديث صحيح روتە کتب الصحاح والسنن ونلحدیست
عند مسلم عدة روايات، وقد رواه البخاري أيضا في موضع من كتابه، ورواه ابو داود والترمذي في سننهم.
انظر روايات الحديث في جامع الأصول: (۱۲۴/۱۰)

۲ شرح الطحاوية: ل ۱۵۴ شيخو لئىسلام هەمان وەلامى داووەتەو، تەماشای شفاء العليل ل ۳۵ بکە.

۳ البقرة: ۱۵۶.

﴿فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ﴾: ئارام بگره به ئینى خودا راسته و دیتەجى، داواى لیبوردن له خوا بکه بۆ گوناچه کانت ﴿^(۱)

له م ئایه ته دا خودا رینمونیمان دهکات له موسیبه تان ئارام بگرین: له گونا حانیش تۆبه و لیبوردن له خوا بخوازين.

خوداش که له م ئایه ته دا: ﴿رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي﴾: ئیبلیس گوتى؛ خودایه له بهر ئه وهى تۆ منت گومرا کردوه ﴿^(۲)

سهرکۆنه ی ئیبلیسى کردوه له بهر ئه وه نیه برۆای به قه ده ر هی ناوه به لکو له بهر ئه وه یه قه ده رى خواى کردۆته پاساو. ئیبنولقهیم به جوریکى تر وه لامى ئالۆزیه (اشکال) که ی ئه وانه ی داوه ته وه که له مه پ فرموده ی ئاده م و موسا توشى بون و ده لئى: (پاساو دانه وه ی گونا حان به قه ده ر له شوینیکدا زه ره رى هه یه وه له شوینیکى تر دا قازانج؛ ئه گه ر له داواى گونا حه که قه ده رى پئى بکریته بیانو و تۆبه ی ئی بکات و نه گه پێته وه سه رى وه کو ئاده م بکات ئه و سو دى هه یه، ئه و کاتى ئه گه ر یادی قه ده ر به و جوړه ده کات یادی ناو سیفه ته کانی خوا ده کات، که ده بیته مایه ی سو د وه رگرتنى خو ى و گو یگرانى. چونکه ئه و کاته فرمان و به ره له ستیه کانی خوا پوچ ناکاته وه و شه رعى خوا ی پئى به تال ناکات، به لکو له سو نگی یه که خواناسی و بیه یزو ده سه لاتی خو ى وه یادی حه قیک ده کاته وه.

گوته که ی ئاده م که به موسای گوت؛ ئایه له کرده وه یه که سه رزه نشتم ده که ی بهر له به دیه ی نا نم له سه رم نو سرا بو بیکه م؟! ئه م شته رون ده کاته وه جا مرو ف ئه گه ر گونا حیکى کردو پاشان تۆبه ی لی کردو ئیشه که برا وه وه ک بلئى هه ر روى نه دا بئى ئه و کات ئه گه ر یه کی ک سهرکۆنه شی کرد، شتیکی باشه ئه گه ر بلئى ئه وه قه ده رى خوا بو، بهر له وه ی به دى به یئریم له سه رم نو سرا بو، ئیدی ئه و کات حه قى به قه ده ر وه لا نه نا وه و نه شی کردۆته پاساو و بیانوی کاره بئى شه رعیه کانی. به لام ئه و شوینه ی ئه گه ر قه ده رى پئى بکریته پاساو زه ره رمه ند ده بیته ئه وه یه

ئەگەر لە ھالەتە ئایندەدا گوناھىك بکات یان واجبىك نەکات و یەككىش گازاندەى لى بکات، بەلام ئەو قەدەر بکاتە بیانوى گوناھەكەى و لە گوناھەكەشى بەردەوام بىت، ئەوا لەو کاتەدا ھەقى پى پوکەل دەکات و کارى ناھەقى پى دەکات، ھەروەکو ئەوانەى کە لە سەر ھاوبەشپەرستى و ناخوداپەرستى کە یان بەردەوام دەبن. ^(۱)

ئایا واجبە بە قەدەرى خوا رازى بىت؟

ھەندىك دەلێن: ئەگەر گوناھەكانىش بە گۆیرەى قەدەرى خوا بن، چۆن دەكرى رقمان لە قەدەرى خوا بىتەو و پىمان ناخۆش بىت؟

و ەلامى ئەم پرسیارە ئەو ە: (نە لە قورئان و نە لە سوننەتدا نایەت و ھەمو ەك نە ھەرمان بە ەندە بکات بە تەواوى قەدەرى خوا بە چاك و خراپ ەو رازى بىت، بەلام لە سەر خەلك واجبە بە ھەرمانى خوا رازى بىت و كەس لە ھەرمانى خوا تورە نەبى.

خوا دە ھەرموى: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾: سویند بە خواى پەرورەدگارت كەسیان بپروایان نابى تا تۆ نەكەنە دادو ەرى نىوان خۆیان و كە ھەرمانىشیان لە نىوان دە ەى دەبى پى رازى بن و لە دلدای پى پەست نەبن و بە تەواوى بوى ملكە چ بن. ^(۲)

پىو ىستە مروف بە ھەمو قەدەرەكانى خوا رازى بى و تەنھا گوناھەكان نەبن، و ەك ھەژارى و نەخۆشى و زەبونى و ئازارى خەلك، چونكە ئارامگرتن لە سەر موسىبەتان واجبە، بەلام پىخۆشنود بون شتىكى مەشروعە، جا ئایا واجبە یان موستەھەبە؟

ئەوا یارانى ئىمام ئەحمەد و كەسانى تریش دو گوتەیان لەم بارەو ە ە:

راست‌تره که یان نه‌وه‌یه که موسته‌حه‌بیه و واجب نیه. ^(۱)

شه‌شهم: پییان وایه نه‌رکبارکردنی به‌نده‌کان به‌غیری نه‌وه‌ی کردویانسه
له‌خانه‌ی نه‌رکبارکردنی له‌توانا به‌ده‌ره‌کان دایه:

خاوه‌نی نه‌م بۆچوانه‌ پییان وایه نه‌وانه‌ی گونا‌حکارن نه‌یاندته‌توانی غه‌یری
گونا‌حه‌که بکه‌ن و نه‌گه‌ر نه‌رکیکی تریان لی‌بخوا‌زبا‌ویه له‌و جو‌ره ده‌بو که
له‌توانایان دانه‌بی، دیاره که شه‌ریعه‌تیش نه‌م جو‌ره نه‌رکداریه‌ی وه‌لاناوه
نه‌ری لی‌کردوه، خوا ده‌قه‌رموی:

﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا: خُودَا نه‌رکی له‌توانا به‌ده‌ر به‌سه‌ره‌که‌سدا
ناسه‌پینی. ^(۲)﴾

﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا: خُودَا نه‌رک ناخاته‌سه‌ره‌که‌س، مه‌گه‌ر
له‌وه‌ندی پیداوه. ^(۳)﴾

نه‌و نایه‌تانه‌شیان کردۆته‌بیانو:

﴿ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا:
نه‌وانه‌ی که چاویان له‌یادی من قوچاو بو، نه‌شیان ده‌توانی بییستن. ^(۴)﴾

﴿ يَضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ:
بی‌ب‌رواکان سزا‌کانیان چه‌ندانه‌ده‌بی، نه‌یاندته‌توانی هه‌ق بییستن و ببینن. ^(۵)﴾

﴿ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ:
له‌مپه‌ری‌کمان له‌پیشیا‌نه‌وه‌ داناوه‌ له‌مپه‌ری‌ک له‌پشتیا‌نه‌وه؛ تارما‌ییشمان
هاو‌یشته‌سه‌ر گلی‌نه‌یان که نابینن. ^(۶)﴾

ده‌لین نه‌م نایه‌تانه‌ به‌راشکاوی نه‌وه‌ راده‌گه‌یه‌نن که نه‌یاندته‌توانی غه‌یری نه‌م
کرده‌وانه‌ بکه‌ن.

به لّام نهوانه نايه ته کانی خودايان به يه کتری داداوه، چونکه پينيان وايه له گهل
 به کدا ناسان، به لّام دور له روی قورئان، قورئان شتی وای تیدا نيه.

وه لّامی نهو گيله وه ژه يه (شغب) ی کردويانه نهويه: (نهو له توانادا بونه ی
 نهوان له نايه ته کاندا به به لگه ی دیننه وه، نهو له توانادا بونه مهرجداره ی فرمان و
 به ره لستيه کان ناگريته وه، که نه گهر نهوی له گهلدا نه بی فرمان و به ره لستی و
 هره شهو به لین و ستایش و سه رکونه و سزاو پاداشت به قال دهنه وه،
 ناشکراشه بنده کان فرمان پیکراو و به ره لستی لیکراو و به لین پیدراو و
 هره شه لیکراون، که واته نهو له توانادا هه بونه ی نه ری لیکراوه؛ نهو مهرجداره
 نيه که له فرمان و به ره لستیدا هه يه).^(۳)

نهو له توانادا هه بونه نه فی کراوه ی نهوان له نايه ته کاندا به لگه خوازيان
 پی کرده له بهر نه وه نيه کرده وه که مه حال بیان له بهریدا دهسته وسان بن.
 به لکو له بهر نهويه تا وازی لی بینن و به هاودژه که ی خه ریک بن، بونمونه وه کو
 نهو بی پروایه ی که خودا فرمانی پرواهینانی لی دهکات، خو ئهم داوايه مه حال
 نيه یان بی پرواکه له بهریدا دهسته وستان نيه، ئهم له توانادا نه بونه وه کو نهو
 که سه يه که له بهر نیش و کارو گوزهرانی ژيانه که ی ناتوانی به فی ربونی
 زانسته وه خه ریک بی).^(۴)

به لّام نهو له توانادا هه بونه ی که له خانه ی نه رکباریتی دایه وه کو له م
 نايه تاندا باس کراون.

﴿وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا:
 خودا چه جی بریارداوه بو هه رکه سی که بوی بلوی﴾.^(۱)

یان که دهه رموی: ﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ
 يَتِمَّاسًا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِيْنًا: نه گهر يه کیك بنده ی نه بو نازادی

بکات، با دومانگ له سهریهک بهرۆژو بیئت، پێش ئهوهی بچنه لای یهك، ئه نجا ئه گهر یهكێك نهیتوانی با نانی شهست ههژار بدات ﴿١﴾.

پێغه مبه‌ر ﷺ یش ده‌فرمویت: ((صل قائما، فإن لم تستطع فقاعدا، فإن لم تستطع فعلى جنب: به‌پێوه نوێژ بکه، ئه‌گهر نه‌توانی به‌دانیشتنه‌وه، ئه‌گهر هه‌ر نه‌توانی به‌پالدا نه‌وه)).

ناشکرایه‌ خودا فرمان به‌ئهرکێك ناکات که به‌هۆی به‌ریه‌ست و ریگریکه‌وه له‌توانا به‌ده‌ربێ، ئه‌وه‌ی نه‌توانی به‌هه‌لسانه‌وه نوێژ بکات ئهرکباری ناکات به‌پێوه بیکات، نه‌خۆش ئهرکبار ناکات به‌رۆژو بیئت، کوێر ئهرکبار ناکات جیهاد بکات، چونکه له‌توانایاندا نیه‌.

زانایانی‌ش کو‌ده‌نگن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که ئه‌گهر به‌نده‌یه‌ك له‌راپه‌راندنی واجیبێکدا ناتوانا بو ئه‌وا واجبه‌که‌ی له‌سه‌ر لاده‌چێ، به‌نمونه ئه‌گهر که‌سیک پێی بردرا بیته‌وه شۆشتن له‌سه‌ر پێ بردراوه‌که‌ی نیه‌، ئه‌وه‌ی نه‌توانی خۆی بشوات یان به‌پێوه نوێژ بکات یان نه‌توانی کړنوش ببات یان هه‌رشتیکی‌تر نه‌توانی ئه‌وا ئهرکه‌که‌ی له‌سه‌ر لاده‌چێ، له‌مه‌وه ده‌رده‌که‌وێ ئه‌و له‌توانادا نه‌بونه‌ی ئه‌وان له‌نایه‌ته‌کاندا به‌به‌لگه‌ی دیننه‌وه ئه‌و هه‌رجداره نیه که له‌فرمان و به‌ره‌هه‌ستییه‌کاندا هه‌یه‌و موسلمانان له‌سه‌ری یه‌که‌ده‌نگن، به‌لام ئه‌و له‌توانادا بونه‌ی له‌خانه‌ی فرمان و به‌ره‌هه‌ستییه‌کاندا هه‌یه‌و له‌و نایه‌تانه‌ی هه‌ینامانه‌وه ده‌رده‌که‌وێ؛ ئه‌وا خودا هیچ به‌نده‌یه‌کی ناته‌واوی پێ ئهرکبار نه‌کردوه. ﴿٢﴾

حه‌فته‌م: قسه‌کانیان وای لێدئ دو شتی ناکۆک وه‌کو یه‌ك لی‌بکه‌ن:

ئه‌م بۆچونه‌ وای له‌ خاوه‌ن بۆچونه‌کان کردوه خراپکارو چاککار، باش و خراپ، دۆزه‌خیو به‌هه‌شتیه‌کان وه‌کو یه‌ك ته‌ماشای بکه‌ن و پێیان وابێ

٢ بگه‌ریوه بۆ مجموعه فتاوی شیخ الاسلام (١٣٠/٨)

جیاوازیان نهی، که چی خودا خوئی جیای کردونه ته وه و ده فهرموئ:

﴿أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ: ئاخو ئیمه نه وانهی خاوهن بپوان و ئاکارچاکن، ههروه ئه مانه داده نیین که له م زه ویسه دا به ده پهن؟! یاخو ئیمه خو پاریزان وه ک گونا هباران ده ژمیرین؟!﴾^(۱)

﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمُ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءٌ مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ: ئاخو نه وانهی به دکارن واده زانن ئیمه له ژین و مه رگیاندا وه ک نه وانهیان داده نیین که خاوهن بپواو ئاکاری چاکن؟!﴾^(۲)
﴿أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ، مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ: ئاخو بپواداران وه کو به دکاران داده نیین؟! ئیوه چیتانه چوئ بریاری وا ده ده ن؟!﴾^(۳)

جیپاسی سییه م

راپه وهی یارانی ریبارزو کۆمه ل له باره ی قه زاوقه ده ره وه

له باسه کانی پیشودا باسی راپه و (مذهب) ی گو مپراکانمان کرد، هه ز ده که م ئیستاش باسی راپه وه ی یارانی ریبارزو کۆمه ل (مذهب اهل السنة والجماعة) بکه م.

گه لیک له زانایانی به توانا راپه وه که یانی نوسیون و له باره یه وه داو ن، ئیمه ش لیره دا نو سراوی سی له زانایانه ده خهینه رو:

خوازگه ی یه که م

ئینبوته یمیه راپه وه که یان به پوختی ده خاته رو

شیخ لئیس لام ئینبوته یمیه راپه وه که یان به پوخته یی ده خاته رو و ده لئ: (بۆچونی یارانی ریبارزو کۆمه ل له م باره وه به پیی قورئان و سوننه ته، کۆچه رو پشتیوانان و شوینکه وتوه راسته کانی ش نه م بۆچونه یان هه بوه و پییان وابوه که خودا به دیهینه رو خاوه نی هه مو شتی که، هه مو شتی که کرده وه ی به نده و غهیری به نده ش.

خودا چی ویستبی بو، نه وه ی نه یویستوه نه بو، هه یچ شتیکی ش به ویست و توانستی خوا نه بی ناب، نه و شته ی بیه وئ لی عاسی ناب، توانای به سه ر هه مو شتی که دا ده شکی و هه ر شتیکی بوی توانای هه یه بیهی نته دی.

خودا ناگاداره به و شتانه ی بونه و ده بن، نه وانه ش که هیشتا نه بونه دهیزانی نه گه ر ببان چۆن ده بون، زانسته که ی خودا کرده وه ی به نده و جگه له به نده ش ده گریته وه.

خودا به ر له وه ی بونه وه ر به دی بهی نته قه ده ربی بۆ بریار داو ن، قه ده ربی نه جهل و بزێوی و کرده وه کان و هه مو شتی نوسیون، نوسیویه تی سه ره نجامیان

بەدبەختى دەبنى يان بەختەۋەرى.

يارانى رېيازو كۆمەل پروايان بەۋە ھەيە كە خودا ھەمو شتىكى بەدبەھناۋە توۋاناي بەسەر ھەمو شتىكىدا ھەيە، ويىستى بە ھەمو بويىكىدا جىبەجى بۈ، بەر لەۋە شتەكان بىن زانستى پىيان ھەبۈە، قەدەرى بۆ پىيار داۋن و پىش ئەۋەى بىن نوسىۋنى.^(۱)

(پىشىنانى نەتەۋە پىشەۋاكان لەسەر ئەۋە يەككەنگن كە بەندەكان بەرئەركى فەرمان و بەرھەلستىيەكان، يەككەنگن لەسەر ئەۋەى كە پروايان بە بەلېن و ھەرەشەكانى نىۋ قورئان و سوننەت ھەيە. ھەرۋەھا يەككەنگن لەسەر ئەۋەى كە ئەۋ كەسەى واجىبىك نەكات يان ھەرامىك بكات پروبيانوى لەسەر خوا نى، بەلكو خوا پروبيانوى لەسەر بەندەكانى ھەيە).^(۲)

(پىشىنان و پىشەۋايانى نەتەۋە ويپراى پروابونيان بە قەزاۋقەدەر لەۋەدا يەككەنگن كە خودا بەدبەھنەرى تەۋاۋى شتانه، ئەۋەى ويىستىيى بۈە ئەۋەى نەيويستۈە نەبۈە، خودا بەويىستى خويەتى كىي بوي رىنويىنى دەكات و كىشى بوي گومپراى دەكات. لەگەل ئەۋانەشدا پروايان وايە بەندەش ويىست و توانستيان ھەيە، بەو ويىست و توانستە ئەۋ شتانه دەكەن كە خودا بۆى تەقدىر كردون، لەھەمان كاتىشدا ئەلېن؛ بەندەكان ويىستيان ئابى مەگەر خودا ويىستى لەسەر بى).^(۳)

خۈازگەى دوۋم

بىروياۋەرى نىمام ئەبۈبەكر موحەممەدولھوسىنى ئاجورى لەبارەى قەدەرەۋە

دەلى: (بۆچونمان لەبارەى قەدەر ئەۋەيە كە دەلېن: خودا بەھەشت و دۆزەخى بەدبەھناۋە، بۆ ھەر يەككىياننىش خەلكانىكى ھەيە، سويىندى بەعيززەتى خوشى خواردۈە دۆزەخ بەجنۆكەو مرقۇف پىر بكاتەۋە.

۱ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (۴۴۹/۸)

۲ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (۴۵۲/۸)

۳ مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (۴۵۹/۸)

پاشان ئادەمى ﷺ بەدىھىناۋە ھەمو ئەو ئەوانەش كە تا رۆژى قىامەت بەدى دەھىتى لەپىشتىيەۋە دەريھىناۋى و پاشان كىردونى بەدو كۆمەل، كۆمەلىكىيان بۇ بەھەشت و كۆمەلەكەى تىرىش بۇ دۆزەخ.

ئىبلىسى بەدىھىناۋ قەرمىنى پى كىرد سوژدە بۇ ئادەم بىبات، خودا دەيزانى سوژدە نابات و لەو قەدەرە لاناڧات كە خودا لەدېرىنەۋە زانىۋىتى.

قەرىمانەكانى خوا لەمپەرى نىيە، چى لەبەدىھىناۋان بوى دەيگات، قەزاوقەدەرى خودا دادگەرە.

ئادەم و ھەۋاى بەدىھىنا (سلاۋيان لىيى) بۇ سەرزەۋى بەدىھىنان، لەبەھەشتى نىشتەجىي كىردن، قەرمىنى پى كىردن بەئارەزۋى خۇيان چ دەخۇن با بخۇن، تەنھا يەك دار نەبى نابى توخنى بگەون، قەدەرى خوا ئەۋەى پىراندېۋە بەرى دارەكە دەخۇن و سەرىپچى دەكەن، خودا لەروالەتدا بەرھەلىستى لى كىردون، بەلام لەناۋەۋەدا لەزانستى خۇى تەقدىرى كىردو لەبەرى درەختەكە دەخۇن ﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾ چى ئەو بىكا ناشى پىرسىارى لى بىكرى، و ئەۋانن كە بەرىپىسارىن ﴿﴾^(۱)، ھەردەۋى بىناخۋاردبا كەھۋى سەرىپچى و دەرچونىيان بو لەبەھەشت، چونكە بۇ زەۋى بەدىھىناۋىيان و، دەيزانى و تەقدىرى كىردو لەۋەى سەرىپچىكە لىيان خۇش دەبى. ھەمو ئەۋانەى لەزانستى پىشىنەدا ھەبو، قەت شتىك روناڧات ئەگەر لەقەدەرى خۋادا نەبى، پىشتىرىش دەبى زانىارى خوا گىرتىيەۋە.

بونەۋەرى ۋەك چۆنى وىستۋە بۇچى وىستۋە بەدىھىناۋە، ھەمو كەسى بەرلەۋەى بىنە دىناۋە كە ھىشتا ھەر لەزگى دايكىاندان دىار كىراۋە كى بەدبەختەۋ كى بەختەۋەرە، تەمەنىيان چەندە نوسراۋە، بىرئويان نوسراۋە، كىردەۋەكانىيان نوسراۋە، پاشان ھىناۋىنىيە دىناۋە، ھەمو مەۋقەكىش ھەۋل تەقەللا بۇ ئەۋە دەڧات كە بوى نوسراۋە.

پاشان پیغه مبه رانی رهوانه کردوه و سروشی بۆ ناردون و فه رمانی پی کردون په یامه کانی خوا به خه لک رابگه یه تن، نه وانیش په یامه کانی خویان راگه یاندو ناموزگاری گه له که یان کردو نه و جا نه وهی له قه ده ری خودا پرواداریتی بۆ نوسراوه پروای هیناوه، نه و که سه ش بی پروایی بۆ نوسراوه بی پروا بون.

خودا ده فهرموئ: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ هه ر نه ویشه که ئی وهی وه دیهیناوه، سا هیندیکتان پروای پی نه هیناوه و هیندیکیشتان به پروایه. هه ر کاریکیش ده یکه ن خوا ده بیینی^(۱).

هه ندی به ندهی خو شویستوه، بۆیه دل و سینه یانی بۆ ئیسلام و بروا فره وان کردوه و بوی نه پروادار، له هه ندیکیشتان رق و تو پره یی هه بو وه مو ئی له دل و چاو گو ئی دا ون بۆیه قه ت پروا نا هینن، کی ئی بو ئی رینو ئینی ده کات و کی ئشی بو ئی گو مرای ده کات: ﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾.

به دیهینراوان هه مو ی هی نه ون، چی لییان بو ئی ده یكات، سته میان لی ناکات، خودا له وه به رزتره سته م بکات، نه و که سه سته م ده کات شتی ک ببات و هی خو ئی نه بئ، به لام چی له نه رزو ئا سماندا هه یه هه مو ی مو لکی خودایه، دنیا و نا خیره ت هی ویه، پاک و پیرو ئی بۆ نه وه.

خودا فه رمان به رداریی به نده کانی خو ش ده و ئی و فه رمانی پی کردوه، نه وان هی فه رمان به ردار ی خوا ده که ن به یارمه تی خوا یه، هه روه ها به ره له سته ی له خرا په کردوه، ویستی له سه ر بو وه، به لام خو شی نه ویستوه و فه رمانی پی نه کردوه، خودا له و به رزتره فه رمان به خرا په بکات، یان خو شی بو ئی، له وه ش به رزو شکو دارتره به بئ ویستی و ی شتی ک له نا و مو لکی ویدا روبدات، یان شتی ک زانیاری پی نه بئ ببئ، له پیش و پاش نه وهی به دیهینراوان به دی به یینی زانیو ئیتی چ ده که ن و، قه زا و قه ده ری پرواندو ته وه.

قه له م به فه رمانی خوا هه رچی ده بئ له چاک و خرا پ له ته ختی پاریزرا و(لوح

المحفوظ) دا نوسیویه تی، خوا ستایشی ئه و که سانه دهکات که فه رمان بهری دهکهن، کرده و دهکان ده داته پال بهنده کان و پاشانیش به لینی پاداشتیان ده داتی، نه گهر خودا یاریده یان نه دات ئه و کرده وانه یان پی نه دهکرا که ده بنه مایه ی پاداشت و هر گرتن: ﴿ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾: ئه م چاکه یه له خوا و هیه و ده رباره ی که سیکی دهکا که بو خوی مه یلی له سه ربی، چاکه ی خوا زور گه و هیه^(۱) هه روه ها سه رزه نشتی ئه و که سانه ی کردوه که سه رپیچی لی دهکهن و هه ره شه ی لی کردون، کرده و دهکانیش ئیزافه دهکاته سه ربکه دهکان، هه موشی به گویره ی رادده و قه ده ری خوا براوه ته وه، کیی بوئی رینوینی دهکات و کیشی بوئی گومرای دهکات. موحه ممه ی کوری حوسین (رحمه تی خوی لیبن) ده لی: له باره ی قه ده ره وه نه مایه بوچومان.^(۲)

خوازگه ی سییه م

بیروباوه ری طه حاوی له باره ی قه ده ری خوا وه

طه حاوی (رحمه تی خوی لیبن) له باره ی قه ده ره وه ده لی: ((خودا بونه وه ری به زانستی خوی به دیهیناوه، قه ده ری بو ئه ندازه کیشان و ئه جه لی بو دیارکردون، بهر له وه ی به دیان بهینئ هیچ شتیکی لی بز نه بو وه زانیویتی چ دهکهن، فه رمانی پی کردون ملکه چی بن، به ره لهستی لی کردون سه رپیچی بکه ن، هه مو شتیک به ریوشوینی ته قدیرو ویستی خوا به پیره ده چی، ویسته که شی دیته دی، بهنده کان هیچ ویستیکیان نیه نه گهر ویستی خوی له گه ل نه بی، ئه وه ی خوا ویستویه تی بو، ئه وه ی نه شیویستوه نه بو.

له چاکه ی خویه تی کیی بوئی رینوینی بکات و له گونا ح و سه رپیچیان بیپاریزی و به دادی خوشیه تی کیی بویت گومراو ریسواو گرفتاری بکات.

هەر هەمويان لەنیۆ ویستی خوا دان، چ وەبەر چاکە ی بکەون، چ وەبەر دادگەریی.

خودا لەو بەرزترە هاودژو هاوبەشی هەبێ، قەدەری خوا گەرانەو و بەرپەرچی نیە، کەس نیە دەسکاری بپارەکانی خوا بکات، کەس نیە بەسەر فرمانەکانی خوا زال بێت.

بپرومان بەهەمو ئەوانە هەیه و دنیایان هەر هەمو ی لەلای خواو هیه. ^(١)
(خودا هەر لەدیرینهو زانیویتی ژمارە ی بەهەشتیان و ژمارە ی دۆزەخیان چەندە، نە لەو ژمارە یە کە مەتر دەبیتهو و نە زیاتر.

هەر وەها زانیویتی چ جوړە کردەو یە کیش ئەنجام دەدن، هەمو دروستکراو ی کیش ئەو ی بۆ ئاسان کراو کە بۆی بەدیھێنراو، کردەو یەکانی کووتاییش مەرجە، بەختەو و ریش ئەو کەسە یە بەقەزاو قەدەری خوا بەختەو و بێ، بەدبەختیش ئەو کەسە یە بەقەزاو قەدەری خوا بەدبەخت بێ.

قەزاو قەدەر لەبنە پەتدا نەینێه کی خودایە، نە فریشتە ی نزیک و نە پیغەمبەرانی ش چاویان بەو نەینێه نە کەوتو، تێدا قولبونه وەشی سەردە کیشی بۆ ریسوایی، هۆکاری بێ بەشبونە، پلە ی یاخی بونە، ژۆر و ریا بە هیندە بەبیر کردنەو و تێ پاران و ئەری و نەرییان دامەچو، چونکە خودا زانستی قەدەری لەخە لک شار دۆتەو و مەبەستەکانی ئی پەردە پۆش کردون ﴿لَا يُنَالُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُنَالُونَ﴾

ئەو ی بپرسێ و بلێ: بۆ ئەمە ی کرد؟ حوکمی قورئانی رەت کردۆتەو، ئەو کەسە ی حوکمی قورئانی ش رەتکاتەو دەچیتە ریزی بپروایان.

ئەمانە شتانی کە ئەوانە ی دلیان رونا ک بۆتەو و دۆستی خودان ئەو نەندە یان بۆ بەسە. ئەمە ش پلە ی ئەو کەسانە یە کە لە زانستدا رەگیان دا کوتا و، چونکە دو چەشنە زانست هەیه؛ زانستی کی دیار لەبارە ی بونەو، زانستی کی نادیاریش

١ العقيدة الطحاوية، شرح وتعليق الشيخ ناصر الدين الألباني: ص ٢١

له باره ی بونه وهره وه. جا ئینکاری کردنی زانستی دیار کوفره، ههروهه
بانگه شه کردنی زانستی نادیاریش کوفره، بپروا ئه وکاته دیته دیو داده مه زری
که زانستی دیار قبول بکری و واز له زانستی نادیاریش بهینریت.

دهبی پروامان به تهختی پاریزراو (لوح المحفوظ) و پینوس و بهه مو ئه و
شتانهش هه بی که تییدا تهقدیر کراون، ئه گهر هه مو به دیهینراوان کۆببنه وه و
بیانه وی قهدهریکی بریار دراو بگۆپن و نه هیلن بیی؛ ناتوانن و هه ر دهبی،
به پیچه وانه شه وه ئه گهر هه مو به دیهینراوان کۆببنه وه و بیانه وی قهدهریکی
بریار نه دراو بگۆپن و تهقلای بو بدن بیی؛ هه ر نابیی نه خشی قهلم تا روژی
قیامهت هه رچی دهبی نویویه تی و وشک بوته وه، ئه گهر مروف شتیکی لییی
نه ده بو وای لی نه هاتایه، ئه گهر شتیکی لی نه یهت نه ده بو وای لی بهاتبا.

له سه ر بهنده کان پیویسته بزائن که زانیی خودا وه پیش هه مو شتیکی
که وتوه، هه مو بونه وه ری زۆر به پوخته یی تهقدیر کردوه، کهس ناتوانی
هه لیبوه شینیته وه یان دهسکاری بکات یان لیی لابات یان بیگۆپی، هه رچی له
ئهرزو ئاسمانه کانی به دیهینایی له و ئه ندازه یی تهقدیری کردوه کهم و زیادیان
نه کردوه. ئه وانه له بیروباوه پدا بنه پهن و سه رچاوه ی مه عریفه ن و ئیعتراف
کردنه به یه کخواپه رستی و پهروه ردگاریتی خودا وه ک پهروه ردگار ده فهرمو ی:
﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا﴾ هه موو شتی له راده ی خو ی دروست کردو
ئه ندازه ی گرت ﴿^(۱)﴾، ﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا﴾ خوا هه رچی فه رمان بدا بی
زیاد و کهم دهبی بکری ﴿^(۲)﴾.

ئه و جا سزاو به دهختی بو ئه وانه ی که رکه به رایه تی قهزاو قهدهر ده کهن و
به دلی نه خوشه وه تیی ده روانن، که به خه یال و وه همی خو یان واده زانن
شاراوه یان دۆزیوه ته وه تا له ئه نجامدا ده بنه گونا حباریکی دروژن. ^(۳)

بەندى شەشەم

ھۆيەكانى گومر ابون لەقەدەردا

ھۆي گومر ابونى قەدەرىيە نەريۆژەكان و قەدەرىيە جەبرىيەكان ئەوھيە كە ھەر كۆمەلىكان بەشىكى قەزاوقەدەريان ديتوھو لەئاست بەشەكەي تردا كۆيتر بون، وەكو كەسيكى يەكچا و ابون كە تەنھا لايەكى شتان دەبينى.

ئەو قەدەرىيە نەريۆژانەي كەنەرييان لەقەدەري خوا دەکرد دەيانگوت؛ خودا نايەوئى بېپروايى و گوناح و سەرپىچى روبدات و نە خوشيشى دەوين و نە پيشيان رازيە، كەواتە چۆن دەبى بلين خودا كردهوھي بەندەكانى بەديھيئاوھ كە بېپروايى و گوناح و سەرپىچى تىدايە.

قەدەرىيە جەبرىيەكانش بېروايان بەوھ ھىنابو كە خودا بەديھينەري ھەمو شتيكەو پيشيان و ابو ھەر شتيكى خوا بەديھينابى و ھىناويەتيە دى خوشى دەوئى و پىي رازيە.

بەلام ياراني رىبازو كۆمەل (اهل السنة والجماعة) ھەمو ھەقىقەتەكەيان ديت و بېروايان بەو حەقە ھىنا كە لەلاي ھەردو كۆمەلدا ھەبو، ئەو ناھەقەشيان رەت كردهوھو كە ھەردو كۆمەل تىوھى گلابون.

ئەوان دەلین: (خوداي گەورە ئەگەرچى لەقەدەردا ويستويەتى گوناح ھەبى؛ بەلام خوشى نەويستوھو پىي رازى نيەو فەرمانى پىناكات، بەلكو رقى ئى دەيىتەوھو نەھيشى ئى دەكات.)

قسەي سەرجم زانايانى پيشين بەم جۆريە كە دەلین: ((ئەوھى خوا ويستى ھاتە دى، ئەوھى نەويست نەھاتە دى، ھەر لەبەر ئەوھيە فيقھزانان يەكدەنگن لەسەر ئەوھى كە ئەگەر كەسيك سويند بخوات و بلئى بەو خودايە ان

شاء الله وادهكهم، نهگەر نهيكات سويندهكهى ناكهوى، نهگەرچى كارهكه واجب
يان سوننه تيش بى، به لام نهگەر بۆ كارىكى واجب يان سوننهت بلى نهگەر خوا
حهز بكات نهوا سويندهكهى دهكهويت).

ليكوله رهوانى نههلى سوننهت ده ليين له قورئاندا دو جور ئيراده هاتوه:

۱- ئيرادهى خهلقى قهدهرى

۲- ئيرادهى شهرعى دىنى

ئيراده شهرعیه که خوشويستن و پى رازیبونی خوا دهگريتهوه، به لام ئيراده
خهلقیه که ويستی سه رتا پاگیرى خودا بۆ سه رجه م بونه وهران دهگريتهوه.

خودا له م نايه تانه دا باسى ئيرادهى شهرعى دهکات:

﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ : خودا ئاسانى بۆتان دهوى،
سهختى بۆ ئيوه ناويت. ^(۱)

﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ
عَلَيْكُمْ﴾ : خودا نايه ويئت له ديندا توشى سهختيتان بكات، به لكو ديهوى پاكتان
بكاتهوه به خششى خوى به تهواوى بدات. ^(۲)

﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾، وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ
تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا، يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا:

خودا ديهوى هه مو شتيكتان بۆ رون بكاتهوه رينوينيتان بكات بۆ نهو ياساو
به رنامه نهى پيش خوتان، وه تهويه تان لى وه ريگريئت، خودا زاناو دانايه، خودا
ديهوى تهويه تان لى قبول بكات، كه چى نهوانهى وه دواى ئارهزو و شههوات
كه وتون ديهانهوى له رى لاتان بدهن، خوا ديهوى كارى ئيوه ئاسان بكات

چونکه ئادەمیزاد بە لاوازی بەدیھێنراوە (کەم خۆی رادەگرت) ﴿١﴾.

﴿ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا:
بەلکو خوا دەیهوێ پێسی و چەپەلیتان لەسەر لابباو پاک و خاوێنتان
راگرێ.﴾ (٢)

ئەم جوړە ئیرادەیە مەرج نیە مەبەستی پێ بێتەدی، تەنها ئەگەر جوړەکە ی
تری لەگەڵ هاوبەند بێ. ئەم جوړە ئیرادەیە بەناشکرا دیارە گوناح و
سەرپێچی و گومپایی و کوفری خوێش ناوێت و فەرمانی پێناکات و پێی رازی
نیە، ئەگەرچی ویستی بەدیھێنان و هێنانە ئاراشی لەگەڵدا بوێ.

بەلکو هەرچی پەییوەندی بەفەرمانە دینیەکانەو هەبێ خوێشی دەوێت و پێی
رازیە، پاداشتی ئەنجامدەرانیشی دەداتەو دەیانخاتە بەهەشت، لەدنیاو
لەناخیرەتیشدا سەرکەوتویان دەکات. بەهۆیەو بەندە دۆست و پارێزکارو
کۆمەڵە خواویست و چاکەکارەکانی پێ سەردەخات. (٣)

ئەم چەشنە ئیرادەیە سەرچەم فەرمانبەرەکان دەگرێتەو، جا روبدات یان نا (٤)
بەلام ئیرادە ی قەدەری گەردونی -ئەو ئیرادە ی کە سەرچەم بونەوهران
دەگرێتەو- لەبارەییەو دەگوترێ؛ ئەو ی خودا ویستی هاتە دی، ئەو ی
نەویست نەهاتە دی. ئەم چەشنە ئیرادەییەش لەم ئایەتەدا باسی دەفەرموێ:
﴿فَمَنْ يُرِدْ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ
صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا: هەر ئامۆزگاریەکتان بکەم بەهەر نادا؛ ئەگەر خوا بپاریا
گومراتان بکات.﴾ (٥)

١ النساء ٢٦-٢٨.

٢ الاحزاب ٣٣.

٣ بگەڕێوێ یۆ: شرح الضحاوية: ل ١١٦، مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (٨/١٨٨، ٥٨).

٤ بگەڕێوێ یۆ: مجموع فتاوي شيخ الاسلام: (٨/١٩٨).

٥ الانعام ١٢٥

﴿وَلَا يَنْفَعُكُمْ نَصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أُنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ: مِنْ نَامُوزْگَارِیْشْتَانِ بَکَم، نَهْگەر خُودا بیهوئیت گومراتان بکات ناموزگار نابن﴾^(۱).

﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ: نَهْگەر خُودا بیویستبا به شه پ نه ده هاتن، به لام خُودا چی بوئ ده یکات﴾^(۲).
 ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتْكَ قُلْتُ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ: ده بوايه کاتئ چویه ناو باخه کت بتگوتایه؛ نه مه نیعمه تیکه خوا داوئتی، هیزو به ره کت ته نیا له لای خواوه یه﴾^(۳).

نهم جوره ئیراده یه، ئیراده یه کی هه موگره و سه رجه م بونه وهران ده گرئته وه، ته واری روداوه گه ردونیه کان له جوغزی ویستی خوادا ده بن، له مه شدا (به وادارو بیپروا، چاک و خراپان، دۆزه خیی و به هه شتی، دۆست و دوژمنانی خُودا، نه وانه ی گوئیراهی خُودا ده کهن و خویان خوئ ده وئیت و خواش نه وانی خوئ ده وئیت و خُودا و فریشته کان درودیان بو دهنیرن و نه و سه ریپچیکارانه ی خُودا رقی لییان ده بیته وه لییان توپه یه و نه فره تیان لی ده کات...) هه مو نه وانه له ناست نهم ئیراده یه دا وه کو یه کن و ئیراده که هه مویان ده گرئته وه^(۴).
 نهم ئیراده یه نه و فره مانبه ری و ناهه رمانیانه ده گرئته وه که روده دن^(۵).

به دیهینراوانیش له ناست هه ردو ئیراده دا ده بنه چوار جور:

یه گهم: نه و به دیهینراوانه ی هه ردو ئیراده که ی پیوه په یوه سته، نه و کرده وه چاکانه ده گرئته وه که روده دن، چونکه خُودا ئیراده یه کی دینی و شه رعی

۱ هود ۳۴

۲ البقرة ۲۵۳

۳ الکهف ۳۹

۴ بگه رنوه بۆ: شرح الطحاوی: ل: ۱۱۶، مجموع فتاوی شیخ الاسلام: (۵۸، ۱۹۸/۸).

۵ مجموع فتاوی شیخ الاسلام: (۱۹۸/۸).

له‌سه‌ر بو‌هو و فه‌رمانی پین‌کردوه و پینی رازی بو‌هو خوشیو‌یستوه، هه‌روه‌ها ئیراده‌ی گه‌ردونی‌شی له‌سه‌ر بو‌هو هاتۆ‌ته‌دی، ئه‌گه‌ر ئه‌و ئیراده‌یه‌ی له‌گه‌ڵدا نه‌بوایه نه‌ده‌بو.

دوهم: ئه‌وانه‌ی ته‌نها ئیراده‌ی دینی‌یان پێ‌وه په‌یوه‌سته، ئه‌مه‌ش کرده‌وه چاکه‌کان ده‌گری‌ته‌وه که‌خودا فه‌رمانی پێ‌کردوه و بێ‌پروا و به‌دکاران سه‌رپین‌چیان تیدا کرده‌وه. ئه‌م جو‌ره ئیراده‌یه ته‌نها ئیراده دینی‌ه‌که‌یه، جا بێ‌ته‌دی یان نا. خودا هه‌ر خوشی ده‌وێت و پینی رازی.

سیه‌م: ئه‌وانه‌ی ته‌نها ئیراده‌ی گه‌ردونیان پێ‌وه په‌یوه‌سته، ئه‌مانه‌ش ئه‌و رودا‌وانه ده‌گری‌ته‌وه که‌خودا قه‌ده‌رو ویستی له‌سه‌ر بو‌هو و فه‌رمانی پێ‌نه‌کردوه. وه‌کو موباح و گونا‌حه‌کان، خودا نه‌فه‌رمانی پین‌کردوه نه‌پینی رازی بو‌هو نه‌خوشی و یستوه. چونکه‌ خودا فه‌رمان به‌کاری نا‌په‌وا ناکات و له‌بێ‌پروایی به‌نده‌کان رازی نابێت و ئه‌گه‌ر ویست و توانست و به‌دی‌هێنانی خودای له‌گه‌ڵدا نه‌بوایه نه‌ده‌هاته ئاراوه، چونکه‌ ئه‌وه‌ی خوا ویستی هاته‌دی، ئه‌وه‌ی نه‌یویست نه‌هاته‌دی.

چوارهم: ئه‌وانه‌ی نه‌ئیراده‌ی یه‌که‌م و نه‌ئیراده‌ی دوهمیان پێ‌وه په‌یوه‌ست نیه. ئه‌و گونا‌ح و موباحانه ده‌گری‌ته‌وه که‌ رویان نه‌داوه و نه‌هاتۆ‌نه‌ته ئاراوه.^(١)

جا به‌نده‌ی به‌خته‌وه‌ر ئه‌و که‌سه‌یه که‌ هه‌ردو ئیراده‌که‌ی ئی هاتۆ‌ته‌دی؛ هه‌م ئیراده‌ی قه‌ده‌ری، هه‌م ئیراده‌ی ته‌شریعی، به‌لام به‌نده‌ی به‌دبخت ئه‌و که‌سه‌یه ئیراده‌ی قه‌ده‌ری ئی هاتۆ‌ته‌دی به‌لام ئیراده شه‌رعیه‌که‌ی خوای جیبه‌جی نه‌کردوه. یارانی ریبازو کۆمه‌ل ئه‌وانه‌ی به‌ته‌واوی له‌دینی خوا گه‌یشتون و ئایه‌ته‌کانی په‌روه‌رگار یان به‌ره‌نگاری یه‌ک نه‌کردوه‌ته‌وه، زانیویانه فه‌رمانه‌کانی خوا به‌گوێره‌ی ئه‌م دو ئیراده‌یه به‌پێ‌وه ده‌چن، هه‌ر به‌نده‌یه‌کیش به‌م دو چاره‌ بپروانیته‌ کرده‌وه‌کان به‌رچاو رونه‌و راسته‌ری گرتۆ‌ته‌ به‌ر، به‌لام

١ مجموع فتاوي شيخ الاسلام (١٨٩/٨)

نهوانه‌ی تهنه‌ها ته‌ماشای قه‌ده‌ر ده‌که‌ن یان تهنه‌ها ته‌ماشای شه‌رع ده‌که‌ن،

چاویکیان کویره، وه‌کو هاوبه‌شپه‌رستانی قورپه‌یشیان لی دیت که ده‌یانگوت:

﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ: نه‌گه‌ر خودا

بیویستایه نه‌خومان و نه‌باو و باپیرانمان هاوبه‌شپه‌رست نه‌ده‌بوین و نیمه‌هیچ

شتیکمان حه‌رام نه‌ده‌کرد﴾^(۱)

﴿كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ

عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ :

ئه‌وی به‌ر له‌وانیش هه‌بون هه‌ر پر‌وایان به‌ پیغه‌مبه‌ران نه‌هینا تا ئه‌و کاته‌ی که

جه‌زربه‌ی نیمه‌یان چه‌شت، بلی: نه‌گه‌ر له‌ زانین شتیک شک ده‌به‌ن، بومان

ده‌رخه‌ن! به‌لام ئیوه‌ هه‌ر وه‌شوین گومان ده‌که‌ون و هه‌ر له‌خوه‌

قه‌سه‌ده‌که‌ن﴾^(۲) .^(۳)

۱ الانعام ۱۴۸.

۲ الانعام ۱۴۸.

۳ بگه‌ریوه‌ بز مجموع فتاوی‌ شیخ الاسلام: (۱۹۸/۸)

به ندى ههفتهم

به روبومي بروبون بهقهدهر

پيشتر رونمان كردهوه كه ئيسلام دوره له ته مبه ئى و سستى و خاوى و زه بونى هه رچه نده ئه م سيفه ته نه خوازوانه به دريژايى رۆژگار به ناوى ئيمان هينان به قهدهره وه روبه ريكي بهر فره وانى نه ته وهى ئيسلامى داگرتوته وه. بىگومان بهر پرسياري ته كه له نه ستوى موسلمانان دا يه چونكه له باره ي قهدهره وه لاپي بون و به پوخته يى وه كو خوى تى نه گه يشتون. هه ر كه سيكيش له بيروبا وه پى ئه م قهدهره وردبته وه كه ئيسلام هيناويه تى، ئه وا بوى دهرده كه وي جورها به روبومي پاك و به رفره ي بهرهم هيناوه، كه پيشتر ئيستاش هو كاري چاكسازى تاك و كو مه ل بون. وا لي ره دا هه ول دهردين هه نديك له و به روبومانه بخينه رو كه له ميانه ي ئه و تويزينه وه يه بومان دهركه وتوه:—

١- بروبون به قهدهر ريگاي رۆژاربونه له هاويه شه رستى:

زۆر له فهيله سوفان گوتويانه: خير له لايه ن (الله) وه يه و شه ريش له لايه ن خوايه كي تر دا يه و جگه له خوا ده يه ني ته دى، ئه مه شيان له بهر ئه وه گوتوه تا خويان له وه قوتار بكه ن كه شه ر نه دهنه وه لاي خوا.^(١) ناگرپه رسته كانيش پييان وابو (روناكى) به دي هينه ري خير بوه و (تاريكيش) به دي هينه ري شه ر.

ههروه ها ئه وانه ي له م نه ته وه يه دا پييان وابو خودا كرده وهى به نده كانى

به‌دی نه‌هیناوه، یان کرده‌وی گومراکانی به‌دی نه‌هیناوه نه‌وا دو خوی تریان
بیجگه له (الله) بوخوا بریارداوه.

ته‌نھا نه‌و که‌سه‌ش یه‌کخواپه‌رستی‌ه‌کی ته‌واوی هه‌یه؛ دان به‌وه‌دابئی ته‌نھا
خودا به‌دی‌هینه‌ری ته‌واوی گه‌ردون و بونه‌وه‌ره، ئیراده‌کشی به‌رده‌وامه، نه‌وه‌ی
ویستویتی بوه. هه‌ر شتی‌کی‌ش نه‌یو‌ستی‌ئی نه‌بوه، بو‌یه هه‌مو نه‌وانه‌ی
بی‌پروابون به‌قه‌ده‌ر خویان به‌تاک و ته‌نیا دانه‌ناوه‌و به‌ته‌واوی نه‌یان‌ناسیوه. جا
پروا بون به‌قه‌ده‌ر دورپانی نیوان یه‌کخواناسی و هاوبه‌شپه‌رستی‌ه.

نه‌گه‌ر یه‌کی‌ک پروای به‌قه‌ده‌ر هه‌بی دان به‌وه‌ دانه‌نی‌ت که‌هه‌رچی له‌بونه‌وه‌ردا
هه‌یه‌و رویداوه‌و روده‌دات هه‌ر هه‌موی له‌لایه‌ن خویه‌کی تاک و ته‌نھا‌ویه، هه‌ر
که‌سی‌کی‌ش نه‌و پروایه‌ی نه‌بی نه‌وا جگه‌ له‌خودا پروا به‌چه‌ند به‌ناو خودای
تریش دینی.

۲- له‌خو‌شی و ناخو‌شیدا راسته‌پێ (استقامه‌) ده‌بی:

مرو‌ف له‌به‌ر نه‌وه‌ی لاوازی و که‌مو‌کورتی تیدا‌یه بو‌یه هه‌مو ده‌می له‌سه‌ر
راسته‌پێ نابێ، خودا ده‌فه‌رموی:

﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا، إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا، وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا
إِلَّا الْمُصَلِّينَ﴾: ئاده‌می به‌ به‌رچاو برسیه‌کی ته‌نگه‌تیلکه‌ به‌دی‌هینه‌راوه. که
ناخو‌شیه‌کی توش ببێ ده‌کاته‌ هاوارو نا‌له‌ نال، که‌ ده‌وله‌مه‌نیش ده‌بی
به‌خه‌لکی ناب‌ه‌خشی، ته‌نھا نو‌یزکه‌ران نه‌بن. ^(۱)

به‌لام پروابون به‌قه‌ده‌ر وا له‌مرو‌ف ده‌کات له‌سه‌ر یه‌ک راسته‌پێ گوزه‌ر بکات،
به‌خو‌شی هه‌لنه‌فریوی و له‌خو‌بایی نه‌بی و ته‌نگانه‌و ناخو‌شیش نا‌نومیدی
نه‌کات. چونکه‌ ده‌زانی هه‌رچی خو‌شی و ناخو‌شی و به‌هه‌ره‌و ته‌نگانه‌یه‌ له‌لای
خوداوه‌یه‌و به‌زیره‌کی و ته‌گه‌یری خو‌ی وه‌ده‌ستی نه‌که‌وتوه.

﴿وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ: هَر به هرهیه کتان هه بئ هه موی له لای خواوهریه﴾. بویه وهکو قارونی لئایهت و له خوئی بایی نابئ و کهش و فشان ناکا به هوئی. ئه و گهنجینه و مال و سامانهی خوا پیئ به خشیبو:

﴿إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ، وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ، قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي: قَارُونَ لَهُ هُوْزَىٰ مُوسَىٰ بُو به لām سته می له وان کرد، ئه وهنده مان مال و گهنجینه پی دابو که هه لگرتنی هه ر گهنجینه یه کی بُو ده سته یه کی به هیزیش سهخت بو، کاتئ هوژه که ی پییان گوت: هه لمه فریوئ چونکه خودا شادیکه رانی سه رمه ست و مه غروری خوئ ناوئ: له وهی خوا پیئ داوی خوئی ناخیره تی پی به ده ست بینه و به شی گوزه رانی دنیا شت له بیر مه که، چاکه بکه وهکو خودا چاکه ی له گه لدا کردوی و خراپکاری له سه ر زه وی مه نیوه، خودا خراپکارانی خوئ ناوئ. گوتئ: نه خیر به سای زانستی خوُم په یدام کردوه﴾^(۱).

جا ئه گهر برودار توشی ناخوئی و مهینه تیه کیش بی، دلساردو هیواپر نابئ به لکو نارام ده گری و چاره پی پاداشت ده کات، چونکه سوپ ده زانی به ته قدیری خوا رویداوه و مایه ی تاقیکردنه وهیه، به لئ به م جوژه برهویه ره زامه ندی و دلآرامی وه ده ست دینئ.

﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نُنْزِلَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ، لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ:

هەر به لایهك لهزهوی و لهخۆتاندا روی دابن بهرلهوهی كه بیخولقینین له لهوحي مهحفوزدا نوسیومانه، بهراستی ئهمه بۆ خوا ئاسانه، تا بهلكو بۆ شته لهدهست چوهكانتان خهفهتبار نهبن و فزیو نهخۆن بهو شتانهی دیتته دهستتان. ﴿^(۱)..

خودا بهبهندهكانیدا ههنگوتوهو دهفهرمویت: ﴿الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَكُونَ: ئهوانهی كه لهگهڵ توشی بهلاو بهسهرهاتی خراب دهبن دهلین ئیمه ههر ئی خواین و ههر بۆلای ئهویش دهگهپیینهوه، ئهوانه رحمهت و بهزهیی خوایان بۆ دیت، ئهوانه ریبازی هیدایهتیان گرتۆته بهر ﴿^(۲).

۳- ئهوهی بپوای بهقهدهر ههیه ههردهم وریایه:

بپوادار بهقهدهر ههیشه وریایه، چونكه خودا دهفهرموئ: ﴿.. فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ: كهس لهنهخشه و پیلانی خوا دلنیا نابیت مهگهر دۆپاوهكان ﴿^(۳).

دلان بهردهوام لهگۆپان دان و دلێكانیش لهنیوان دو پهنجهی خوای میهرهبانیش دان و چۆنیکى بوئ رویان وهردهگیڕئ ئهو فیتنهو ئاژاوانهش كه تیری خویان ئاراستهی دلی مروّف دهكهن گهلیك زۆرن، بۆیه بپوادار ههمو دهه وریایه نهبادا له دین وهرگهڕئ، یان ئاخرو ئۆخری کردهوهكانی بهخرابهکاری بپریتهوه. ئهمهش نابیته مایهی تهمهلی و ساردوسپری، بهپیچهوانهوه دهبیته پالنانی کردوگۆششی بهردهوام و ئهجامدانی چاکهی زۆرو دورهپهڕیز بون لهگوناخان.

۱ الحزید ۲۲-۲۳

۲ البقرة ۱۵۶-۱۵۷.

۳ الأعراف ۹۹

٤- به دلیکی سه قامگرتو به رهنگاری ته نگانه و نه سته میه کان ده بیته وه:

نه گهر به کیک بر وای وایی هه رچی توشی ده بی له ژیانیدا له لای خودا
نوسراوه و بر وای وایی بژیوی و ته مه ن به ده ست خواجه، بیباکانه و به دلیکی پر له
ورده و روبه پوی ناره حه تی و کاره ساته کان ده بیته وه.

هه نه و بر وایه ش بو وره ی وه بهر موجهیدان ناو بوه پالنه ری نه و په پری
مه ردایه تیان، هی وایان هه بو کام شوین مه ترسی مردنی لی ده کرا بی سیودو
لیکردن هورژومی بو ده کرد، که چی که رزگاری ده بو و پاشان له سه ر جیگا
ده مرد، ده گریا له خه می نه وه ی له شه ردا شهید نه بوه.

نه م بر وایه بو سه قامی وه بهر دلی پیاوچاکان ناو به و په پری نازایه تی و
چاونه ترسیه وه له روی سته مگه رو یا خیکاران هه لگه رانه وه، بی نه وه ی له پیناو
خوا ی گه وره له لومه ی لومه کاران بترسن، چونکه ده یانزانی هه مو کارو
کرده وه یه ک به ده ست خواجه و چیان بو ته قدیر کرابی، هه نه وه روده دات.

له وه نه ده ترسان نه گهر له روی سته مکاراندا قسه ی هه ق بلین بژیویان لی
بپری، چونکه ده یانزانی بژیوی به ده ست خواجه و نه گهر خوا بریاری دابی هیچ
که سیك ناتوانی بیته له مپه ر، نه گهر بریاریشی نه دابی هیچ که سیك ناتوانی
بیگه یه نی.

سه رچاوه كان

- ١) الاعتقاد والهداية الى سبيل الرشاد، دار الافاق الجديدة-بيروت. الأولى ١٤٠١هـ-١٩٨١م.
- ٢) جامع الأصول لإبن اثير. تحقيق شعيب الأرنؤوط. مكتبة الحلواني وآخرون. ١٣٩٢هـ-١٩٧٢م.
- ٣) سنن أبي داود. تحقيق محمد محيي الدين عبدالحميد. المكتبة التجارية- القاهرة.
- ٤) سنن الترمذي. دار إحياء التراث العربي- بيروت.
- ٥) شرح أصول اعتقاد اهل السنة والجماعة. لأبي القاسم هبة الله بن الحسين الطبري اللالكائي. دار طيبة- الرياض.
- ٦) شرح العقيدة. المكتب الإسلامي- بيروت. الرابعة ١٣٩١هـ.
- ٧) شرح النووي على صحيح مسلم المطبعة المصرية ومكتبتها. القاهرة.
- ٨) الشريعة للأجري. دار الكتب العلمية- بيروت. الأولى ١٤٠٣هـ-١٩٨٣م.
- ٩) شفاء العليل لإبن القيم. دار الكتاب العربي- مصر.
- ١٠) صحيح البخاري. اعتمدت على متن فتح الباري. طبعة السلفية.
- ١١) صحيح الجامع الصغير. تحقيق محمد ناصر الدين الألباني. المكتب الإسلامي- بيروت.
- ١٢) صحيح سنن الترمذي للشيخ ناصر الدين الألباني. مكتب التربية العربي. الرياض. الأولى ١٤٠٨هـ-١٩٨٨م.
- ١٣) صحيح مسلم. تحقيق محمد فؤاد عبدالباقي. دار إحياء التراث. بيروت، الثانية ١٩٧٢م.
- ١٤) العقيدة الطحاوية. شرح وتعليق الشيخ ناصر الدين الألباني. المكتب الإسلامي، بيروت الأولى ١٣٩٨هـ-١٩٧٨م.

- (١٥) فتح الباري لابن حجر. طبعة السلفية - القاهرة.
- (١٦) الفرق بين الفرق لعبدالقاهر بن طاهر الأسفرايني. دار المعرفة، بيروت.
- (١٧) القاموس المحيط لفيروز الأبادي. مؤسسة الرسالة، بيروت. الأولى ١٤٠٦هـ.
- (١٨) لوامع الأنوار البهية، للسفاري. دولة قطر.
- (١٩) النهاية في غريب الحديث لابن الأثير. المكتبة العلمية، بيروت.
- (٢٠) مجموع فتاوى شيخ الإسلام ابن تيمية. جمع ابن قاسم. طبع دولة المملكة العربية السعودية.
- (٢١) مشكاة المصابيح. للخطيب التبريزي. بتحقيق الشيخ محمد ناصرالدين الألباني. المكتب الإسلامي. بيروت ١٣٨٣هـ - ١٩٦٢م.
- (٢٢) معارج القبول بشرح سلم الوصول الى علم الأصول في توحيد لأحمد حافظ حكيم. مطبوعات الرئاسة العلمية لإدارات البحوث - الرياض.
- (٢٣) معالم السنن للخطابي على مختصر سنن أبي داود للمنذري. مطبعة السنة المحمدية. ١٣٦٩هـ - ١٩٥٠م.
- (٢٤) المفردات في غريب القرآن للراغب الأصفهاني. تحقيق محمد سيد كيلاني. شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي، مصر. ١٣٨١هـ - ١٩٦١م.
- (٢٥) الملل والنحل للشهرستاني. دار المعرفة، بيروت. الثانية. ١٣٩٥هـ - ١٩٧٥م.

فەرھەنگۆك

ئەلەف	
پىۋىست، موحىتاج.	ئاتىتاج
شۈيىنەوار.	ئاسىنەوار
ئەنجام. ئەجەل.	ئاكىمام
نیشانە، رەنگ و رو، سەروسىما، ملامح.	ئىنەدگار
ھېما، ئىشارە.	ئامىازە
باۋەپ و دىنىيى، يەقىن.	ئىساۋەر
ھۆش و قام، عەقل.	ئىساۋەز
خەلقكردن، خولقاندن، ئەفراندن.	ئافەرىدەكردن
خوای خالق.	ئافەرىدگار
وەسۋەسە گىرتن.	ئەزىۋنەزىۋەكردن
مكلف	ئىسەركىبار
زەحمەت و سەختى، دىۋار.	ئەسىتەم
كۆلەكە، الركن.	ئەسىتۈن
داخ و خەفەت، جەسرەت.	ئەفسۈس
گۈيىيىست، گۈيىرايەل، مطيع.	ئەزىۋەوا
الباعث، الدافع.	ئىنەنگىزە
ئافەرىدەكردن.	ئەفراندن
ب	
باوك.	بىباب
بەرىپەرچ دانەۋە، ۋەلامدانەۋەيەكى توند، الرىد.	باگۇدانەۋە
بەرەنگارىبونەۋە، التحدى	بەرانگۇبونەۋە
كلۆل، چارەپەش، الشقى.	بەدبەخت
ممكّن.	بەرتۋان

ب

بهره‌ه‌راو	بهره‌فره‌وان، بهره‌گوشاد.
بسه‌هره	سود، كه‌لك، نيعمه‌ت.
بسه‌ند	الفصل.
بسه‌رياد	به‌ريا.
به‌لگه‌خوازي	الاستدلال.
بزر	ون، گوم.
بزاڤ	بزوتنه‌وه، الحركة.
بژي‌وي	رزق و روزي.
بنسه‌ره‌ت	الاصل.
بوار	ده‌رفته، المجال.
بينياز	الغني.
بينه‌وده	بيسود.
بينانو	هه‌نجه‌ت، الحجة.
بينه‌وش	بيعهيب.
بينگاري	كاري به‌زوري، السخرة.

پ

پاكيگاري	پاكي‌کردن، التسبيح.
پارسه‌نگ	ئهو بره قورسايبه‌يه كه بۆ يه‌سكان كردني دو تاي ته‌رازو ده‌خريته سه‌ر تايه‌كي ته‌رازوه‌كه.
پاساودانه‌وه	مه‌هانه دۆزينه‌وه بۆ به‌رخوا بينيني كاريك، التعليل.
پسه‌روا	ترس.
په‌ش‌نيوي	شپيرزه‌يي و نارپكوييكي.
پسه‌يره‌وي	شوينكه‌وتني به‌رتامه‌يه‌ك يان كه‌سيك.
په‌رژه‌نگ	ناخوشي و ته‌نگانه‌ي كاره‌سات ئاميز، الهول.
پسه‌تا	نه‌خوشي‌ه‌كي ليكدي گره‌وه.

پ	
په زمه نده	پاشه كهوت، زه خيره.
په ي پښ بړدن	تيگه يشتن، الادراك.
پييز	هيزو كيش، بهر كهت.
پيودانگ	ريوشوين و ده ستور.
پيش بين	كه سيك قسه له روداوان دهكا بهر له وه ي رو بدهن، الكاهن.
پيشه نگ	پيشرو، القدوة.
پيوانه كاري	القياس.
پيش نيل	پنخوست.
پيوزش	ته وارو، عوزر.
پش تيوانه كان	الانصار.
پيكان	له نيشانه دان، الإصاية.
ت	
تارومار	ته فروتونا، تيك و پيك.
ته ختي پاريزراو	اللوح المحفوظ.
تهرم	جه نازه.
تهرما	هوميد، الرجاء.
ته قه لا	هول، كردو كووش.
ته گير	راويژ، نه خشه كيشان بو كاريك، امتدنه.
ته وانا	القادر.
ته خشان و پد خستان	پهرش و بلاو كردنه وه.
ته نفاق	زه خيره.
تيشير	بژيوي سه فسر.
تيكرايي	الاجمالي.
تيپه زېكردن	المبالغة.
توزينه وه	الدراسة، البحث.

ت	
الباحث.	تـــــــؤژر
شتى ناوپرى قايم.	تۆكـــــــه
چين، الشريحة.	تولـــــــۇ
ئىلاقە كىردىن، نۆيك بونەوہ	توغۇن كەلگەن
ج	
گەنج.	جەنـــــــىل
بارئە.	جوغـــــــۇز
شەپۆلى قەرەبالغى.	جەمـــــــە
المبىحث.	جىيـــــــاس
چ	
المفهوم.	چەمـــــــەك
سوچ، قولىنچك.	چەمـــــــەك
داروگەى زۆر بارىكى كورت.	چىلگەدار
تويۇز.	چىن
خ	
كپ بون، كوژانەوہى ئاگر.	خامۇش بون
قەرساندن، ئەندازەگرتن، التقدير.	خەملاندن
بەختيار، السعيد.	خوشبەخت
المطلب.	خوازگە
تۆبىزى، زۆرى.	خورتى

د	
<p>(داپزى!) بۇ سەرکۆنەو بەسۈگىرتىن بەكار دى.</p> <p>پىشتىوانى، لاگىرى.</p> <p>المقتضى.</p> <p>دەريازگە، ريگەي رىزگار بون.</p> <p>ئەگىنا، ئەگەرنا، والا.</p> <p>مەحتەل ماو، العجز.</p> <p>وازمىنان، الاستغناء.</p> <p>دەستبەجى، فوراً</p> <p>زمان دريژى، زور بلىيى.</p> <p>مەل، فرست.</p> <p>دەرتان، رىي دەريازبون.</p> <p>ناشرين.</p> <p>كۆن. القدم.</p> <p>سەرى دو ريگە كە دەگەن بەيەك، مەفرەق.</p>	<p>داپزات</p> <p>داكۆكىسى</p> <p>داخسوازي</p> <p>دەرتان</p> <p>دەننا</p> <p>دەستەوسان</p> <p>دەسبەرداربون</p> <p>دەمودەست</p> <p>دەمەوهرى</p> <p>دەرفست</p> <p>دەرىوار</p> <p>دزىنو</p> <p>دزىرىن</p> <p>دورىان</p>
د	
<p>نیشاندان، العرض.</p> <p>المذهب.</p> <p>نامازە: نیشارەتدان.</p> <p>تېپرادىتن.</p> <p>مەئسانەوہ: قیامت.</p> <p>رەگ داکوتاو.</p> <p>عشوائى.</p> <p>مطلق.</p> <p>خەلکى رەمەكى، عوام.</p> <p>لا</p>	<p>رانوانىدن</p> <p>ئاۋرەو</p> <p>راداشىتن</p> <p>راپسەرمون</p> <p>رابون</p> <p>رەگازۇ</p> <p>رەمەكيانە</p> <p>رەھنا</p> <p>رەشىۋكى</p> <p>رەخ</p>

د	
<p>رەشكەوتن</p> <p>رەموزن</p> <p>رەنخست</p> <p>رەنوينسى</p> <p>رەنوشوين</p> <p>رەسمان بەناسان</p> <p>رەياندن</p> <p>رەزەژەو</p>	<p>إلتباس.</p> <p>بَلَج و رەزاقورسى ناشيرين.</p> <p>سروشْت، الفطرة.</p> <p>الهداية.</p> <p>دەستورى كار. النهج.</p> <p>ئىدىيۆمىكە بۆ مەھاللىتى دەگوتىرى.</p> <p>برشت و پېژ، الثمرة، بەروبوم و بەرھەم.</p>
ز	
<p>زانايانى پاشين</p> <p>زانايانى پيشين</p> <p>زگ</p>	<p>الخَف.</p> <p>السلف.</p> <p>سك.</p>
ژ	
<p>ژيندەر</p> <p>ژيوان</p>	<p>سەرچاۋە.</p> <p>پەشيمان، التائب، المنيب.</p>
س	
<p>سانوزى</p> <p>سەبارەت</p> <p>سەرسەخت</p> <p>سەرەنگرى</p> <p>سەرەشق</p> <p>سەررەشت</p>	<p>خۆ لەگىلى دان، خۆي نەبان كردن، التجاهل.</p> <p>هۆ، السبب.</p> <p>كەللەرەق.</p> <p>رەت بردە، ھەلەنگوتە.</p> <p>نمونە بۆقيرکردن، اسوة.</p> <p>سەرکۆنە، لۆمە.</p>

س	
سەر تا بن .	سەرتاپا
جىگىر، چەسپاۋ، خۇپاگر .	سەقامگىر
بەتەنكىد .	سور
بىن دودلى	بىن سىيودو
بەمشت لىدان .	سىيخورمە
ئۆقرە گرتن .	سىرەوتن
شى	
ماندوبونى بېست بېر .	شەكەتى
لەرىن لەبەر با .	شىننەۋە
المقام .	شۈنپايە
التابعين	شۈنكەوتوان
ع	
شەيدا	عەودال
ف	
رەخساندن، التهيئة .	فەراھەم ھىنان
گەشەكردن .	فراژويون
ق	
شان .	قەرە
كەمىك، تۆزىك، بېرىك .	قىچ
بىنرخ و پوچ	قېرىپۇك

ك	
كاويزگرده وه	جوينه وه.
كه شم و نه شم	نازو عيشوه، ده عيه ليدان.
كه مايه سى	كه مو كورتى.
كو مه ك	يارمه تى.
كو مه كخو ازى	يارمه تخوازى، الاستعانة.
كو چه ران	المهاجرون.
كى ر	كچ.
گ	
گازانده	گله يى.
گه واهى	شاهيدى.
گه مارودان	ده وره گرتن.
گه نده ل	رزىو.
گشتگير	هه موه كى، الشامل.
گوشاد	فره وان.
گومرا	الضال.
گير خواردن	گرفتار بون.
گير كه	مىزوله ي بچوك.
ل	
لا رى	منحرف.
له ياردا هه بون	توانين له كردنى كار بكدا.
له خو را	له خو يه وه، من تلقاء نفسه.
له مپهر	ريگر، به ريه ست، المانع.
له رزه ك	يه كي ك نه ندامي كى توشى له رزين ببى.
له كۆل گرده وه	براندنه وه، لادانى به لايه ك.

م	
دهمراست، عاقل و هوشمه‌ند.	مـــــاموتك
خه‌فه‌تباری.	مـــــاتـــــهم
موسسه‌حیل.	مـــــه‌حال
قسه، ورته.	مـــــته‌ق
مونا‌قه‌شه.	مـــــشتومر
سور، رشت، مصر.	مـــــکور
ن	
ناوزپاو.	نـــــاوبـــــه‌د
ناوه‌وه‌ی شت.	نـــــاواخن
ناړيك و بلخ.	نـــــاقولا
نه‌گونجاو.	نـــــاساز
العاجز.	نـــــاته‌وانا
اللقب.	نـــــاســـــناو
ناته‌با.	نـــــاكوك
نه‌گونجاو.	نـــــه‌ساز
ئه‌و كه‌سانه‌ی شت ناسه‌لمیئن.	نـــــه‌ریوئز
عەیب.	نـــــه‌نگی
لیژی.	نـــــشیوی
نیخه‌نیخ له‌به‌ر زه‌حمه‌تی بارکردنی شتی گران.	نـــــقوجـــــر
نه‌سه‌لماندن، ئینکاری.	نـــــكولـــــی
نوی، تازه، المحدث، الجديد.	نـــــوژهن
و	
ئیراده، قان.	وـــــیست
التصوير.	وـــــینـــــکردن

